

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Katedra politológie

Political Science Forum

Politologické Fórum

Political Science Forum: Aims of the Journal

Political Science Forum is a semi-annual, international, scientific and peer-reviewed journal of the Consortium of two European universities (Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia and Catholic University of Valencia, Spain). It covers broad range of topics in political science, international relations, philosophy, social work, social anthropology and law. The journal is aimed to be read by the scholars in respective fields as well as its students and broader public. Periodicity of the journal is twice a year, in June and December.

Politologické fórum: Ciele časopisu

Politologické fórum je polročne vydávaný medzinárodný vedecký a recenzovaný časopis konzorcia dvoch európskych univerzít (Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka a Katolíckej univerzity vo Valencii). Pokrýva široký okruh tém z oblasti politických vied, medzinárodných vzťahov, filozofie, sociálnej práce, sociálnej antropológie a práva. Časopis je určený odborníkom v daných vedných odboroch, ako aj študentom a širšej verejnosti. Časopis vychádza v júni a v decembri.

Editor-in-chief / Hlavný redaktor: Karol Janas, Alexander Dubček University of Trenčín (TnUAD), Slovakia

General Editor / Výkonný redaktor: Marián Bušša, TnUAD, Slovakia

Editorial Board / Redakčná rada:

Oliver Andonov, MIT University Skopje, Macedonia; **Irena Bačlija**, University of Ljubljana, Slovenia; **Samuel Celovský**, TnUAD, Slovakia; **Elena Delgadová**, TnUAD, Slovakia; **Miro Haček**, University of Ljubljana, Slovenia; **Pavol Hrivík**, TnUAD, Slovakia; **Petr Just**, Metropolitan University Prague, Czech Republic; **Rastislav Kazanský**, Matej Bel University, Slovakia; **Rudolf Kucharčík** EUBA, Slovakia; **Marcel Lincényi**, TnUAD, Slovakia; **Ginés Marco**, Catholic University of Valencia, Spain; **Adriana Vasiľková**, Matej Bel University, Slovakia; **Miquel Àngel Oltra Albiach**, University of Valencia, Spain; **David Schriffel**, Austrian Academy of Sciences, Austria; **Antonín Staněk**, Palacký University Olomouc, Czech Republic; **Pavol Tišliar**, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovakia; **Dubravka Valić Nedeljković**, University of Novi SAD, Serbia; **Katerina Veljanovska**, MIT University Skopje, Macedonia; **Luisa Vicedo**, Catholic University of Valencia, Spain; **Jaroslav Vencálek**, University of Prešov, Slovakia; **Pablo Vidal**, Catholic University of Valencia, Spain. **Štefan Volner**, TnUAD, Slovakia;

Publisher / Vydáva: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, verejnoprávna inštitúcia zriadená zákonom. IČO: 311 180 259.

Adresa redakcie: Katedra politológie TnUAD, Študentská 2, 91101 Trenčín
e-mail: politologicke.forum@tnuni.sk **ISSN 1338-6859 e. č. MK: EV 4567/12**
© TnUAD, Trenčín. Časopis je bezplatný, vychádza dva krát do roka.

Contents / Obsah

STUDIES / ŠTÚDIE:

Karol JANAS - Anna ŽENČUCHOVÁ
VÝVIN SLOVENSKO-POLSKÝCH VZŤAHOV NA SEVERNOM SLOVENSKU V ROKOCH 1945-1959 4

Zsolt HORBULÁK
ANALÝZA HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA JUŽNÉHO SLOVENSKA V NORMALIZAČNOM OBDOBÍ 17

Júlia PETROVIČOVÁ
POTENCIÁLNE PRÍLEŽITOSTI A HROZBY ROZVOJA VÝCHODNÉHO SLOVENSKA S OHĽADOM NA ŠKOLSTVO A VZDELÁVANIE..... 42

DISCUSSION / DISKUSIE:

Zsolt HORBULÁK
REGIONÁLNE ROZDIELY NA SLOVENSKU V ČASOCH NORMALIZÁCIE 67

REVIEWS / RECENZIE:

Pavol STRUHÁR
Marián Bušša: Political System of the Slovak Republic 81

Studies

VÝVIN SLOVENSKO-POLSKÝCH VZŤAHOV NA SEVERNOM SLOVENSKU V ROKOCH 1945-1959

DEVELOPMENT OF SLOVAK-POLISH RELATIONS IN NORTHERN SLOVAKIA IN YEARS 1945-1959

Karol JANAS

Anna ŽENČUCHOVÁ

Abstract: People living in the north of Slovakia were always connected to the Polish inhabitants via the private, family, business or property relations. Both newly created states, Poland and Czechoslovakia, were suddenly in a brand new political reality after the year 1918. Slovakia became a part of the state Czechoslovakia and Poland restored its independence. Despite that, both countries got into a territorial dispute with each other, which grew to the armed conflict multiple times. Territorial disputes were the problematic point ruining the relation between these two states for decades. During the twenties and thirties, the Polish-Czechoslovak border was constantly changing due to the conflicts. However, the biggest changes took place before and after the beginning of the Second World War. Firstly, Poland took advantage of the fact that Czechoslovakia was weakened and gained many former Slovak territories. Subsequently after the defeat of Poland, Slovak State as a German ally gained back its territories lost after 1918. When the Second World War ended and Czechoslovakia was restored in 1945, the borders were returned to the same position as in 1938. Particularly the Slovak citizens living in the communities rejoined to Poland had serious difficulties coming to terms with the situation. The fact that the living standard of these inhabitants had ameliorated in various ways during the existence of Slovak Republic contributed to their discontent. The positive change was that in 1946, Poland recognized the high number of Slovak citizens living in communities in Spis region and Orava region. The situation in Polish-Slovak border area partly improved after signing the agreement between Poland and Czechoslovakia in Warsaw on the 10th of March 1947. The protocol on the demarcation of the Czechoslovak-Polish border was signed in 1953. Resolution on the course of the borders was adopted by Polish and Czechoslovak government in 1958. In 1958 the ratification of the Treaty between Czechoslovak republic and Polish People's Republic caused the definite demarcation of territorial borders and the termination of conflict in border area.

Key words: *territorial disputes, Polish-Slovak borders, international treaties*

1 Úvod

Koncom druhej svetovej vojny bola situácia v slovensko-poľskom pohraničí napätá. Až do leta 1944 sa vojnové udalosti dotýkali väčšiny obyvateľov Slovenska veľmi málo. Taktiež zásobovanie bolo vzhľadom na vojnové udalosti prijateľné. Mnohí obyvatelia pohraničia neboli počas existencie Slovenskej republiky spokojní s politickou situáciou na Slovensku. Zapájali sa do odboja a pomáhali utečencom z Poľska v prechodoch cez hranicu (Laincz 2014). Utečenci sa na hraniciach začali objavovať vo väčšom množstve v lete 1944. Popri civilistoch sa pred postupujúcou sovietskou armádou snažili cez hranicu dostať aj ruskí a ukrajinskí príslušníci rôznych antisovietskych vojenských formácií, ktoré spolupracovali s Nemcami. Utekali aj predvojnoví ruskí a ukrajinskí emigranti. Po začiatku roku 1944 začali na Slovensko utekať aj slovenskí obyvatelia z oblastí poľského Spiša a Oravy (Šmigel 2006). Len v mesiacoch júl – august 1944 udelili na Slovensku azyl a právo trvalého pobytu takmer dvadsaťtisíc utečencom, ktorí prišli z juhovýchodného Poľska (Šmigel 2005). Záchytné tábory pre nich boli zriadené v Čadci a Starej Ľubovni. Lekársku starostlivosť im poskytovali na železničnej stanici v Žiline (Mičko 2005). Napriek príchodu utečencov do pohraničia bola situácia na Slovensku relatívne pokojná. V pohraničí sa však od júna 1944 čoraz častejšie objavovali partizánske skupiny (Slovenský národný archív). Ich aktivity sa však orientovali viac na nemeckú stranu hranice. Tento pokojný život však v dôsledku Slovenského národného povstania a priblíženia frontu pominul. Oblasť severného Spiša sa v tomto čase stala nástupiskom nemeckých okupačných síl proti povstaleckému územi. Na hrade v Starej Ľubovni sídlilo nemecké Einsatzkommando zur besonderen Verwendung 27. Išlo o oporný bod pod velením Hermanna Altmanna a neskôr Heinza Tangermanna (Šindelářová 2015). Nemci zo staroľubovnianskeho hradu podnikali výpravy proti partizánom, ktorí pôsobili v okolí (Murcko 2018). Ďalší nemeckí vojaci boli dislokovaní v Novej Belej, Tribši a Malej Frankovej. O nebezpečenstve partizánskych skupín svedčí i to, že vo Fridmane bol ubytovaný osobitný oddiel nemeckých vojakov vyškolený na boj s partizánmi. Dve nemecké protipartizánske jednotky boli umiestnené v kúpeľoch Smerdžonka a v obci Veľký Lipník (Laincz 2018a). Obavy obyvateľov pohraničia vzbudzovali nielen nemeckí vojaci, ale aj rôzne ozbrojené skupiny, ktoré pôsobili na oboch stranách hranice. Najmä ak sa za partizánov vydávali aj rôzni slovenskí či poľskí bandíti, ktorí v pohraničí lúpili (Laincz 2018b). Civilné obyvateľstvo bolo ich aktivitami čoraz viac prestrašené a obávalo sa z ich strany znásilňovania a vražd. Obyvatelia oravských a spišských obcí si preto zriadili vlastné oddiely, ktoré ich mali chrániť a vykonávali strážnu službu. Snažili sa však nezapájať do aktivít nemeckej armády proti partizánom. V stretoch s partizánskymi skupinami sa najmä na Orave okrem nemeckej armády objavovali oddiely Hlinkovej gardy (Hruboň 2012). Navyše pomalý prechod frontu neznamenal len rozklad slovenskej armády, polície či administratívy, ale aj veľké ľudské a materiálne straty (Pekár 2005). V priestore Oravy sa nemecké vojská udržali až do apríla 1945.

Útoky sovietskej armády v januári, februári a marci 1945 priniesli len obmedzené výsledky. Nemci si dokázali udržať pozície a dokonca podnikali silné protiútoky.

2 Prechod frontu

Zvrat priniesla ofenzíva sovietskej armády na jar 1945. Na konci marca sa sovietske vojská preskupili a začali so silnou ofenzívou. V priebehu apríla sa im podarilo dostať pod kontrolu celé územie Oravy. Podobná situácia bola aj na Spiši. Zo severného Spiša začali nemecké jednotky pod náporom sovietskej armády ustupovať už 15. januára 1945. Neskôr sa však skonsolidovali a kládli postupujúcej sovietskej armáde tvrdý odpor (Murcko 2018). Mesiace trvajúce boje si aj na Spiši vyžiadali tisíce mŕtvych vojakov na oboch stranách, no i stovky mŕtvych civilistov. Žiaľ vyskytli sa aj excesy vojakov voči civilnému obyvateľstvu, a to zo strany nemeckých, ale aj sovietskych vojakov. Mnohé obce boli následkom vojenských operácií vyhorené, zničené boli cesty, mosty či železničná trať (Laincz 2018b). Veľkú záťaž pre miestnych obyvateľov tvorila aj starostlivosť vojakov, ktorí v čase prechodu frontu žili v oravských obciach (Chmelík 2014).

Po prechode frontu sa otvorila otázka štátnej príslušnosti inkorporovaných obcí. V prvých jarných mesiacoch nebolo jasné, komu prípadne sporné územie Spiša. Po oslobodení Sovietskou armádou si na toto územie robili nároky slovenské, ako aj poľské orgány. Nakrátko dokonca vzniklo dvojvládnie. O ovládnutie sporného územia sa snažili proslovenské národné výbory s ozbrojenými miestnymi milíciami, ako aj poľskí úradní emisári s vlastným ozbrojeným sprievodom.¹ Obyvateľstvo pohraničia však odmietalo opätovné pripojenie k Poľsku. Zakladalo miestne národné výbory, ktoré sa hlásili k Československu (Majeriková 2018). Napätá situácia vyvrcholila 14. apríla 1945 ozbrojeným stretom v Chyžnom. Po ňom sa sovietske velenie rozhodlo situáciu definitívne vyriešiť. Velenie štvrtého ukrajinského frontu usporiadalo na sporných územiach plebiscit (Majeriková – Molitoris 2014a). Nakoľko až deväťdesiatosem percent obyvateľov sa hlásilo k Československu, prenechalo správu územia československým úradom (Jesenský 2014). Sovietske velenie rozhodlo, že až do rozhodnutia mierovej konferencie ostanú sporné územia súčasťou Československa. Nariadilo rozpustiť poľské milície a povolilo činnosť československých, ktoré mali vykonávať bezpečnostnú službu (Chmelík 2010). Umožnilo taktiež robiť odvody do Československého armádneho zboru Ludvíka Svobodu (Matula 2009). Na spornom území sa dokonca 6. mája 1945 uskutočnili voľby do národných výborov, ktoré navodili u miestneho obyvateľstva pocit, že budú patriť do Československej republiky. No už onedlho sa v pohraničí začali šíriť

---

¹ Prvé národné výbory vznikali ešte v ilegalite. Prvým bol národný výbor v obci Vyšné Lapše už 10. januára 1945. Bližšie pozri: MAJERIKOVÁ - MOLITORIS, Milica: Pripojenie severného Spiša a hornej Oravy k Poľsku v roku 1945. In: MAJERIKOVÁ - MOLITORIS, Milica: *Almanach Slováci v Poľsku XV*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku. 2014, roč. XV, s. 111.

zvesti o pričlenení k Poľsku, ktoré umocnil odsun pohraničných stráží Červenej armády na predvojnovú hranicu, ku ktorému prišlo 8. mája 1945 (Molitoris 2012). Definitívne sa sovietske jednotky a československá finančná stráž stiahla na staronovú predmníchovskú hranicu 16. mája 1945 (Letz 2017).

Situácia sa do predvojnových čias vrátila v roku 1945 po porážke Nemecka a skončení druhej svetovej vojny. Obnovili sa Československý, ako aj Poľský štát. Oba však už v iných ako predvojnových hraniciach. Hranice Poľska sa posunuli na západ, Československo stratilo Podkarpatskú Rus. Vzťahy medzi Československom a Poľskom ovplyvnilo aj to, že počas vojny zlyhali plány na federalizáciu krajín strednej Európy (Kaliský 2017). Opätovne sa tak otvorila otázka hraníc medzi Československom a Poľskom. Slováci sa snažili urobiť všetky kroky pre to, aby ostali v Československu. Do Košíc, kde sídlila československá vláda, vyslali 7. apríla 1945 delegáciu Oravcov pod vedením učiteľky z Jablonky Ľ. Verečkovej, bývalého starostu Chyžného K. Kadlubjaka a predsedu miestneho národného výboru z Orávky I. Jurkoviča. Intervenovali priamo u prezidenta Beneša. Podobnú delegáciu vyslali 21. apríla 1945 aj obyvatelia obcí severného Spiša (Chmelík 2010). Poľská vláda sa však s daným stavom nemienila zmieriť a požadovala cez vojnu odtrhnuté územia späť. Spory spôsobovalo i to, že poľská vláda požadovala vrátenie hraníc do stavu v roku 1939. Robila si tak nároky aj na územia, ktoré Poliaci získali odtrhnutím od Československa po Mníchove. Definitívne o osude hraníc rozhodla Československá vláda 5. mája 1945 na rokovaní v Košiciach. Československá vláda odmietla akékoľvek diskusie o posune hranice na strategicky dôležitom Tešínsku (Friedl 2012). Z obáv pred stratou území na Tešínsku rozhodla, že hranice sa vrátia do predmníchovských čias. Musela preto akceptovať návrat k predvojnovým hraniciam i na Slovensku. Pre slovenskú stranu bolo rozhodnutie vlády v Košiciach o navrátení území Poľsku sklamaním. Na jeho základe sa uskutočnili spoločné československo-poľské rokovania, ktoré vyústili v tzv. Pražské protokoly. Boli podpísané 20. mája 1945. V Pražských protokoloch sa rozhodlo o návrate hranice do stavu z roku 1920, na čiaru určenú rozhodnutím Konferencie veľvyslancov (Ciagwa 2002). Slovenské obce tak opätovne pripadli k Poľsku (Šmigel' 2006). Rozhodnutie potvrdilo opätovné odovzdanie častí hornej Oravy a severného Spiša opäť pod poľskú správu. Protokol sformulovaný k zmluve obsahoval tri body, ktoré umožňovali presťahovať zamestnancov a majetok správnych orgánov, inštitúcií a individuálnych osôb, štátnych zamestnancov a kňazov z obsadených obcí na Slovensko (Kapičáková 2003). Poľskí vojaci obsadili severný Spiš po súhlase československej vlády už 17. mája 1945. Takmer okamžite začali z pohraničia vyháňať slovenských úradníkov, učiteľov a kňazov (Koreň 2016). V priebehu roka 1945 bolo len z Poľska vypovedaných stodvadsať osem učiteľov a osemnásť kňazov (Majeriková – Molitoris 2017). Obdobné rokovania ako v Prahe sa konali v Trstenej 20. mája 1945 a na základe tam podpísaných protokolov bolo rozhodnuté o odovzdaní území Poľsku (Majeriková – Molitoris 2014b). V tejto súvislosti je paradoxné, že poľská strana nemala oficiálne poverenie vlády, a preto dokumenty podpísali

len predstavitelia miestnych orgánov. Oficiálne odovzdanie území hornej Oravy a severného Spiša sa uskutočnilo 20. mája 1945 v Trstenej. Nepomohli ani zhromaždenia obyvateľov pohraničia, ktorí požadovali ponechanie v Československu. Prvé sa konalo v Jablonke ešte v ten istý deň a zúčastnilo sa na ňom tri tisíc obyvateľov (Majeriková – Molitoris 2016). Ďalšie zhromaždenie zorganizovali zástupcovia spišských obcí 29. mája 1945 v Spišskej Starej Vsi. Protestovali na ňom proti tomu, že mali byť proti vôli obyvateľov pripojení k Poľsku (Majeriková – Molitoris 2018). Do platnosti sa dostala predmníchovská česko-slovenská hranica (Garek 2010). Obyvateľom pohraničia bolo rozhodnutie verejne oznámené 31. mája 1945. Slovenskí obyvatelia sa s rozhodnutím nechceli zmieriť. Nepomohli demonštrácie, podpisy či nátlakové akcie. Obyvatelia spišských obcí dokonca prijali na verejnom zhromaždení rezolúciu proti opätovnému pripojeniu k Poľsku. Zo Spišskej Starej Vsi poslali telegramy zástupcom mocností, ktoré rokovali v Postupime. Žiadali v nich pripojenie k Československu. Taktiež na poľsko-československých rokovaníach v Moskve odovzdali výsledky plebiscitu. No žiadne argumenty nedokázali zmeniť postoj československej vlády, pre ktorú bolo najdôležitejšie udržanie hraníc na Tešínsku (Molitoris 2012). Po znovuzískaní území na Orave a Spiši museli aj Poliaci ustúpiť zo svojich v minulosti presadzovaných postojov. Poľská republika v tomto období po prvý raz uznala existenciu väčšieho počtu Slovákov žijúcich v obciach na Spiši a Orave, ktoré pripadli Poľsku až v roku 1946. Urobila tak diplomatickou nótou poľského vyslanca v Prahe Wierblowskeho Ministerstvu zahraničných vecí ČSR zo dňa 4. novembra 1946 (Andráš 2010). Situácia v slovensko-poľskom pohraničí sa čiastočne zlepšila po podpise Dohody o priateľstve a vzájomnej pomoci medzi Poľskom a Československom vo Varšave 10. marca 1947. V Dodatkovom protokole sa obe strany zaviazali zabezpečiť politický, hospodársky a kultúrny rozvoj menšín (Syrný 2005). Zmluva garantovala práva menšín na základe vzájomnosti. Do dvoch rokov od jej podpísania sa mala definitívne vyriešiť otázka hraníc, kultúrnych, politických a hospodárskych práv slovenskej národnostnej menšiny v Poľsku a poľskej menšiny v Československu, čo sa však nestalo (Murcko 2006). K zlepšeniu situácie prispelo aj otvorenie československého konzulátu v Katoviciach, hoci sa pôvodne uvažovalo, že by mohol byť bližšie k Orave a Spišu (Friedl 2011). Ako prvý ho viedol rodák zo Ždiaru Matej Andráš, ktorý sa iniciatívne zaoberal postavením Slovákov na poľskej strane hranice. Aspoň čiastočne sa podarilo obnoviť slovenské školstvo, vznikli aj slovenské krajské spolky.

Nové usporiadanie hranice sa napriek tomu stretlo u slovenského obyvateľstva s veľkým odporom. Poľské orgány si nevedeli s výbušnou situáciou v pohraničí poradiť. Požiadali preto o zásah armádu. Po jej príchode do pohraničia poľské vojsko slovenské milície rozpustilo (Chmelík 2010). Poľská armáda definitívne obsadila územie hornej Oravy 17. júla 1945 a územie severného Spiša 14. augusta 1945 (Garek 2010). Pokoj do pohraničia to však neprinieslo. Poľské vojsko sa stretlo s nepriateľským prijatím. Obyvateľstvo v niektorých miestach dokonca vívalo pochodujúce poľské oddiely kameňmi a nepriateľskými výkrikmi. Nepriateľská atmosféra

eskalovala v čase, keď sa poľské milície pokúsili obsadiť hornú Oravu. Pri obci Podvlik prišlo k vojenskému stretu, na ktorom sa zúčastnilo približne tristo príslušníkov slovenských milícií. V boji mali troch mŕtvych a niekoľko ranených. Poliaci mali sedemnást mŕtvych a viac ako sedemdesiat sa ich vzdalo. Slovenským milíciám sa podarilo dočasne ovládnuť obec. Dlhodobu však nedokázali odolávať poľskej presile. Po čase sa Poliakom podarilo dostať situáciu v pohraničí pod kontrolu a takmer okamžite pokračovali s násilným odsúvaním slovenských učiteľov a kňazov. Učitelia museli do troch dní opustiť Poľsko, inak im hrozilo násilné vysídlenie (Majeriková – Molitoris 2018). Necitlivé rozhodnutia poľských orgánov opäť spôsobili protesty miestnych obyvateľov. Školstvo po odsune slovenských učiteľov prakticky prestalo existovať. V rokoch 1945/1946 a 1946/1947 sa v slovenských obciach v pohraničí takmer nevyučovalo. V roku 1948 školy navštevovalo stále len asi približne päť až dvadsať percent detí. Po podpise československo-poľskej zmluvy v roku 1947 sa situácia začala pomaly lepšiť aj v školstve.

No nielen v školstve boli veľké problémy. Rovnaké boli aj v cirkevnom živote. Z odčlenených obcí museli odísť aj slovenskí kňazi. Tí, ktorí odmietali opustiť svoje pôsobiská, boli uväznení. Obmedzovala sa aj činnosť slovenských hospodárskych subjektov (Molitoris 2012). Na mnohých miestach dochádzalo k brutálnym zákrokom poľskej milície či vojska. Počas leta 1945 preto prichádzali deputácie obyvateľov uvedených oblastí do Československa so sťažnosťami na teror, ktorý voči Slovákom páchali poľské orgány. V deputáciách žiadali o pripojenie k Československu. Reakciou na incidenty v pohraničí bol aj vznik Národnej rady odtrhnutých obcí na čele s Ľudmilou Verčekovou. Po sťažnostiach štátneho tajomníka Ministerstva zahraničných vecí Vladimíra Clementisa bola vytvorená komisia, ktorá mala preskúmať neprístopnosti v pohraničí. Po vyhodnotení jej výsledkov bol odvolaný prednosta Okresného úradu v Nowom Targu a potrestaných niekoľko milicionárov (Matula 2010). No zároveň boli v septembri 1945 zlikvidované aj posledné slovenské národné výbory a správu v odčlenených obciach prevzala poľská verejná moc (Molitoris 2012).

Na Slovensko mohli podľa dohôd odísť s majetkom z inkorporovaného územia štátni zamestnanci a kňazi. Viacerí obyvatelia žijúci v inkorporovaných obciach sa obávali odvety poľských orgánov za proslovenské pôsobenie v rokoch vojny a taktiež sa dožadovali presídlenia. Silná polonizácia, ako aj nestabilné pomery v pohraničí spojené s pôsobením lúpežných bánd spôsobili, že mnoho ďalších obyvateľov Slovenska sa rozhodlo presídliť na Slovensko. Veľmi negatívne na obyvateľov pohraničia slovenského pôvodu vplývalo najmä pôsobenie skupiny Jozefa Kuraša Ogňa.² Pôvodne to bol vojak, odbojár a partizán. Počas vojny a nemeckého teroru prišiel o manželku, dieťa i otca. Po vojne sa zradikalizoval a začal spolupracovať so sovietskou

---

² O činnosti Jozefa Kuraša Ogňa pozri napríklad MOLITORIS, Ľubomír: Postoj Józefa Kuraša „Ogňa“ ku slovenskej národnostnej menšine na Spiši a Orave v rokoch 1945-1947. In: MAJERIKOVÁ, Milica: *Nepokojná hranica*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 157-195.

armádou a NKVD. Jeho ozbrojená skupina, ktorá mala viac ako osemdesiat členov, rozpútala v pohraničí voči slovenskému obyvateľstvu teror (Łatka 2010). Nešťitili sa fyzického násillia, krádeží a vrážd. Slovákov napádali na cestách na jarmoky, ale aj priamo v obciach, kde žili. Útoky a krádeže Kurašovej bandy sa vyskytli v Tribši, Jurgowe, Čiernej Hore, Repiskách, Krempachoch, Osturni, Vyšných a Nižných Lapšiach, Nedeci, Novej Belej, Fridmane, Lapšanke, Hornej Zubrici, Podsrní, Pekelníku a Podvlku vysídlenie (Majeriková – Molitoris 2014). Na slovenské obce uvaľovali kontribúcie vo výške niekoľko sto tisíc zlotých. Nájazdy však robili aj na slovenské územie, kde vyrabovali viacero dedín a okradli miestnych roľníkov vysídlenie (Molitoris 2010). Československé úrady protestovali diplomatickou cestou, no poľské orgány ostávali pasívne. Teror Kurašovej skupiny vrcholil v roku 1946. V tom období začala Kurašova skupina útočiť aj na Poliakov a poľské orgány konečne zasiahli. Vo februári 1947 sa Kuraš dostal do obklúčenia, kde sa pokúsil o samovraždu a na následky zranení o niekoľko dní zomrel. Kurašova banda podľa archívnych údajov zavraždila tristoštyridsať osôb, z toho sto šesťdesiatdva civilistov vysídlenie (Majeriková 2010). Po jeho smrti sa jeho skupina rozpadla a situácia v pohraničí sa upokojila. Na Slovensko nakoniec pred terorom v pohraničí odišlo ďalších šesťtisíc obyvateľov (Garek 2010). V mnohých prípadoch im bol po odchode skonfiškovaný majetok. Československé orgány postupovali voči Poliakom rovnako, pričom sa odvolávali na princíp reciprocity. Práve na zaobchádzanie Poliakov so Slovákmí na Spiši a Orave sa československá vláda snažila poukázať pri poľských sťažnostiach na zaobchádzanie s Poliakmi na Tešínsku (Friedl 2012). Československé orgány však boli ochotné konfiškácie zrušiť, pokiaľ Poliáci zabezpečia zrušenie konfiškácií majetku československých občanov, ktorí museli pred poľským terorom utiecť na Oravu a Spiš (Friedl 2011). Ministerstvo národnej obrany pre tento účel zriadilo Veliteľstvo starostlivosti o utečencov. To následne zriadilo Veliteľstvo sústredenia utečencov v Žiline a opätovne aktivizovalo záchytné stanice v Starej Ľubovni a Čadci, ako aj dva záchytné tábory pre utečencov v Oremovom Laze a Seredi (Šmigel' 2006). Utečenci zo severného Spiša boli umiestňovaní na majetky po Nemcoch, ktorí utiekli zo Spiša. Viacerí si našli prácu aj vo Svite v podniku Tatrasvit vysídlenie (Majeriková – Molitoris 2018). Mnohí odišli do Čiech a na Moravu.

V Trstenej sa v reakcii na poľský teror 3. januára 1946 vytvorila nová organizácia pod názvom Oslobodzovací výbor Spiša a Oravy, ktorý sídlil okrem Trstenej aj v Spišskej Starej Vsi. Cieľom výboru bolo oslobodiť slovenské obce spod poľskej nadvlády. Vo februári 1946 sa na príkaz Ministerstva zahraničných vecí v Prahe musel premenovať na Komitét pre podporu utečencov z hornej Oravy a Spiša a fungovať len ako spolok vysídlenie (Majeriková – Molitoris 2017). Komitét fungoval z finančných príspevkov, darov členov a dobrovoľných darov, napríklad od Biskupského úradu v Spišskej Kapitule. Jeho členovia sa starali o utečencov z pohraničia. Vydávali im legitimácie, informovali obyvateľstvo, zaznamenávali sťažnosti obyvateľstva z pohraničného územia. Utečencom poskytovali odev, obuv, stravné lístky, knihy a modlitebné knižky. Finančne podporovali

študentov z pohraničných obcí na slovenských školách. Na Slovensku ich v roku 1946 študovalo dvadsaťdva. Poverenictvo sociálnej starostlivosti v Bratislave podporilo týchto študentov sumou päťdesiatpäťtisíc korún (Kapičáková 2003). No nielen Kurašova skupina spôsobovala problémy v pohraničí. Cez Slovensko sa pokúšali jednotlivci či v malých skupinách presúvať príslušníci bývalej Armie Krajowej, ktorí odmietali spoluprácu so sovietskou armádou a nastupujúcim prosovietskym režimom v Poľsku. Snažili sa dostať do americkej okupačnej zóny, kde chceli vstupovať do poľských ozbrojených formácií pôsobiacich na západe (Plachý 2005). Už od roku 1945 začali na Slovensko prenikať aj jednotky Ukrajinskej oslobodzovacej armády, ktoré sa taktiež snažili dostať do západných okupačných zón (Syrný 2016). Spočiatku na československom území pôsobili len propagandisticky, no neskôr sa objavovali aj ozbrojené strety (Halcsak 2005). V roku 1947 už bola situácia neudržateľná a proti príslušníkom Ukrajinskej oslobodzovacej armády bola povoláná armáda.³ Spoločne s príslušníkmi Zboru národnej bezpečnosti vykonala rozsiahlu vojenskú operáciu (Koutek 2005).

Nová politická situácia na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov si vyžadovala nové prístupy aj vo vzájomných vzťahoch medzi Československom a Poľskom. Najmä ak oba štáty sa postupne čoraz viac približovali k Sovietskemu zväzu a ich komunistické strany získavali veľkú moc. Sovietsky zväz nemal záujem na pokračovaní sporov. Preto tlačil na ich urovanie. Vyžadovalo si to však ústupky na oboch stranách. Vďaka tomu prišlo k postupnému uvoľňovaniu politického napätia. Nedostatky Krakovského protokolu pri zabezpečovaní hospodárskych záujmov, prechodu cez hranice a pohraničnom styku nanovo riešila československo-poľská turistická konvencia. Do platnosti vstúpila od roku 1955. Povolilo sa v nej obrábanie vlastných poľnohospodárskych pozemkov na druhej strane štátnej hranice. Taktiež bolo možné prehánanie dobytká na pastvu, ťažba dreva z vlastných lesov, ktoré ostali na opačnej strane hranice. Povolenia využívali občania pohraničných obcí Čiernej Hory, Javoriny, Jurgova, Osturne, Repísk, Slovenskej Vsi a Ždiaru. Situácia s využívaním pozemkov na poľnohospodárske účely sa však onedlho zmenila na oboch stranách. Vznikom Tatranského národného parku a Tatrzańského parku narodowego sa vo Vysokých aj Belianskych Tatrách prestalo pásť aj orať (Tatranské noviny 1955). Československo-poľská turistická konvencia však prioritne napomohla rozvoju turistického ruchu. Na jej základe prešlo v letnej sezóne cez prechod štátnej hranice v Lysej Poľane do Poľska za jeden deň tisíc československých turistov. Do Československa prešlo dokonca tritisíc poľských turistov. V jeseni, zime a na jar prešlo do Poľska denne tristo československých turistov a do Československa päťsto poľských turistov. Poľskí turisti prejavovali najväčší záujem o návštevu Tatier (Tatranské noviny 1958).

---

³ O príchode príslušníkov Ukrajinskej oslobodzovacej armády na Slovensko a ich pokusoch o prechod do západných okupačných zón bližšie pozri ŠMIGEL, Michal: *Banderovci na Slovensku (1945-1946)*. Banská Bystrica : Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007.

Slovenská strana sa im snažila vychádzať v ústrety a usporiadala pre nich mnoho akcií. Ďalšia Dohoda o turistickom ruchu medzi Československom a Poľskom bola podpísaná 22. apríla 1956. Slávnostné zahájenie plnenia jej ustanovení sa konalo na štátnej hranici v Lysej Poľane. Od 1. apríla 1956 sa na jej základe začali vydávať turistické legitimácie, ktoré boli podkladom pre dosiahnutie turistickej priepustky (Tatranské noviny 1956a). Vďaka Československo-poľskej turistickej dohode z 22. apríla 1956 sa začala zvyšovať návštevnosť aj frekvencia dopravy na cestnej komunikácii v úseku Lysá Poľana, štátna hranica – Starý Smokovec. Len v apríli 1956 bolo autobusmi Československej automobilovej dopravy prepravených trinásťtisíc päťsto šesťdesiat osôb, v máji to bolo trinásťtisíc sedem, no v júni to už bolo šesťdesiatpäťtisíc, v júli päťdesiatštyritisíc sedemsto sedemdesiatpäť a v auguste šesťdesiatpäťtisíc stodevätnásť osôb (Tatranské noviny 1956b).

3 Záver

V päťdesiatych rokoch sa definitívne podarilo doriešiť aj otázku spoločných hraníc, ktorá mala byť podľa zmluvy z roku 1947 definitívne vyriešená do dvoch rokov. Termín sa však nepodarilo dodržať a rokovania sa natiahli. Protokol o vytýčení československo-poľských hraníc bol nakoniec podpísaný v Prahe až 23. septembra 1953 (Letz 2017). Obe republiky sa v ňom dohodli na konečnom vytýčení štátnych hraníc. Definitívne o jej priebehu mala rozhodnúť zmiešaná československo-poľská komisia zložená z ôsmich členov.⁴ Komisia mala na záver prác pripraviť zmluvu, ktorou by sa hraničné spory definitívne uzavreli (Ženčuchová 2019). Prioritou československej strany bolo udržať predmníchovské hranice. Definitívna hranica sa mala určiť len s drobnými odchýlkami od súčasnej hranice. Nakoniec boli hranice upravené bez väčších revízií. Definitívne rozhodnutie o priebehu hraníc prijali poľská a československá vláda. Uznesením vlády Československej republiky zo dňa 5. marca 1958, o vytýčení československo-poľských hraníc sa tak ukončili práce rozhraničovacej komisie na území Československa. Definitívne vytýčenie štátnych hraníc a ukončenie pohraničných sporov sa uskutočnilo ratifikáciou Zmluvy medzi Československou republikou a Poľskou ľudovou republikou dňa 13. júna 1958 vo Varšave. Súhlas so Zmluvou prejavilo československé Národné zhromaždenie ústavným zákonom zo dňa 17. októbra 1958. Ústavný zákon bol prezidentom Československej republiky ratifikovaný o tri dni neskôr. Hraničné spory sa definitívne uzavreli po výmene ratifikačných listín medzi oboma republikami, ku ktorej prišlo v Prahe dňa 14. februára 1959.⁵

---

⁴ 4 členovia československej vlády a 4 členovia poľskej vlády.

⁵ O navrátení inkorporovaných území Poľsku pozri napr. LEPIŠ, Juraj: Severný Spiš a horná Orava v roku 1945 – návrat k Poľsku. In: In: HRUBOŇ, Anton – LEPIŠ, Juraj – TOKÁROVÁ, Zuzana: *Slovensko v rokoch neslobody 1938-1989 II*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2014, s. 86-106.

Zoznam literatúry

- Andraš, M. (2010): Obnovenie československo-poľských hraníc po druhej svetovej vojne na slovenskom úseku. In: Majeriková M.: Nepokojná hranica. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 218.
- Ciagwa, J. (2002): Slovenčina v spišských kostoloch v Poľsku v 20. storočí. In: Zifčák, F.: Z minulosti Spiša. Levoča, : Spišský dejepisný spolok, roč. IX-X, 2001/2002, s. 247.
- Friedl, J. (2012): Češi a Poláci na Těšínsku 1945-1957. Praha, Brno : Historický ústav Akademie věd České republiky, *Conditio humana*, 2012, s. 64.
- Friedl, J. (ed.) (2011): Státní politika vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945-1949. Výběrová edice dokumentů. Praha, Český Těšín : Historický ústav Akademie věd České republiky, Kongres Poláků v České republice, 2011. Dok. č. 135, s. 468.
- Garek, M. (2010): Organizácia na pomoc utečencom z hornej Oravy a severného Spiša (1945-1948). In: Pamäť národa, roč. VI, 2010, č. 1, s. 5.
- Halcsak, B. (2005): Działalność Ukraińskiej Powstańczej Armii na pograniczu polsko-slowackim w latach 1944-1945. In: Šmigel, M. – Mičko, P.: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 449.
- Hruboň, A. (2012): Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy na Orave. In: Majeriková – Molitoris, Milica: Almanach Slováci v Poľsku XIII. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2012, roč. XIII, s. 159-179.
- Chmelík, M. (2010): Dejiny slovensko-poľského pohraničia na Orave v prvej polovici 20. storočia. In: Zborník Oravského múzea, roč. XXVII, 2010, s. 96-97.
- Chmelík, M. (2014): Prechod frontu a oslobodenie Oravy v roku 1945. In: Zborník Oravského múzea, roč. XXXI, 2014, s. 144.
- Jesenský, M. (2014): Slovak – Polish Border, 1918-1947. New York : Palgrave Macmillan, 2014, s. 111.
- Kaliský, J. (2017): Rok 1945. Medzinárodný kontext a zahraničná politika víťazných mocností voči strednej a juhovýchodnej Európe. In: Syrný, M. a kol.: 1946. Rok po vojne. Slovensko a Európa v roku 1946. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 22-23.
- Kapičáková, V. (2003): Severná hranica Slovenska po roku 1945. In: Gladkiewicz, R. - Homza, M.: *Terra Scepusiensis*. Stav bádania o dejinách Spiša. Levoča – Wrocław : Lúč, 2003, s. 940.
- Koreň, F. (2016): Región Oravy ako príklad významných zmien v rokoch 1944-1945. In: MULÍK, Peter a kol.: *Prelom dejín. Rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2016, s. 313
- Koutek, O. (2005): Postup STB proti ukrajinskému nacionalizmu a pronásledování ukrajinských běženců v Československu v letech 1945-1953. In: Šmigel, M. – Mičko, P.: Slovenská republika 1939-1945 očami

- mladých historikov IV. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 454-455.
- Laincz, E. (2014): Poľská kuriérska služba a ilegálny odboj v okrese Stará Ľubovňa 1939-1944. In: Sandecko-spišské zošity, 2014, zv. 8., s. 84-95.
- Laincz, E. (2018a): Prechod frontu cez územie okresu Spišská Stará Ves. In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018a, s. 62-63.
- Laincz, E. (2018b): Od prechodu frontu po február 1948 (Situácia v Starej Ľubovni v rokoch 1945-1948). In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018b, s. 116.
- Laincz, E. (2018c): Rok 1944 na severnom Spiši (so zameraním na bývalý okres Spišská Stará Ves. In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018, s. 37-41.
- Łatka, J. S. : Slovo etnológ vo veci nadporučíka z vojnového obdobia Józefa Kuraša z Waksmundu. In Majeriková M.: Nepokojná hranica. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 218.
- Lepiš, J.: Severný Spiš a horná Orava v roku 1945 – návrat k Poľsku. In: In: Hruboň, A. – Lepiš, J. – Tokárová, Z.: Slovensko v rokoch neslobody 1938-1989 II. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2014, s. 86-106.
- Letz, R. (2017): Pojem slovenského územia v 20. storočí. In: Letz, R. a kol.: Slovenské územie v historickom kontexte. Martin : Matica slovenská, 2017, s. 203.
- Majeriková, M. (2010): Postavenie slovenského obyvateľstva na slovenskom Spiši a hornej Orave po skončení druhej svetovej vojny (1945-1947). In Majeriková M.: Nepokojná hranica. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 149.
- Majeriková - Molitoris, M. (2014a): Józef Kuraś Ogień – hrdina alebo bandita. In: Hruboň, A. – Lepiš, J. – Tokárová, Z.: Slovensko v rokoch neslobody 1938-1989 II. Osobnosti známe – neznáme. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2014a, s. 111-117.
- Majeriková - Molitoris, M. (2014b): Utečenci z Hornej Oravy a severného Spiša a ich osídlenie na Slovensku. In: Šmigel', M.– Tišliar, P. a kol.: Migračné procesy Slovenska (1918-1948). Banská Bystrica : Belianum, 2014b, s. 535.
- Majeriková - Molitoris, M. (2014c): Pripojenie severného Spiša a hornej Oravy k Poľsku v roku 1945. In: Majeriková - Molitoris, M.: Almanach Slováci v Poľsku XV. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, roč. XV, s. 123, 127-128.
- Majeriková - Molitoris, M. (2016): Severovýchodná Orava v rokoch 1918-1945. In: Orava bez hraníc. Severovýchodná Orava. Dolný Kubín : Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, 2016, s. 160-161.

- Majeriková - Molitoris, M. (2017): Slovenský exodus zo severného Spiša. In: Pollák, M. – Šorc, P.: Spišské exody v 20. storočí. Levoča : Občianske združenie Krásny Spiš, 2017, s. 71.
- Majeriková - Molitoris, M. (2018): Postavenie slovenského obyvateľstva na k Poľsku pripojených územiach severného Spiša v rokoch 1945-1947. In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018, s. 136.
- Matula, P. (2010): Slovensko-poľské vzťahy 1918-1945 v kontexte hraničných sporov. In: Forum Slavica, 2009, [elektronický zdroj]. Nitra : Slavica, 2010, nestr. 1-10 s.
- Mičko, P. (2005): Ukrajinskí, poľskí a ruskí utečenci na Slovensku na konci druhej svetovej vojny. In: Šmigel', M. – Mičko, P.: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. s. 402-405.
- Molitoris, Ľ. (2010a): Postoj Józefa Kuraša „Ogňa“ ku slovenskej národnostnej menšine na Spiši a Orave v rokoch 1945-1947. In: Majeriková M.: Nepokojná hranica. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 157-195.
- Molitoris, Ľ. (2010b): Postoj Józefa Kuraša „Ogňa“ ku slovenskej národnostnej menšine na Spiši a Orave v rokoch 1945-1947. In: Majeriková M.: Nepokojná hranica. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 173.
- Molitoris, Ľ. (2012): Vznik a činnosť Spolku Čechov a Slovákov na Spiši v rokoch 1949-1957. In: Molitoris, M.: Almanach Slováci v Poľsku XIII. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2012, roč. XIII, s. 186-187.
- Murcko. M. (2006): Stanovenie slovensko-poľskej hranice po 2. svetovej vojne. In Števík, M.: K dejinám Podolínce a novovekého Spiša. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2006, s. 296.
- Murcko. M. (2018): Oslobodzovanie okresu Stará Ľubovňa. In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018, s. 54-55.
- Murcko. M. (2018): SNP a okres Stará Ľubovňa. In: Murcko, M.: V prelomovom desaťročí (česko)slovenských dejín 1938-1948. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, 2018, s. 24-25.
- Pekár, M. (2005): Hlinkova slovenská ľudová strana a jej činnosť v Šarišsko-zemplínskej župe v rokoch 1939-1945. In: Annales Historici Prešovensis. Prešov : Universum, 2005, s. 211.
- Plachý, J. (2005): Československo jako tranzitní země polské emigrace po roce 1945. In: Šmigel', M. – Mičko, P.: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 465-466.
- Slovenský národný archív, f. 209, šk. 763, č. j. 209-763-5.
- Syrný, M. (2016): Banderovci. In: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIIIb. Slováci a ľudovodemokratický režim. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2016, s. 170-171.
- Syrný, M. (2005): K problematike Hornej Oravy a severného Spiša po druhej svetovej vojne. In: Acta Historica Neosoliensia. Roč. 8, 2005, s. 137-143.

- ŠINDELÁŘOVÁ, Lenka: Einsatzgruppe H. Působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné stíhání jejích příslušníků. Praha : Academia, Múzeum Slovenského národného povstania, 2015, s. 71.
- Šmigel', M. (2007): Banderovci na Slovensku (1945-1946). Banská Bystrica : Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007.
- Šmigel', M. (2005): Príchod ukrajinských utečencov na Slovensko v roku 1944, ich štruktúra, a rozmiestnenie v republike. In: Šmigel', M. – Mičko, P.: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 418-419.
- Šmigel', M. (2006): Utečenci zo Sovietskeho zväzu a Poľska na Slovensku v rokoch 1944-1946. (O čom mlčala marxistická historiografia. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2006, s. 195.
- Tatranské noviny, roč. II - V., 1955-1958.
- Tatranské noviny, roč. III., č. 13, 30. marec. 1956a, s. 1
- Tatranské noviny, roč. III., č. 38, 22. septembra 1956b, s. 2.
- Ženčuchová, A.: Analýza slovensko-poľských vzťahov na severnom Spiši v rokoch 1918 – 1958: diplomová práca. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne. 2019, s. 69.

Karol Janas is an associate professor at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.
[e-mail: karol.janas@tnuni.sk]

Anna Ženčuchová is a graduate of the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.

Studies

ANALÝZA HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA JUŽNÉHO SLOVENSKA V NORMALIZAČNOM OBDOBÍ

ANALYSIS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF SOUTHERN SLOVAKIA IN PERIOD OF NORMALIZATION

Zsolt HORBULÁK

Abstract: One of the main economic aims of the normalization period was the equalization of social-economic level of Slovakia to level of Czechia. To achieve this goal large amounts of resources were invested to the eastern part of the federal republic. The southern territory of Slovakia had special position. The region was partly inhabited by Hungarian minority. According to the regional statistical indices at the beginning of the era, the territory was visibly underdeveloped. However, the same was true for other peripheral regions. At the end of normalization the data show progress, the gap between the south and the country average narrowed.

Keywords: *economic development, normalization, Hungarian minority, Southern Slovakia*

1 Úvod

Socializmus je všeobecne považovaný za homogénne obdobie. Dôvodom takého názoru je pravdepodobne to, že ide o štyridsať rokov trvajúci časový úsek, dlhé jedno ľudské pokolenie. Z historického hľadiska ide o pomerne krátke obdobie, ktorého začiatok a koniec zažilo mnoho ľudí. Na druhej strane verejná mienka, najmä očití svedkovia týchto časov, pociťovali, že sa socializmus menil. Obdobie socializmu je preto možné rozdeliť na kratšie úseky, ktoré dostali osobitné pomenovania. Prvá etapa socializmu v Československu, 1950. roky, Ľubomír Lipták (1998: 288) pomenuje jednoducho len ako „roky bez zmena“. Český historik Jiří Pernes (2003: 167) hovorí o „stratených rokoch“. 60. a 70. roky, najmä obdobie vlády L. I. Brežneva v Sovietskom zväze (1964-1982) sú označené ako éra „reálneho“ alebo „rozvinutého socializmu“. Pojem sa používa aj v prípade Československa. Pre obdobie 1968 až 1989 sa ujali rôzne, oveľa pestrejšie označenia. Môžeme čítať o „reálnom normalizačnom socializme“ alebo jednoducho len o režime „ktoré tu máme“ (Mervart 2013: 649). Častým označovaním tejto doby bola Husáková éra, o ktorej životopisec G. Husáka Viliam Plevza píše (1991: 143), že „zahraničná propaganda v tom čase už všeobecne dávala politike, ktorú personifikoval G. Husák, nálepku strnulosti

a konzervativizmu“. Nájde aj emocionálnejšie pomenovania. Miroslav Kusý (2012: 211) raz písal o „skostnatenom neostalinistickom systéme“. Azda najčastejším menom doby je slovo normalizácia, ktoré účastník doby, český ekonomický historik Jiří Kosta (2005: 27–47) vysvetľuje ako „eufemistický výraz stranické propagandy pro znovunastolení starých pořádků.“

Ekonomickí historici vytvorili svoje osobitné periodizácie. Zdislav Šulc (1996: 7) prvú polovicu obdobia socializmu, presnejšie povedané jednotlivé transformačné etapy, rozdeľuje dovedna do piatich časových úsekov, ale druhú polovicu obdobia – 1969-1989 – na kratšie úseky už nerozdeľuje a nazýva ho zaužívaným pomenovaním ako „období tzv. normalizace“.

Pri periodizácii nemôžeme zabudnúť na krátke obdobie pražskej jari, ktorej pomenovanie sa ujalo aj ako pokus o vytvorenie „socializmu s ľudskou tvárou“.

Z týchto historických časových úsekov je jednoznačné, obdobie normalizácie je takou významnou etapou dejín Československa, že si zaslúži osobitnú pozornosť. To, že ho rovnako pomenujú historici aj ekonómovia naznačí, že pomenovanie podchytilo podstatu režimu. A nakoniec to, že sám pokryje polovicu socializmu, naznačuje jeho stálosť a nemennosť.

Táto štúdia zúži oblasť bádania aj z pohľadu geografického. Jej zámerom je skúmať hospodársku situáciu južného Slovenska pomocou niektorých vybraných ekonomických ukazovateľov. Výberom danej geografickej oblasti cieľom autora bolo sčasti analyzovať hospodársku situáciu občanov maďarskej národnosti žijúcich na Slovensku.

2 Metodológia výskumu

Naším cieľom je analýza hospodárskej vyspelosti južného Slovenska medzi rokmi 1969 až 1989 na základe vybraných ekonomických ukazovateľov ako hodnota priemyselnej výroby, priemerný evidenčný počet pracujúcich v priemysle, objem stavebných prác vykonaný vlastnými pracovníkmi a počet dokončených bytov.

Primárnou výskumnou metódou je analýza súdobých regionálnych štatistík Slovenskej socialistickej republiky na úrovni okresov. Dôvodom výberu tejto metódy je to, že dáta sú dostupné v príslušných štatistických ročenkách, sú považované za dôveryhodné a podľa našich vedomostí na účely takého výskumu ešte boli málo použité. Ďalej sa domnievame, že počet vybraných ekonomických ukazovateľov je dostatočný, aby som pomocou nich vedel načrtnúť hlavné rysy hospodárskej vyspelosti analyzovaného regiónu. Dôvodom výberu spomenutých indexov ďalej je to, že v tretej tretine 20. storočia nosnou časťou hospodárstva bol priemysel, a v prípade socialistických štátov jeho význam bol ešte väčší. Príčinou výberu priemyselných ukazovateľov je aj to, že výrobné kapacity sa nachádzali v každom okrese. Industrializácia bola aj politicko-ekonomicko-spoločenským cieľom súdobého režimu. Pripomenieme, že porovnanie poľnohospodárskych ukazovateľov by malo menšiu vypovedaciu schopnosť, nakoľko

poľnohospodárska pôda je rôzna⁶, a to výrazne ovplyvní ekonomický potenciál daného okresu.

Nakoľko spracovanie čísiel každého roku obdobia by bolo náročné, aj v prípade rokov postupujeme výberovou metódou. Pri predstavení hlavných priemyselných ukazovateľov sme vybrali rok 1981, ktorý je približne v strede skúmaného obdobia. Okrem toho som chcel poukázať aj na vývoj, v prípade priemyselnej výroby preto porovnáam údaje zo začiatku a z konca normalizačného obdobia. Na znázornenie výsledkov používame tabuľky a mapy.

Doplňujúcim zdrojom prameňov boli stránicke dokumenty, ktoré sa nachádzajú v Slovenskom národnom archíve (SNA) v Bratislave.

Nasledujúcim krokom bolo určenie analyzovaného územia. Ohľadom tejto otázky podrobne opisujem v nasledujúcej časti štúdia. Na tomto mieste chceme uviesť toľko, že pod pojmom južné Slovensko chápeme vymedzenú oblasť ako celok. Spôsobom analýzy je, že konkrétne ukazovatele porovnáme celoslovenským priemerom.

Špecifikom problematiky južného Slovenska je to, že významná časť obyvateľstva patrí do iného etnika. Pochopiteľne, tento fakt sme museli brať do úvahy, a názory obsiahnuté v prameňoch napísaných maďarskými autormi v maďarskom jazyku sme preto považovali za potrebné uvádzať.

3 Vymedzenie južného Slovenska

Oblasť južného Slovenska nikdy nebola presne vymedzená. Pri vypracovaní regionálneho členenia území krajiny v období normalizácie taký región slovenskí odborníci ani nedefinovali. Jeden z najvýznamnejších geografov doby, Michal Lukniš (1985: 137-163) v roku 1985 vytvoril jednu najznámejšiu regionalizáciu Slovenska. Vyslovil, že jeho cieľom bolo „podeliť územie Slovenska na regióny na báze rozloženia ťažiskových priestorov jeho primárneho (prírodného) potenciálu pre využitie.“ Pomocou hodnotenia ich sekundárneho (technického) potenciálu M. Lukniš chcel poukázať na existujúce disproporcie medzi ich primárnym a sekundárnym potenciálom pre využitie a na význam aktivácie nevyťažovaných regiónov z hľadiska potrieb harmonického socioekonomického rozvoja SSR a československého štátneho organizmu. Na základe funkčno-typologického členenia vygeneroval štyri regióny. Tie sú nasledovné:

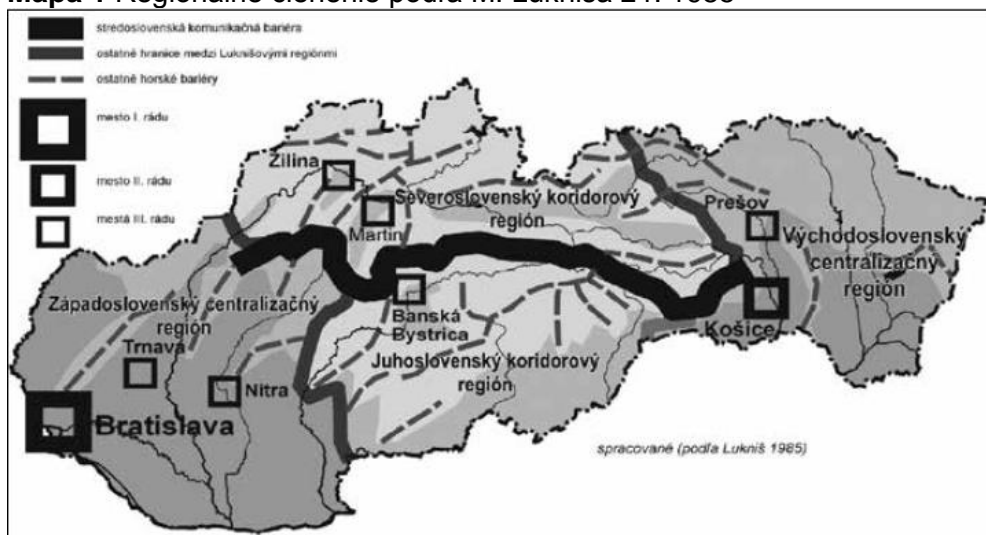
- Západoslovenský centralizačný (viacosový) región,
- Východoslovenský centralizačný (viacosový) región,
- Severoslovenský koridorový (jednoosový) región,
- Juhoslovenský koridorový (jednoosový) región.

---

⁶ Slovensko na základe typu pôdy, nadmorskej výšky, priemernej ročnej teploty a priemernej ročnej zrážky je rozdelené do nasledujúcich poľnohospodárskych výrobných oblastí: kukuričná, cukrová repa, zemiaková, zemiakovo – ovosná a horská. (Häufler 1984: 274-277)

Ako vidíme, Lukniš síce používal pojem južné Slovensko, avšak pod ním chápal oblasť, ktorá nemá etnické parametre. Na základe jeho členenia južné Slovensko siaha na západe od mesta Šahy na východe po obec Plešivec. Je dlhý 120 km. Zaberá 21,7% rozlohy Slovenskej socialistickej republiky a tam žije 14% obyvateľstva krajiny. Jeho predstavu približujem na mape:

Mapa 1 Regionálne členenie podľa M. Lukniša z r. 1985

Zdroj: Hladký – Zubriczký 2016

Oblasť južného Slovenska je možné vymedziť aj z iných hľadísk, ako napr. z geografického. V tomto prípade za toto územie sa považuje oblasť Slovenska, ktorá hraničí s Maďarskom. Jej južná hranica je dlhá 654,8 dlhá. Jej šírka sa mení, na západe dosahuje okolo 80 až 10 km, v strede Slovenska 10 až 20 km, na východe je znovu širšia, 30-40 km. Na západnej a východnej časti terén je rovinatý (Západoslovenská alebo Podunajská nížina, Východoslovenská nížina) a v strede je kopcovitá (Juhoslovenská kotlina, Slovenský kras), pričom aj tam sa nachádza nížina – Juhoslovenská kotlina.

Z administratívneho členenia región nikdy nebol vymedzený. Južné Slovensko je možné vymedziť aj z etnického pohľadu. V takom prípade sa všeobecne považujú okresy, v ktorých obyvateľstvo vo významnej miere tvoria občania hlásiace sa maďarskej národnosti. Tie v časoch normalizácie bol okres Bratislava-vidiecky, Dunajskostredský, Galantský, Komárňanský, Novozámocký, Levický, Veľkokrtíšsky, Lučenecký, Rimavskosobotský, Rožňavský, Košice-vidiecky a Trebišovský.

V minulosti tento región predsa bol geograficky vymedzený. Po viedenskom arbitráži od 2. novembra 1938 do konca druhej svetovej vojny pripadla k Maďarsku pohraničná oblasť s rozlohou 11 927 km² s počtom obyvateľ 1 062 022 osôb. (Romsics 2005: 252).

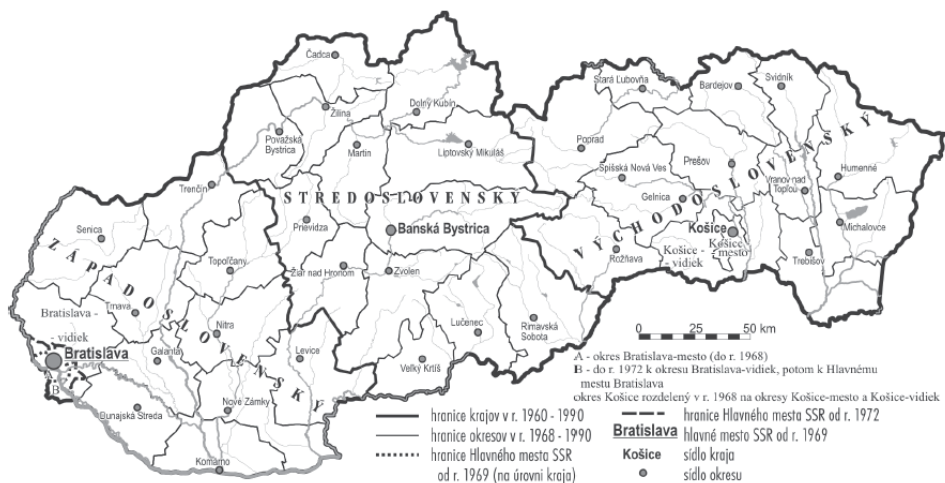
Nakoniec treba povedať, že existujú aj také názory, že táto oblasť je len fiktívnym regiónom a je „výtvorom dvoch nacionalizmov“. Tento názor zdieľa Elena Mannová (2011: 26). Podľa jej slov „južné Slovensko nie je možné stotožniť so žiadnou teritoriálnym právnym útvarom, ktorý by štát určil voľajakým funkčným kritériom. Taktiež nie je výsledkom historického vývoja, ktoré by charakterizovali kultúrne, jazykové, domovinové či prírodné špecifiká alebo pocit patričnosti k tomuto územiu.“

Túto oblasť maďarskí odborníci, historici, ekonómovia, jazykovedci, demografi a príslušníci iných vedných odborov sústavne skúmajú a pre svoje potreby vytvárajú vlastnú geografickú oblasť, spravidla však vychádzajú z územnosprávneho členenia. Tu predstavíme len jediné dielo, ktoré bolo zostavené v analyzovanom období (Zvara – Balázs – Csanda – Mózsi – Mihály 1975), a pod Maďarmi obývaný región považovali nasledovné okresy: Dunajská Streda, Galanta, Komárno, Levice, Nové Zámky, Lučenec, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, Rožňava, Košice-vidiek, Trebišov.

Z predstavenej literatúry vyplýva, že rôzni autori vnímajú južné Slovensko odlišne. Platí však zásada, že vychádzajú z okresov. Tento postup výrazne zjednodušuje analýzu, nakoľko okresy sú zároveň aj štatistickými jednotkami.

V tejto stati vychádzame z vyššie uvedených prístupov, a za južné Slovensko považujeme agregát určitých okresov. Súčasným 16 okresom približne zodpovedá 13 okresov doby normalizácie. Takéto administratívne členenie sa sformovalo na prahu normalizačného obdobia. Po veľkej reorganizácii mezoregiónov (kraje) a subregiónov (okresy) roku 1960 pôvodných šiestich krajov rozčlenili na tri kraje, na Západoslovenský, Stredoslovenský a Východoslovenský. Roku 1968 vytvorili samostatný Bratislavský kraj. Roku 1972 jeho územie rozšírili o niekoľko dedín. Počet okresov sa po roku 1960 taktiež menil. Pôvodný počet 33 sa zvýšil na 38. Zmena zasiahla aj južné pásmo Slovenska. Roku 1968 na juhu Slovenska vytvorili okres Veľký Krtíš a okres Košice-vidiek. Súdobé administratívne členenie Slovenska zobrazuje nasledujúca mapa:

Mapa 2 Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1960/70 až 1996

Zdroj: Lauko, V . a kol. 2014

Základné údaje okresov v normalizačnom období uvádzame v tabuľka č. 1:

Tabuľka 1 Demografické pomery južného Slovenska v období normalizácie

okres/mesto	1968		1989	
	rozloha [km ²]	počet obyvateľov k 30. sept. 1968	rozloha [km ²]	počet obyvateľov k 30. jún. 1989
Bratislava	191	284 638	368	438 065
Bratislava-vidiek	1 416	153 490	1 240	146 354
Dunajská Streda	1 078	93 964	1 075	109 862
Galanta	983	133 606	986	145 485
Komárno	1 100	107 856	1 100	110 226
Nové Zámky	1 347	148 080	1 347	154 819
Nitra	1 443	193 251	1 442	211 230
Levice	1 551	122 003	1 551	122 101
Veľký Krtíš	-	-	844	47 585
Lučenec	2 054	137 440	1 304	96 747
Rimavská Sobota	1 815	97 019	1 823	99 373
Rožňava	1 619	81 791	1 620	86 335
Košice	176	132 981	243	234 071
Košice vidiek	1 518	96 390	1 534	99 165
Trebišov	1 375	114 389	1 320	119 374
spolu	17 666	1 896 898	17 798	2 220 792
Slovensko celkom	49 013	4 494 816	49 035	5 275 479

Zdroj: 1968: *Ekonomický vývoj 1968. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy* 1969, 113, 119, 130, 141; 1989: *Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy* 1990, 128, 133, 144, 155

Tabuľka znázorňuje, že v období normalizácie sa geografické vymedzenie južného Slovenska sa trošku menilo. Na začiatku éry súčet rozlohy všetkých okresov predstavoval 36,04%-a rozlohy celej krajiny, a do roku 1989 tento pomer sa zvýšil na 36,29%. Čo sa týka agregovaného počtu obyvateľov percentuálna zmena bola nepatrná, pokles z 42,2%-a na 42,1%, avšak absolútny rast predstavoval celkovo 780 663 osôb.

Ako to bolo spomenuté, analyzované teritórium bolo obývané aj príslušníkmi maďarskej národnosti. Výrazná väčšina predstaviteľov tohto etnika bývala v tomto regióne, na začiatku epochy, roku 1970, 99,21%, na konci, roku 1991 (rok sčítania ľudu), 98,97%. V tomto období počet príslušníkov maďarskej národnosti rástol z 552 006 osôb na 567 962 osôb. Aj keď tempo rastu zaostalo za tempom rastu väčšinového národa, ale aj o rast samotnej menšiny merané v rokoch 1961 až 1970, tendencia bola výrazne lepšia, ako v ére po nežnej revolúcii a v súčasnosti, kedy došlo k úbytku o vyše 100 tisíc osôb.

4 Náčrt hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1969 až 1989

Napriek zásadným zmenám, ktoré sa udiali počas pražskej jari, sa v roku 1969 do Československa znovu vrátil strnulý komunizmus, ktorý v susednom Poľsku či v Maďarsku už bol prekonaný. Pravda, jedným z hlavných dôvodov nemennosti bolo celkovo zdravé hospodárstvo, ktoré vedelo zásobovať obyvateľstvo najlepšie v celom východnom bloku. Podobnej životnej úrovni sa mohli tešiť len obyvatelia východného Nemecka. Tento stav v Československu dlho pôsobil ako vnútropolitický stabilizačný faktor.

Po roku 1948 sa celoštátnou politikou stalo vyrovnanie úrovne oboch častí republiky. V rámci socialistického spriemyselnovania mnohé investície realizovali na východnej časti republiky a taktiež premiestnili tam mnohé výrobné kapacity. V priebehu prvého päťročného plánu (1949-1953) 24,8% celoštátnych rozvojových investícií v hodnote 9,422 miliárd korún smerovalo na Slovensko. Podiel Čiech predstavil 38,056 miliárd korún. V druhej päťročnici (1956-1960) sa podiel Slovenska znížil na 23,2%, čo súviselo s poklesom významu spracovateľského priemyslu a zvyšovaním relatívnej váhy ťažkého priemyslu, palivového priemyslu a energetiky. Na konci 1950-tych rokov ročný hospodársky rast Slovenska dosiahol 10%, k zaostávaniu rastu od celoštátneho priemeru dochádzalo od roku 1962. (Londák –Sikora – Londáková 2002: 155-163)

Slovensku sa časom predsa darilo dobiehať západnú časť súštátia. Podiel Slovenska sa v jednotlivých ukazovateľoch postupne zvyšoval. Vývoj približuje nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 2 Podiel Slovenska na celoštátnych ukazovateľoch a obyvateľstva [%]

Ukazovateľ	1948	1960	1970	1980	1990
Obyvateľstvo	29,7	29,3	31,6	32,6	33,7
Pracovná sila	27,5	25,9	28,4	30,8	31,6
Vytvorený národný dôchodok*	19,2	23,5	26,7	29,1	30,9
Využitý národný dôchodok	21,5	25,6	29,5	31,2	32,0
Hrubá priemyslová výroba	13,5	18,9	24,2	29,0	30,0
Hrubá poľnohospodárska výroba	29,3	30,8	31,3	32,1	32,3
Maloobchodný obrat	**19,8	24,0	27,8	30,5	31,1
Osobná spotreba	23,9	25,4	28,3	30,6	31,8
Hmotné náklady nevýrobných odvetví	18,6	22,7	26,5	28,5	30,2

Zdroj: Průcha 2009: 695, *bez zahraničného obchodu, **1949

Československý odmäk a pražská jar úzko súviseli s hospodárskymi otázkami. Na začiatku 1960. rokov nastal ekonomický pokles, ktorý vynútil urobiť niekoľko opatrení. Reformné myšlienky sa rodili aj v samotnom Sovietskom zväze, kde sa oživila diskusia o mechanizme fungovania socialistického hospodárstva. Mimoriadny význam mali práce poľských ekonómov (Włodzimierz Brus, Oskar Lange, Michał Kalecki), ktorých myšlienky v Československu rozvíjal Ota Šik a jeho spolupracovníci. Sám Šik priznal, že dôvod, ktorý vyvolal potrebu ekonomickej reformy v Československu bol neúspech tretieho päťročného plánu (1961-1965). (Šik 1990: 94-95) Vývoj udalostí smeroval k tzv. druhej ekonomickej reforme⁷, ktorú vypracovali v rokoch 1965 až 1969. Cieľom návrhov bolo priniesť niekoľko trhových prvkov do chodu hospodárstva a možnosť voľnejšieho hospodárenia podnikov. Tento koncept nemohol byť dotiahnutý do konca a rovnako ako vybudovanie socializmu s ľudskou tvárou sa stalo obeťou inváziou armád Varšavskej zmluvy.

Súčasná slovenská historiografia (Londák 2007a: 577-596) má výhrady voči druhej ekonomickej reforme. „Aj šikova ekonomická reforma vychádzala predovšetkým z ekonomických podmienok českého priestoru a po prestavbe veľkoobchodných cien k 1. 1. 1967 vedome postavili slovenské priemyselné podniky do nevýhodnejšieho postavenia v porovnaní s podnikmi na území českých krajov.“ Autor (Londák 2007b: 47) industrializačný proces na Slovensku hodnotí skôr pozitívne: „Slovensko sa po dvadsaťročnom období, ktoré uplynulo po od februára 1948 zmenilo z krajiny z prevažne agrárneho charakteru na priemyselno-agrárnu oblasť Československa. V priebehu tohto obdobia sa znížilo relatívne zaostávanie za úrovňou českých krajín, ale dynamika ekonomického rastu na Slovensku nemala taký

⁷ Tzv. prvá ekonomická reforma alebo reforma pomenovaná podľa jeho vypracovateľa a realizátora ako Rozsypalova reforma, bola realizovaná v rokoch 1958 až 1959.

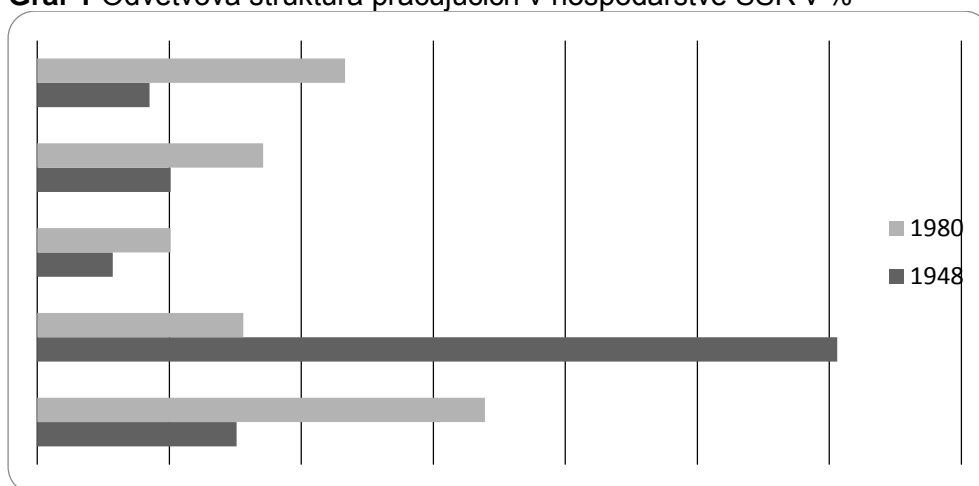

charakter, aby sa znížili absolútne rozdiely v takých podstatných ukazovateľoch, ako je napr. tvorba národného dôchodku na jedného obyvateľa či vybavenosť obyvateľstva základnými výrobnými fondami.“

Druhá polovica 1960. rokov bolo obdobím opätovného posilnenia slovenskej národnej emancipácie. Naproti demokratizácii spoločnosti tento proces bol úspešnejší a k 1. januáru 1969 došlo federatívnemu usporiadaniu ČSSR a otvoril sa priestor na pokračujúce dobiehanie Česka na úrovni hospodárskej a sociálnej, resp. na zníženie vnútorných rozdielov v rámci Slovenska.

V časech socializmu sa výrazne zmenila hospodárska štruktúra Slovenska. Vďaka mohutným investičným stimulom sa rozšírili priemyselné kapacity na úkor poľnohospodárstva. Zmenu, ktorá sa uskutočnila počas éry socializmu, zobrazuje nasledujúci graf:

Graf 1 Odvetvová štruktúra pracujúcich v hospodárstve SSR v %

Zdroj: Kollár 1981: 35

Diela písané v duchu socializmu (Kollár 1980: 44-45) prízvukujú širokospektrálny hospodársky rozvoj Slovenska. V období normalizácie vymenujú nasledovné významné investičné projekty: výstavba jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach, vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros, vodnej elektrárne Čierny Váh a niektoré menšie elektrárne a teplárne. V 1970-tych a 80-tych rokoch dali do prevádzky petrochemický komplex Slovnaft, rozšírili výrobné kapacity v podnikoch Chemlon Humenné, Slovenský hodváb Senica, Chemko Strážske, Bukóza Vranov, Chemosvit Svit, Chemické závody Juraja Dimitrova v Bratislave, Cementárske závody Záhorie, nové kapacity vo Východoslovenských železiarňach Košice, vo Švermových železiarňach v Podbrezovej, Bratislavských automobilových závodoch, Trnavských automobilových závodoch, Považských strojární, atď.

Začiatok hospodárskej politiky husákovskej éry určil 14. zjazd KSČ, na ktorej schválili zásady 5. päťročného plánu platné pre roky 1971 až 1975. V pláne bolo uvedené, že objem priemyselnej výroby v celej ČSSR by mal

zvýšiť o 34%, na Slovensku až o 55%. Pre poľnohospodársku výrobu určili čísla 14, resp. 16%. Naďalej platil cieľ, že na ekonomickej úrovni Slovensko treba vyrovať s Českom. Na realizovanie tohto ambiciózneho cieľa však chýbali kompetencie slovenských orgánov. Až 80% riadiacich centier výrobných jednotiek sa nachádzal v Čechách. Naďalej platil, že „slovenský priemysel sa profiloval ako doplnok českého.“ (Štefániková 2003: 190-194)

Od konca 1960-tych rokov sa začali lokalizovať výrobné kapacity v krajine rovnomernejšie. Novovybudované priemyselné závody sa stali akými symbolom miest, resp. regiónu. Takýmito závodmi a mestami na Slovensku boli Duslo a Šaľa, Calex a Zlaté Moravce, Bučina a Zvolen, Podpolianske strojárne a Detva, JAS a Bardejov či Chemko a Strážske. (Korec 2005: 42)

Na Slovensku mal ekonomický vývoj iné špecifické znaky. Vypuklejšie tu vystupovala nevhodná štruktúra priemyslu vyplývajúca z nanútenej a pre podmienky Slovenska nevhodnej koncepcie industrializácie orientáciou na ťažký priemysel, zbrojárstvo, hute atď. Bez odozvy ostali upozornenia z roku 1968, aby sa ekonomika orientovala na ľahký priemysel. V 1970-tych rokoch naďalej rástli materiálno a energeticky náročné odvetvia. Napriek týmto štruktúrnym problémom treba spomenúť, že strojový park a budovy na Slovensku, v porovnaní českými, boli modernejšie. (Štefániková 2003: 195)

5 Ekonomické požiadavky maďarskej menšiny počas pražskej jari

Voľné ovzdušie pražskej jari priniesli obrodenie aj v kruhu maďarskej menšiny. Verejná diskusia a občianske aktivity sa výrazne oživil. Na stránkach denníka Új Szó⁸ uzreli svetlo sveta články, ktoré sa zaoberali dovedy premlčanými témami, ako napríklad postavenie Maďarov v povojnovom období.

Pokusy o riešenie národnostnej otázky sa začali roku 1966 v časoch prípravy na 13. zjazd Komunistickej strany Československa. Vytvorili interdisciplinárnu komisiu, ktorou úlohou bolo vypracovanie základných princípov národnostnej politiky. Komisia pripravila viac návrhov, ako uznanie menšín ako štátotvorných prvkov, priznávajúce kolektívnych práv, možnosť vytvorenia vlastných záujmových organizácií a vypracovanie národnostného zákona. Napriek pôvodným plánom návrhy sa nedostali na plénum kongresu, aj keď najvyššie stranické orgány ich úplne neodvrhli. (Popély 2008: 23)

Počnúc rokom 1968 snahy Maďarov o získanie menšinových práv sa znovu posilnili. Iniciatívu prevzalo Kultúrny zväz maďarských pracujúcich v ČSSR (maď. Csemadok).⁹ Napriek tomu, že Csemadok bolo prvotne

---

⁸ Új Szó (Nové slovo): denník občanov maďarskej národnosti na Slovensku. Vychádza od r. 1952 v Bratislave. Do r. 1989 bol denníkom ÚV KSS, od r. 1990 je nezávislý denník.

⁹ Csemadok je dodnes existujúca dobrovoľná kultúrno-výchovná a záujmová spoločenská organizácia obyvateľov maďarskej národnosti v ČSSR. Vznikol r. 1949

kultúrnou organizáciou, ale už od založenia bol považovaný za ochrancu práv maďarskej menšiny. Tieto aktivity sa štátostrana pokúsila stlmiť, avšak v časoch pražskej jari aj KSČ ho považovala za akúsi politickú stranu. (Popély 2008, 23)

Na zasadnutí Ústredného výboru dňa 12. marca 1968 prijali návrhy na zlepšenie postavenia maďarskej menšiny. Dňa 15. marca návrhy zverejnili na stránkach Új Szó z dôvodu iniciovania verejnej diskusie a zároveň ich predostreli vedeniu strany a plénu Slovenskej národnej rady. Návrh okrem iných obsahovala nasledujúce žiadosti:

- zriadenie Národnostnej komisie SNR,
- zriadenie podobných komisií v krajských národných výboroch,
- zriadenie Národnostnej komisie v Národnom zhromaždení,
- zmenu hraníc krajov a okresov,
- pomerné zastupovanie predstaviteľov menšín v centrálnych, krajských a okresných výkonných orgánoch,
- uvedenie národnostných práv do ústavy,
- zabezpečenie rovnakých podmienok pri ďalšom vzdelávaní v národnostnom školstve a pracovnom umiestnení študentov a absolventov príslušníkov menšín, pomerné zastúpenie vo vysokoškolských ustanovizniach treba zabezpečiť pomocou predpisu,
- je nutné brať do úvahy špeciálne požiadavky národnostného školstva,
- v kultúrnom živote národností treba zabezpečiť rovnaké podmienky, ako v prípade českého a slovenského národa.

V dokumente s názvom *Stanovisko a návrh Ústredného výboru Csemadoku k januárovému uzneseniu Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska k vyriešeniu národnostnej otázky* sa nachádzali aj požiadavky hospodárskeho rázu. V texte bola veta, ktorá znela nasledovne: „Iba reálna a úplná politická, hospodárska a kultúrna rovnoprávnosť môže zabezpečiť jednotu a stabilitu našej republiky.“ (Popély 2008: 45) Požiadavky ekonomického charakteru boli nasledovné:

- „v procese prípravy a hodnotenia celoštátneho rozpočtu je právo a povinnosť Národnostnej komisie Národného zhromaždenia uplatnenie špecifických hospodárskych a finančných požiadaviek národnostných menšín“;
- ďalej sa píše, že „prax ukazuje, že tie okresy, ktoré sú obývané v prevažnej miere jednou národnosťou, sa politicky a ekonomicky rozvíjajú lepšie“;
- je žiaduce vyrovnať rozdiely medzi politickými, ekonomickými, kultúrnymi a životnými podmienkami národov a národností.

---

a sídli v Bratislave. V r. 1977 mala 518 miestnych organizácií, 70 tisíc členov a 558 záujmových kolektívov (vlastivedné a literárne krúžky, ochotnícke divadelné súbory, súbory ľudového spevu, tanca a spevu, spevácke súbory). Organizuje viacero kultúrno-spoločenských podujatí.

Prvé výsledky zhodnocovali v priebehu roka 1969. Riaditeľ Národnostného sekretariátu Bertalan Tolvaj¹⁰ 27. decembra 1969 pre tlač uviedol, že na základe organizačného poriadku jeho inštitúcia sa zaoberá so spoločenskými, školskými, kultúrnymi a ekonomickými záležitosťami. Pôsobnosť Sekretariátu obsiahne hospodárske povznesenie národnostných oblastí a taktiež rozširovanie a zrýchlenie investovania. Na Sekretariáte vypracovávajú komplexné ekonomické a sociálne analýzy národnostných oblastí. Z rezervného fondu vlády Sekretariát prideluje viac miliónov korún na rozvoj menej rozvinutých regiónov. (Popély 2008: 318)

Nadšenie maďarských predstaviteľov postupom normalizačného procesu sa utlmilo. Počnúc rokom 1970 sa do vedenia Csemadoku v sprievode normalizačnej garnitúry sa vrátil jeho dlhoročný predseda Július Lőrincz¹¹, ktorý svoju funkciu zastával od založenia organizácie, od roku 1949. Spoločenská aktivita maďarskej menšiny sa kvôli neformálnemu tlaku KSS čoskoro ochabla. Csemadok vylúčili z Národného frontu a bol podriadený Ministerstvu kultúry SSR a tým poklesla aj jeho spoločenská váha. Na druhej strane v Slovenskej národnej rade zriadili Výbor SNR pre národnosti, Sekretariát Predsedníctva SNR pre národnosti, pri vláde SSR sa vytvorila Rada pre národnosti a Národnostný sekretariát pri úrade vlády. Na Ministerstve školstva SSR bol zriadený odbor pre národnostné školstvo, na Ministerstve kultúry SSR vznikla skupina pre národnostnú kultúru. Vplyv vymenovaných úradov sa ale postupne zmenšil. Kompetencie Rady pre národnosti vlády sa redukovali na otázky kultúry a školstva, vylúčili sa z nej sociálne a ekonomické otázky. Ustúpilo od prekladania zákonov do maďarského jazyka.

Na strane druhej pražská jar prostredníctvom ústavného zákona č. 144/1968 Zb. prijatého 28. 10. 1968 sa významne podieľala na vyriešení právneho postavenia Maďarov. K tomuto ústavnému zákonu ale neboli prijaté zákony, ktoré konkretizovali právne pozadie využívania jazyka, čo neskôršie dával podnet pre mnohých sporov.

Od roku 1970 bolo zakázané používať miestne názvy v maďarskom jazyku. Medzi kritikov „pravicového extrémizmu“ sa pridalo aj Új Szó. Záujem o riešenie národnostnej otázky zo strany vedúcich predstaviteľov KSČ sa čoskoro ochabol. Národnostná problematika nie že nebola dôsledne riešená, ale zo strany štátnej moci dochádzalo k zužovaniu národnostných práv. (Marušiak 2003: 222-279)

---

¹⁰ Tolvaj Bertalan (1927-1975): maďarský pedagóg a publicista na Slovensku. V r. 1962 až 1966 vyučoval na gymnáziu, od r. 1968 do r. 1972 bol členom Predsedníctva ÚV Csemadoku. V r. 1969-1971 bol riaditeľom Národnostného výboru.

¹¹ Július Lőrincz (1910-1980): maliar, publicista, maďarský komunistický politik v Československu. V r. 1948-49 člen Maďarskej komisie ÚV KSS, od r. 1953 do r. 1968 člen ÚV KSS, od r. 1964 Predsedníctva. V r. 1954 až 1968 bol poslancom Národného zhromaždenia. Od r. 1948 až do r. 1954, potom od r. 1968 až do r. 1975 sa stal hlavným redaktorom Új Szó. Od r. 1949 do r. 1968, potom od r. 1972 do r. 1980 bol predsedom Csemadoku.

6 Analýza hospodárskej situácie južného Slovenska na základe štatistických údajov

Prítomnosť maďarskej menšiny hospodársky a sociálny rozvoj južných regiónov v podstate neovplyvnil. Zásada vyrovnania západnej a českej časti štátu platil aj v rámci Slovenska, aj na južných častiach štátu budovali veľké závody, aj v týchto regiónoch existovali významné výrobné centrá. Je možné konštatovať že v takmer každom okresnom sídle boli výrobné kapacity, okrem iných aj strojárské a chemické, ale dôležitý podiel mal aj potravinový priemysel. Prírodné predpoklady samozrejme aj v tomto regióne ovplyvnili vzhľad hospodárstva jednotlivých okresov.

Na nasledujúcich stranách analyzujeme úroveň priemyslového rozvoja južného Slovenska pomocou vyššie spomenutých ukazovateľov. Napriek tomu, že z geografického hľadiska za súčasť tohto regiónu považujeme aj Bratislavu a Košice, ale vzhľadom na ich hospodársky potenciál, ktorý by výrazne skreslil výsledky, do celkovej analýzy ich nezahrňujem.

Tabuľka 3 Vybrané ekonomické ukazovatele južného Slovenska r. 1981

okres/mesto	hodnota priemyselnej výroby [mil. Kčs]	priemerný evidenčný počet pracujúcich v priemysle	objem stavebných prác vykonaný vlastnými pracovníkmi [mil. Kčs]	dokončené byty spolu
Bratislava-vidiek	3 127,6	9 617	188,5	1 088
Dunajská Streda	1 553,9	4 352	130,4	705
Galanta	4 818,5	15 129	106,7	1 046
Komárno	1 914,8	9 451	110,5	724
Nové Zámky	4 756,2	16 306	147,4	1 320
Nitra	6 199,3	23 783	189,5	1 743
Levice	3 730,1	15 002	107,2	1 064
Veľký Krtíš	444,3	3 947	51,4	370
Lučenec	3 730,3	17 281	84,0	463
Rimavská Sobota	2 443,9	8 393	77,8	307
Rožňava	3 160,8	13 415	84,3	539
Košice vidiek	890,2	3 943	64,0	626
Trebišov	4 241,0	8 548	76,3	394
spolu	41 010,9	149 167	1 418,0	10 389
Slovensko celkom	188 731,8	683 950	4 226,9	32 303

Zdroj: Ekonomický vývoj 1981. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1982, 121-156

Po analýze agregovaných ekonomických ukazovateľov južného Slovenska je možné vyhlásiť, že územie malo celkovo významné zastúpenie v hospodárskom živote krajiny. Jeho rozloha, ekonomická sila a počet obyvateľov pohyboval okolo 20 až 35% z celej krajiny. Ak by som Bratislavu a Košice zarátal do analýzy, ich podiel priemyselnej výroby celého regiónu by dosiahol 49,21%. V takomto prípade v celoštátnom meradle priemyslová produkcia južného regiónu predstavovala 42,79%. Na druhej strane treba konštatovať, že medzi jednotlivými okresmi boli priepastné rozdiely. Najväčší podiel mal okres, kde sa nachádzalo tretie najľudnatejšie mesto okresu Nitra s celkovým podielom vyše sedem a pol percenta. Významný potenciál mali aj okresy Galanta, Nové Zámky a Levice. Najmenej vyrábali v okrese Veľký Krtíš, a pomerne málo industrializovaný boli aj okresy Dunajská Streda a Košice vidiek.

Na južnom Slovensku sa nachádzalo mnoho významných podnikov. Celoštátny význam mali Duslo Šaľa, sereďské Pečivárne, Iodenice G. Steinera v Komárne, hurbanovské Západoslovenské pivovary a sladovne, Plastika v Nitre, novozámocký Elektrosvit, štúrovské Juhoslovenské celulózky a papierne, šuriansky cukrovar a ďalšie. Najvýznamnejším výrobným komplexom košického kraja boli Východoslovenské železiarne. Vo viacerých mestách mali prevádzku Závody ťažkého strojárstva, bolo viac mlynov, škrobární, podniky na výrobu stavebných hmôt, na produkciu textilu atď. (Vladár 1987)

K rozvoju juhozápadného Slovenska prispelo, že jeden z hlavných medzinárodných železničných tratí z Juhoslávie a z Rumunska, ktorá prechádzala cez Budapešť a ktorá viedla do Prahy a do Berlína, tiahla práve cez toto územie. Podobne, hlavné riečne prístavy Slovenska sa nachádzali v Bratislave, v Komárne a v Štúrove.

Tabuľka č. 4 ukazuje relatívne pomery priemyselnej produkcie a počet zamestnancov v priemysle v okresoch južného Slovenska v percentuálnom vyjadrení v strede skúmanej doby, roku 1981.

Tabuľka 4 Pomery priemyselnej produkcie a zamestnancov v priemysle v okresoch južného Slovenska, 1981

okres/mesto	priemyselná výroba [%]		pracujúci v priemysle [%]	
	v pomere v južnom regióne	v celoštátnom pomere	v pomere v južnom regióne	v celoštátnom pomere
Bratislava-vidiek	7,63	1,66	6,45	1,42
Dunajská Streda	3,79	0,82	2,92	0,64
Galanta	11,75	2,55	10,14	2,21
Komárno	4,67	1,01	6,34	1,38
Nové Zámky	11,60	2,52	10,93	2,38

Nitra	15,12	3,28	15,94	3,48
Levice	9,10	1,98	10,06	2,19
Veľký Krtíš	1,08	0,24	2,65	0,58
Lučenec	9,10	1,98	11,59	2,53
Rimavská Sobota	5,96	1,29	5,63	1,23
Rožňava	7,71	1,67	8,99	1,96
Košice vidiek	2,17	0,47	2,64	0,58
Trebišov	10,34	2,25	5,73	1,25
Spolu	100,00	21,73	100,00	35,44
Slovensko celkom	-	100,00	-	100,00

Zdroj: *Ekonomický vývoj 1981. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1982* a vlastné spracovanie

Percentuálne vyjadrenie plastickejšie vyzdvihuje rozdiely medzi okresmi. 13 južných okresov vyrábali vyše pätinu celej priemyselnej produkcie Slovenska. Veľkosť priemyselnej výroby a počet zamestnancov v priemysle koreluje, kde produkcia je veľká, rovnako veľa ľudí bolo zamestnaných v tomto sektore. Pomery sa však líšia, čo hovorí o efektívite výroby. Zo západu na východ vidieť jednoznačný pokles produktivity.

Pri analýze investičných prác do nehnuteľností ekonomický obraz južnej pohraničnej oblasti krajiny sa mení. Najväčšie výkony sa realizovali v Nitre, na druhom mieste bol okres Bratislava-vidiek, aglomeračná oblasť hlavného mesta a mesto, na treťom okres Nové Zámky. Ostatné okresy ich nasledovali značným odstupom. Pomer výstavby v ostatných okresoch bol celkovo rovnomerný. Piata pozícia okresu Dunajská Streda je zásadne prekvapením. Na poslednom mieste sa aj v tomto prípade nachádzal okres Veľký Krtíš.

Tabuľka 5 Pomer objemu stavebných prác a dokončených bytov v okresoch južného Slovenska, 1981

okres/mesto	objem stavebných prác vykonaný vlastnými pracovníkmi [%]		dokončené byty spolu [%]	
	v pomere v južnom regióne	v celoštátnom pomere	v pomere v južnom regióne	v celoštátnom pomere
Bratislava-vidiek	13,29	4,46	10,47	3,37
Dunajská Streda	9,20	3,09	6,79	2,18
Galanta	7,52	2,52	10,07	3,24
Komárno	7,79	2,61	6,97	2,24
Nové Zámky	10,39	3,49	12,71	4,09
Nitra	13,36	4,48	16,78	5,40
Levice	7,56	2,54	10,24	3,29
Veľký Krtíš	3,62	1,22	3,56	1,15

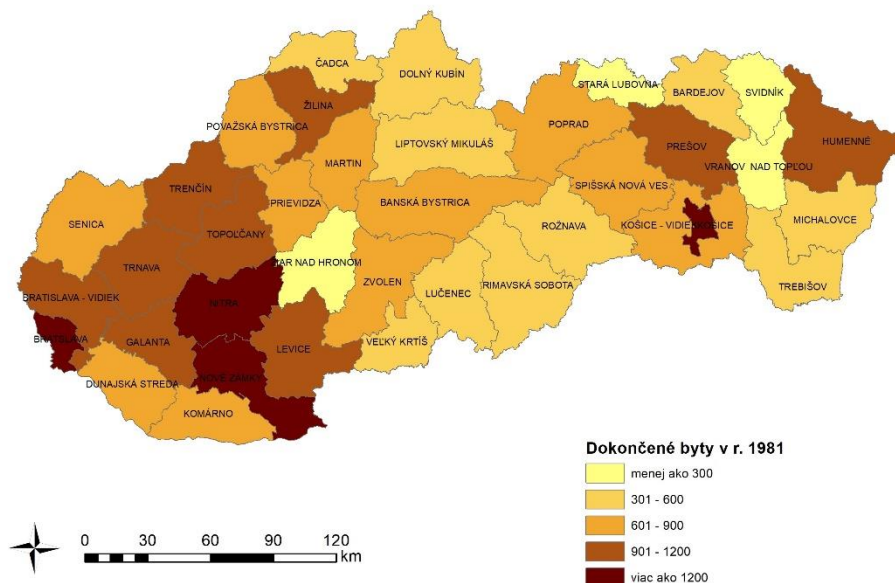
Lučenec	5,92	1,99	4,46	1,43
Rimavská Sobota	5,49	1,84	2,96	0,95
Rožňava	5,94	1,99	5,19	1,67
Košice vidiek	4,51	1,51	6,03	1,94
Trebišov	5,38	1,81	3,79	1,22
spolu	100,00	33,55	100,00	32,16
Slovensko celkom	-	100,00		100,00

Zdroj: *Ekonomický vývoj 1981. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1982* a vlastné spracovanie

Posledný ukazovateľ – počet dokončených bytov – okrem ekonomickej sily okresov hovorí aj o demografických procesoch. V tabuľke nie je zahrnutá, ale vyše štvrtina bytov bolo postavených v hlavnom meste, na druhom mieste bol okres Nitra a Košice obsadili až tretiu priečku. Veľa bytov dali do užívania v okrese Nové Zámky. V tejto kategórii na poslednom mieste sa nachádzal okres Rimavská Sobota. Na základe týchto čísiel je možné vysloviť výrok, že južný pohraničný región sa dalo rozdeliť na dve časti. V západných okresoch, ktoré sa rozprestierali po riekou Hron, si výrazne viac bytov dokončili ako vo východných okresoch južného Slovenska.

Posledný ukazovateľ som chcel uvádzať aj vizuálne. Nasledujúca mapa ukazuje počet dokončených bytov na celom Slovensku.

Mapa 3 Počet dokončených bytov na Slovensku r. 1981

Zdroj: *Ekonomický vývoj 1981. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1982, 123, 134, 145, 156*

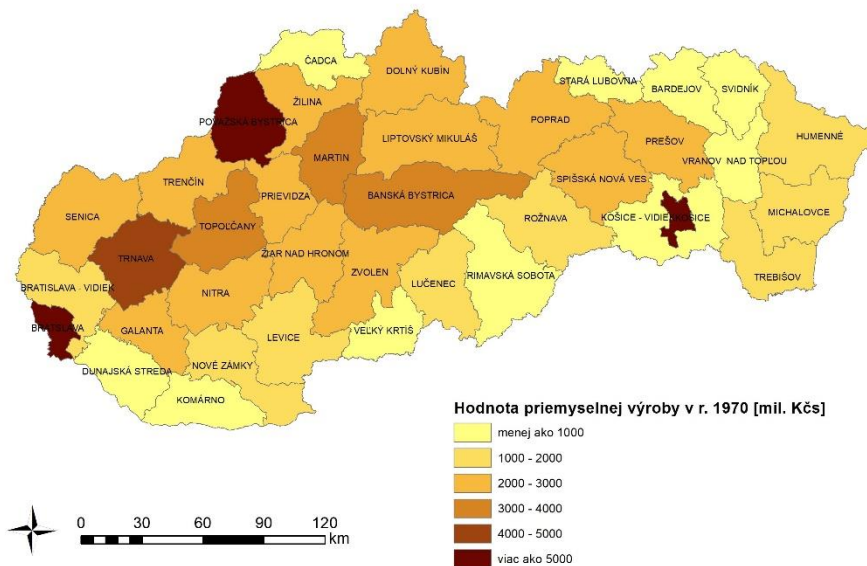

Ako vidieť, vo vybranom roku výstavba bytových jednotiek v jednotlivých okresoch bola značne rozdielna. Mapa znázorňuje, že najväčšou diferenciou bol protiklad východ – západ. Za týmto javom priority treba hľadať populačné javy. Výstavba bola veľká tam, kde bola vysoká natalita – severovýchod a tiež tam, kde bolo migračné saldo pozitívne – juhozápad. Na základe faktov nie je možné tvrdiť, že južné okresy by boli diskriminované. Medzi najúspešnejšími okresmi patrili Nové Zámky, kde významná časť obyvateľov mala maďarskú národnosť. Najhoršie čísla mali „slovenské“ okresy Svidník, Stará Ľubovňa a Vranov nad Topľou.

„Regionálny vývoj obyvateľstva na Slovensku ukazuje, že neskoršími najväčšími mestskými centrami sa stali regióny, kde smerovala najsilnejšia migrácia, alebo kde bol najvyšší populačný rast. Prvé platilo najmä pre juhozápad, v druhom prípade dominovalo východné Slovensko. V časoch normalizácie najviac rástol región Bratislavy. Medzi populačne upadajúcimi regiónmi patrili „najmä marginalizované územia južného Slovenska, etnicky zmiešaného pásu.“ (Faltán – Pašiak 2004: 10-11)

Aspoň jeden zo zvolených ukazovateľov zobrazujem aj z pohľadu celého skúmaného časového úseku a taktiež vizuálne. Hodnota priemyselnej výroby roku 1970 vo všetkých okresoch Slovenskej socialistickej republiky bola nasledovná:

Mapa 4 Hodnota priemyselnej výroby roku 1970

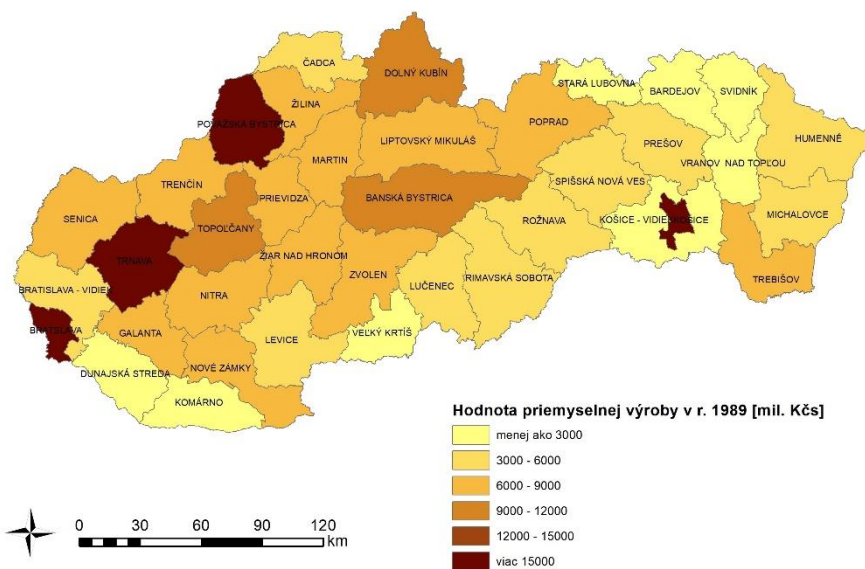
Zdroj Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR 1971, 161, 169, 187, 205

Tretia mapa plasticky znázorňuje priemyselné centrá súdobého Slovenska. Vidíme, že na prahu normalizácie ich bolo štyri: Bratislava, Košice, Považská Bystrica a Trnava. Juhoslovenské okresy z tohto náhľadu boli

zaostalé. Pravda, podobný stav panoval vo viacerých severoslovenských okresoch. Napriek tomu, že dve mestá sa geograficky nachádzali na juhu krajiny, južné Slovensko ako oblasť bola slabo priemyselná.

Nasledovná mapa podá obraz o hospodárskej produkcii o 19 rokov neskôr. Ako to štvrtá mapa zobrazuje, objem výroby sa značne zvýšil, ale rozdiely, zmeny pozícií jednotlivých okresov sú nepatrné. Produkcia sa výrazne narástla v dvoch juhoslovenských okresoch, v Novozámockom a Trebišovskom.

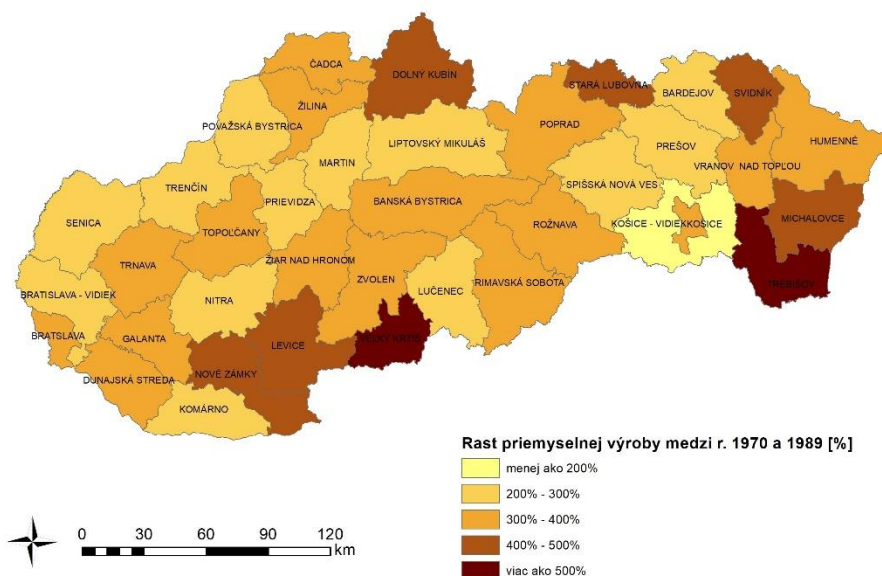
Mapa 5 Hodnota priemyselnej výroby roku 1989

Zdroj Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy. 1990, 129, 134, 145, 156

Posledná mapa zobrazuje, aké pomerové zmeny sa nastali v normalizačnom období. Rozdiely sú uvádzané v percentách.

Mapa 6 Percentuálny rozdiel hodnota priemyselnej výroby medzi r. 1970 až 1989

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR 1971, 161, 169, 187, 205; Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy 1990, 129, 134, 145, 156

Posledná mapa predstaví, ktoré okresy boli najväčšími „vítazmi“ obdobia. Dve také okresy, veľkokrtíšsky a trebišovský, sa nachádzali na juhu krajiny. Pravda, výsledok možno vďačiť nízkej báze. Veľmi úspešné boli ďalšie dve okresy, Novozámocký a Levický. Ostatné okresy, ktoré vkročili na cestu vyrovnania boli Dolnokubinský, Staroľubovniansky, Svidnícky a Michalovský. Všetky vymenované okresy sa nachádzali na periférii čkrajiny. Takýto scenár sa mohol realizovať jedine vďaka centrálnym investičným pomociam, čo zároveň svedčí o tom, že juh nebol diskriminovaný.

Nakoniec porovnáam pomery, relatívny podiel južného Slovenska v rámci celého Slovenska. Pod južným Slovenskom chápem vyššie spomenutých 13 okresov.

Tabuľka 7 Porovnanie objemu hodnoty priemyselnej výroby južného Slovenska s celoslovenským priemerom

		objem [mil. Kčs]	pomer [%]
1970	južné Slovensko	16 419	19,30
	Slovensko	85 093	100,00
1989	južné Slovensko	25 239	21,03
	Slovensko	276 976	100,00
rozdiel medzi r. 1970 a 1989	v prospech južného Slovenska 1,73%		

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR 1971, 161, 169, 187, 205; Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy 1990, 129, 134, 145, 156 a vlastné spracovanie

Ako tabuľka ukazuje, počas približne dvoch desaťročí južnému Slovensku podarilo znižovať svoje zaostávanie.

7 Hospodárske pomery južného regiónu v svetle dokumentov

To, že región južného Slovenska sa nahádzala na odlišnej stupni rozvoja, bola známa aj v skúmanom období. V diele, ktorá v danom období nemohla byť publikovaná bez súhlasu strany sa píše, že „vo všeobecnosti tieto územia ešte stále zaostávajú za celoštátnou a celoslovenskou úrovňou. Dosiahnutý stupeň rozvoja oblastí obývaných národnosťami je v mnohých prípadoch nižší než celookresná úroveň.“ (Zvara et al. 1975: 268). Mapa č. 4 znázorňuje, že na začiatku normalizačného obdobia pripomienka bola opodstatnená.

V spracovaných dokumentoch sa len vo výnimočných prípadoch objavil pojem južné Slovensko. Takouto výnimkou bol spis vzťahujúci sa na 7. päťročný plán¹². V kapitole s názvom *Zásady pre rozvoj oblastí SSR* sa nachádzali nasledujúce pasáže:

„8.2 Okresy hraničiace s Maďarskou ľudovou republikou a Poľskou ľudovou republikou

- a) v rozvoji hrančiacich okresov využívať možnosti, ktoré vyplývajú zo spolupráce ČSSR s MLR a PLR v rámci RVHP vo sfére výroby, výmeny tovaru, dopravy, služieb, turistických a kultúrnych stykov;
- b) dotvárať štruktúru priemyslu tak, aby táto využívala potenciálne zdroje týchto okresov pokiaľ ide o pracovné sily, podmienky osídlenia, surovinovú základňu, klimatické podmienky a možnosti kooperácie. Rozvoj nevýrobných odvetví zamerať tak, aby zabezpečovali postupné uspokojovanie potrieb obyvateľstva;
- c) riešiť niektoré špecifické problémy menších územných celkov (pracovných obvodov sídiel obvodného významu), najmä vytváraním nových pracovných príležitostí pre mužov a ženy, na posilnenie sociálno-ekonomickej stability a osídlenia; tým napomôcť k priaznivým zmenám v demografických procesoch, najmä v okresoch hraničiacich s MLR.
- d) využívať možnosti v cestovnom ruchu so zainteresovanými štátmi; využívať podmienky medzinárodných ťahov (železníc, ciest, vodnej dopravy); budovať zariadenia nadväzujúce na pohyb osôb medzi jednotlivými krajinami ako sú: hraničné prechody, ubytovacie a stravovacie zariadenia, obchodná sieť, služby turistom a pod.“

Normalizácia bola obdobím, kedy došlo k oživeniu cezhraničného styku z oboch strán hranice. To sa prejavilo okrem iných zvýšením nákupného

---

¹² Ministerstvo priemyslu SSR. Politicko-organizačné opatrenie pre vypracovanie návrhu 7. päťročného plánu a návrhu vykonávacieho plánu na rok 1981, Bratislava 28. apríla 1980., č. kartónu 553, SNA.

turizmu, čo v časoch nedostatkového hospodárstva mal ešte väčší význam. Dokument¹³ o tejto otázke obsahuje nasledovné: „Pre maďarskú stranu znamenal prílív občanov z ČSSR nápor na maďarský vnútorný trh, takže prišlo k limitovaniu predaja forintov. Na rok 1979 Maďarská národná banka limitovala predaj forintov pre štátnu banku československú sumou 800 miliónov, čiže oproti roku 1978 bude mať ČSSR k dispozícii efektívne o 400 mil. Ft. menej. [...] „Preto dňom, 1. januára 1979 bolo znížené vybavenie čs. občanov forintami z doterajších 400,- na osobu a deň na 250,- osobu a deň.“

Na hospodársku situáciu južného Slovenska mal vplyv aj voľnejšie ovzdušie v Maďarskej ľudovej republike. Od konca 1960-tych rokov Maďarsko už experimentovalo s ekonomickými reformami, a to nie len pridelením väčšej právomoci pre podnikov, ale politické vedenie prižmúrilo oči aj v prípade obyvateľstva. Na vidieku sa rozmáhala záhumienkové hospodárstvo. Tieto javy sa prenikali aj cez hranice, čo vzbudil záujem aj Komunistickej strany Slovenska. Medzi straníckymi dokumentmi sa nachádza záznam o porade maďarských žurnalistov pôsobiacich na Slovensku. Zápis rozhovoru opisuje stav oživenia na československo-maďarských hraniciach¹⁴, čo zároveň znamená aj infiltráciu slobodnejšieho maďarského ducha na Slovensku. Novinári podedia svoje skúsenosti, ktoré sú nasledovné:

„Maďarský rozhlas a televízia zaraďuje do správ informácie o zásobovacej situácii v ČSSR (do správ vysielaných na najfrekventovanejších kanáloch). V dôsledku toho narastá v južných oblastiach Slovenska nákupná horúčka.“ alebo

„V jednotlivých roľníckych družstvách, napr. Marcelová, Dolný Peter, družstevníci začínajú mať väčší záujem o „záhumienkárenie“, než o socialistické poľnohospodárstvo; jednostranne vysvetľujú závery 4. zasadnutia ÚV KSČ; v ich predstavách jediným tzv. „priaznivým ekonomickým modelom“ je systém v MLR;“ a nakoniec

„...na južnom Slovensku v dôsledku ekonomických zmien v MLR, ale zrejme aj v dôsledku tamojšej ideologickej benevolencie vznikajú aj u nás časti maďarského obyvateľstva určité nacionalistické prejavy, ktorým rozhodne bude treba čeliť i zo strany národnostnej tlače. Vyskytuje sa však ďalší extrém zo strany niektorých slovenských súdruhov, ktorí v dôsledku colných a menových opatrení v MLR robia zodpovedných za tento jav aj Maďarov žijúcich v ČSSR. Bolo by preto potrebné zverejniť vysvetlenie na serióznej ekonomickej a politickej úrovni a to tak v slovenčine ako v maďarčine, ktoré by komplexnejšie tieto otázky vysvetlilo.“

Tabuľky č. 4 a 5 a mapy č. 4 a 5 naznačili, že okres Dunajská Streda patrila medzi najmenej spriemyslené oblasti Slovenska. To však neznamená, že jeho by hospodársky potenciál by nebol využitý. V okrese

---

¹³ ÚV KSS, Predsedníctvo. Informácia o vývoji cestovného ruchu s Maďarskou ľudovou republikou a prijatých opatreniach na jej riešenie. Zasadnutie 30. január 1979, č. kartónu 1531, SNA.

¹⁴ ÚV KSS, Predsedníctvo. Informácia z porady šéfredaktorov, zástupcov maďarskej tlače zo dňa 30. 11. 1981, č. kartónu 1620. SNA.

malo významné postavenie poľnohospodárstvo. Tento fakt uvedomili aj na najvyšších riadiacich pozíciách. V dokumente¹⁵ hovoria o ochrane vôd na Žitnom ostrove. Spis spomína sanácia kalov vo Vrakuni pre Chemické závody J. Dimitrova a výstavbu čističa chemických odpadových vôd n. p. Slovnaft.

8 Hodnotenie rozvoja Slovenska v rokoch 1969 až 1989

Na základe údajov tabuľky č. 2 môžeme vyhlásiť, že socialistická industrializácia pre Slovensko pomáhala úspešne dobiehať úroveň českých území. Okrem iných sa v tomto období na Slovensku postavili viac ako 300 závodov. Čo sa týka spotrebu potravín a vybavenie domácností, po roku 1968 Slovensko rýchlo dobiehalo Česko. Rýchlejšie zvyšoval aj počet slovenských odborníkov v hospodárstve. Do začiatku 1980-tych rokov slovenská spoločnosť sa skonsolidovala. Napriek značnému rozvoju ani do konca socializmu nepodarilo vyrovnať západ východom. Podiel priemerného príjmu na hlavu roku 1988 na Slovensko dosiahol 90,4% úroveň českých zemí. Ďalej vývoj na Slovensku bol zväčša extenzívny a mal určité negatíva, ktoré sa prejavili aj na južnom Slovensku. Rozmiestnenie priemyslu nebolo celkom rovnomerné, niektoré regióny ako Juhoslovenská kotlina alebo severovýchodné Slovensko boli poddimenzované. Problémom bola aj disproporcía medzi potenciálom regiónov a požiadavkami priemyslu. Niekde vyskytol nedostatok pracovnej sily, čo pôsobil vysokú dochádzku, inde zase, ako napríklad v okolí Nítry, pracovné sily boli priemyselne nerozvinuté. (Korec 2005: 44-45; Štefániková: 2003 195, 197)

V období normalizácie bol ekonomický rast všeobecne pomalší, v istom období hospodárstvo dokonca stagnovalo. Národný dôchodok na celoštátnej úrovni rástol najviac v prvej polovici 1970-tych rokov, 5,7% ročne, Slovensko až o 6,7%; v druhej polovici dekády rast bol pomalší – 3,7%. (Bálek 1998: 101-128) Kým počas 70-tych rokov priemerný rast 4,3%, v 1980-tych rokov už bol 1,3%. (Bálek 2007: 45-54) Bola to éra, keď sa inovačná zaostalosť Československa voči svetu začala prejavovať, a vonkajšie ekonomické vplyvy, v prvom rade ropné šoky, aj keď nepriamo a oneskorene, predsa sa prejavili aj vo vnútri krajiny. V rámci RVHP prebiehali integračné procesy vždy pomalšie ako na západe, preto boli skôr brzdou rastu efektívnosti celej socialistickej sústavy. Táto skutočnosť spolu s embargom zo strany kapitalistických štátov, veľmi prispieval nadmernému materiálovému náročnosti československého vývozu. Vnútorňý tlak na reformu neexistoval. Až objavením Michaila Gorbačova na politickej scéne Sovietskeho zväzu sa rozhodlo vedenie KSC uskutočniť niektoré opatrenia.

9 Záver

---

¹⁵ Ministerstvo priemyslu SSR, Sekretariát ministra Stanovisko odboru energetiky a životného prostredia MP SSR k Správe o plnení opatrení príkazu ministra priemyslu SSR č. 6 /73E z. 8. 2. 1973 na zabezpečenie úloh ochrany vodných zdrojov na Žitnom ostrove za I. polrok 1973. č. kartónu 60. SNA.

Ako o tom mapa č. 4 svedčí, priemyselná rozvinutosť južného Slovenska na začiatku obdobia bola na nižšej úrovni ako celoštátny priemer. Treba ale priznať, že na iných periférnych oblastiach, v prvom rade na východnom Slovensku, situácia bola veľmi podobná. V prípade, ak súčasťou regiónu považujeme aj Bratislavu a Košice, pozícia južného Slovenska sa takmer zdvojnásobí. Takýto prístup je ale diskutabilný. Treba ihneď dodať, že na konci obdobia nastane významný posun, najmä v prípade najmenej rozvinutých okresov. Takýto rozvoj by sa nemohol uskutočniť bez ústrednej pomoci.

Aj v tomto regióne sa nachádzali podniky celoštátneho významu, medzi ktorými treba spomenúť Duslo v Šali, Juhoslovenské celulózky a papierne v Štúrove, Komárňanské lodenice G. Steinera, pričom v podstate vo všetkých okresných sídlach sa nachádzali rôzne priemyselné podniky, medzi nimi aj strojárne. Pravda, pre južné Slovensko bolo typické spracovanie poľnohospodárskych produktov a potravinárstvo. Medzi jednotlivými subregiónmi, okresmi, boli významné rozdiely. Na konci obdobia sa už začal rysovať stav, ktorý sa výrazne prejavoval až niekoľko rokov po nežnej revolúcii, a to protiklad západ – východ, presnejšie relatívna zaostalosť regiónu.

Priemyselnú vyspelosť juhu ovplyvnil fakt, že niektoré regióny, prioritne okres Dunajská Streda, boli predurčené na poľnohospodárstvo. Do takejto oblasti rozmiestnenie priemyslu vo väčšom meradle by nebolo vhodnou regionálnou hospodárskou politikou.

Počas pražskej jari maďarská menšina mala aj požiadavky ekonomického rázu. Počas normalizácie mnohé z nich neboli realizované. Boli to najmä tie, ktoré smerovali akejsi samospráve. V ekonomických ukazovateľoch ale pokrok nastal. 13 južným okresom ako celku sa podarilo znižovať svoju relatívnu zaostalosť a v prípade najzaostalejších okresoch zlepšenie bolo markantnejšie.

Obdobie normalizácie maďarská menšina prežívala v klude. Mnohé maďarské kultúrne inštitúcie vznikli práve v tomto čase. Otvorené národnostné konflikty neboli. Skôr naopak, vláda podporovala integráciu maďarskej národnosti do československej spoločnosti. Maďarskí obyvatelia vo svojom každodennom živote nepociťovali útlak, ich životné, politické, pracovné, sociálne a náboženské problémy tkveli v systéme socialistického zriadenia, ktoré boli rovnakého rázu, aké mali ostatní obyvatelia krajiny.

Zoznam literatúry

- Archívne materiály zo Slovenského národného archívu: ÚV KSS
Predsedníctvo; Ministerstvo priemyslu
- Bálek, A. (1998): Vývoj výkonnosti československé a české ekonomiky v 70. letech, In *Acta oeconomica pragensia. Z hospodárskych a sociálnych dejín Československa 1918-1992. K 80. výročiu vzniku ČSR* 6, no. 5, 101-128.
- Bálek, A. (2007): Československá ekonomika v osmdesiatych letech 20. století, In *Acta Oeconomica Pragensia*, vol. 15, no. 7, 45-54.
- Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy (1990), Praha, Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad.
- Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR (1971), Praha, Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad.
- Ekonomický vývoj 1981 (1982), ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy, Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad, Praha
- Falťan, Ľ. – Pašiak, J. (2004): Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav, Bratislava, SAV
- Häufler, V. (1984): Ekonomická geografie Československa, Praha, Academia.
- Hladký, M. – Zubriczký, G. (2016): Regionálne členenie Slovenska podľa Lukniša (1985 – 2015) po tridsiatich rokoch, In *Geografia*, vol. 58, no. 1, 26-29.
- Kollár, J. a kol. (1980): Slovensko v podmienkach socialistickej výstavby, Bratislava, Pravda.
- Korec, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004, Bratislava, Geo-grafika.
- Kosta, J. (2005): K historii a koncepcii československé ekonomické reformy v letech 1965–1969, In *Acta Oeconomica Pragensia*, no.3, 27-47.
- Kusý, M. (2012): A magyarkérdés Szlovákiában, Pozsony, Kalligram.
- Lauko, V. a kol (2014): Regionálne dimenzie Slovenska, Bratislava, Vydavateľstvo.
- Lipták, Ľ. (1998): Slovensko v 20. storočí, Bratislava, Kalligram.
- Londák, M. – Sikora, S. – Londáková, E. (2002): Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1960-1967. Bratislava, Veda.
- Londák, M. (2007a): Ekonomika na Slovensku dvadsať rokov po februári. In *Historický časopis*, vol. 55, no. 3, 577-596.
- Londák, M.: 2007b Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska, Bratislava, Prodama.
- Lukniš, M. (1985): Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja, In *Geografický časopis*, vol. 37, no. 2-3, 137-163.
- Mannová, E. 2011. Dél-Szlovákia mint képzelt terület, In: Vajda B. (ed.): *Állam és identitás – Komárno/Komárom*, UJS, Komárom, 7-30.

- Marušiak, J. (2003): Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In Kmeť, N. – Marušiak, J. (ed.): *Slovensko a režim normalizácie*, Michal Vaška, Prešov, 222-279.
- Mervart, J.: „Reálny socializmus“ rané normalizace, kontinuita či diskontinuita. In Micháloch, S. – Londák, M. et al. (2013, eds.): *Gustáv Husák, moc politiky, politik moci*, Bratislava, Veda, 649-660.
- Pernes, J. (2003): Takoví nám vládli, Praha, Brána.
- Plevza, V. (1991): Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril, Bratislava, Tatrapress.
- Popély Á. (2008): 1968 és a csehszlovákiai magyarság, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- Průcha V. et al. (2009): Hospodářské a sociální dějiny Československa. 2. díl období 1945-1992. Doplněk, Brno.
- Průcha, V. et al. (2009): Hospodářské a sociální dějiny Československa. 2. díl období 1945-1992. Brno, Doplněk.
- Romsics I. (2005): Magyarország története a XX. században, Budapest, Osiris.
- Šik, O. (1990): Jarní probouzení – iluze a skutečnost. Zürich – Praha, Mladá Fronta – Polygon.
- Štefániková, A. (2003): Ekonomické aspekty normalizácie (1969-1989). In Kmeť, N. – Marušiak, J. (zostav): *Slovensko a režim normalizácie*. Michal Vaška, Prešov, 184-200.
- Šulc, Z. (1996): Stručné dějiny reforem v Československu (České republice) 1945-1995. Brno, Doplněk.
- Vladár, J. (1987): Malá encyklopédia Slovenska. Bratislava, Veda.
- Zvara, J. – Balázs, B. – Csanda, S. – Mózsai, F. – Mihály, G. (1975): V spoločnej vlasti, Bratislava, Pravda.

Zsolt Horbulák is an assistant professor at Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava.
[e-mail: zsolt.horbulak@euba.sk]

Studies

POTENCIÁLNE PRÍLEŽITOSTI A HROZBY ROZVOJA VÝCHODNÉHO SLOVENSKA S OHĽADOM NA ŠKOLSTVO A VZDELÁVANIE

POTENTIAL OPPORTUNITIES AND THREATS TO THE DEVELOPMENT OF EASTERN SLOVAKIA WITH REGARD TO EDUCATION

Júlia Petrovičová

Abstract: In this study we offer an analysis of the potential and risks regarding the Eastern Slovakia Region and its future development. The study is especially focused on education, as it considers it the key factor in long term development of any region, but deals with all relevant factors as well. From the methodological point of view it uses a SWOT analysis to evaluate both current and future influences on regional development and ability to compete with neighboring European regions. The number of inhabitants with higher education is increasing in the whole region, in almost all districts of the region, with the exception of Kežmarok, Gelnica, Sobrance, Trebišov, Medzilaborce, Sabinov and Vranov nad Topľou, while the representation of the population with higher education is comparable with other regions of Slovakia. We have found that education policy has brought about an increase in education in the region, but human resources are so highly mobile that education policy decisions alone will not help to reduce disparities between regions. It is also important to what extent the educational institutions themselves will eliminate currently unattractive fields of education as well as how the results will affect the choice of school by students.

Keywords: *education, Eastern Slovakia, development, labor market*

1 Úvod

V tejto štúdií sa venujeme analýze súčasného stavu a identifikácii konkurenčných výhod (príležitostí) a nevýhod (hrozieb) rozvoja Východoslovenského makroregiónu a na jeho silné a slabé stránky. Makroregión pozostáva z Košického a Prešovského samosprávneho kraja. Pri výbere faktorov, ktoré analyzujeme sa zameriavame na tie charakteristiky, ktoré by cieľným rozvojom aj pomocou regionálnej politiky a ich využitím mohli mať vplyv na zvýšenie

konkurencieschopnosti územia. Dôraz pri tom kladieme okrem iného na školstvo a vzdelávanie a jeho vplyv na región.

Regionálny rozvoj, tak ako ho definuje zákon o podpore regionálneho rozvoja, je "súbor sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov, ktoré prebiehajú v regióne a prispievajú k zvyšovaniu jeho konkurencieschopnosti, trvalému hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju a k vyrovnávaniu hospodárskych rozdielov a sociálnych rozdielov medzi regiónmi." (Z.z. č. 539/2008, § 2)

Vzdelanie a rozvoj spolu nepopierateľne veľmi úzko súvisia, ale samotné dosiahnutie potrebnej kvalifikácie nemusí mať vplyv na rozvoj komunity, prípadne regiónu. Problematika vplyvu vzdelávacej politiky na rozvoj vidieka vo všeobecnosti presahuje samotnú oblasť vzdelávania, a to v obrovskom rozsahu. Rozvoj vidieka totiž súvisí s mnohými faktormi, ktoré sú pre dané územie špecifické.

Nielen odborná verejnosť je dostatočne informovaná o pozitívnej korelácii medzi vzdelanostnou úrovňou ľudského kapitálu a ekonomickým rastom. Novovytvorený vedný odbor, ktorým je ekonómia vzdelávania poskytuje dostatočne veľkú teoretickú základňu podporenú empirickými štúdiami, a to na mikroekonomickej i makroekonomickej úrovni. Pri spracovaní problematiky budeme vychádzať z endogénnych prístupov, ktoré sa snažia o riešenie regionálnych problémov prostredníctvom využitia potenciálu existujúceho v regióne a zároveň rešpektujú jeho špecifiká.

Pre účely štúdie predstavuje východisko dôkladná analýza územia Východoslovenského makroregiónu (ako zhodnotenie súčasných silných a slabých stránok a príležitostí a ohrození, ktoré je potrebné brať do úvahy pri formulovaní globálneho a špecifických cieľov, priorít a opatrení vzdelávacej politiky).

Zásadným problémom je či a do akej miery nástroje uplatňované vzdelávacou politikou prispievajú k rozvoju konkrétneho územia Východoslovenského makroregiónu. Z uvedeného dôvodu je potrebná dôkladná analýza nástrojov vzdelávacej politiky resp. prostriedkov jej implementácie (legislatívne normy a pravidlá, ľudské zdroje a organizáciu), nakoľko od vhodnosti ich výberu závisí úspešnosť implementácie samotnej politiky. Pri formulovaní záverov výskumu som sa zamerala na to, či sú vzhľadom na potenciál poskytovaný územím vhodne nastavené ciele a či vzdelávacia politika nie je v rozpore s inými politikami (najmä regionálnou politikou).

Prvým cieľom štúdie je analýza jednotlivých konkurenčných charakteristík (výhod/obmedzení) skúmaného územia a ich následné vyhodnotenie prostredníctvom SWOT analýzy

Druhým cieľom štúdie je identifikácia a popis nástrojov vzdelávacej politiky, ktoré sú v súčasnosti uplatňované za účelom aktivizácie disponibilného potenciálu skúmaného územia

Tretím cieľom je syntéza získaných poznatkov a následná formulácia záverov, ktoré by mohli byť východiskom pre ďalšie nastavenie účinného,

efektívneho a kvalitného systému vzdelávania, ktorý zodpovedá požiadavkám tzv. spoločnosti založenej na poznatkoch.

2 Použité metódy výskumu

V rámci úsilia uchopiť daný „problém“ boli použité najmä metóda analýzy, metóda syntézy, metóda abstrakcie a metóda zovšeobecnenia. Cieľom bola analýza súčasného stavu a identifikácia konkurenčných výhod a nevýhod územia (príležitostí a hrozieb), identifikácia príčin tohto stavu a prehľad teoretických východísk, ktoré súčasná ekonómia, sociológia a politológia ponúka. Pre kvalitatívne hodnotenie bola použitá výsledná SWOT analýza, pretože je silným nástrojom pre celkovú analýzu vnútorných a vonkajších činiteľov, ktoré môžu mať rôzny stupeň vplyvu na dosiahnutie konečného cieľa stratégie. V analýze budeme klasifikovať a ohodnotiť jednotlivé faktory zaradené do štyroch skupín (silné stránky/S, slabé stránky/W, príležitosti/O a ohrozenia/T).

V rámci analýzy budú opísané podmienky (prostredia), "prednosti" a "obmedzenia", "výzvy" a "riziká" územia Východoslovenského makroregiónu. V tomto prípade bola SWOT analýza prostriedkom pre posúdenie stratégie vzdelávacej politiky (nástrojov/opatrení, ktoré vzdelávacia politika využíva), ktorej konečným (strategickým) cieľom je zabezpečenie predpokladov rozvoja Východoslovenského makroregiónu. Pre vypracovanie SWOT analýzy boli využité jednak vlastné poznatky získané štúdiom, programové dokumenty regionálneho a lokálneho charakteru, najmä:

- Konceptia rozvoja odborného vzdelávania na školách v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja (2008),
- Tvorba efektívnej siete škôl, študijných a učebných odborov na stredných odborných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja odpovedajúcej požiadavkám trhu práce (2012),
- Konceptia rozvoja práce s mládežou Košického samosprávneho kraja (2008),
- Konceptia rozvoja škôl a školských zariadení v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja na roky 2003 – 2012 (2003)
- Plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja samosprávnych krajov, príp. obcí.

Následne boli identifikované a popísané jednotlivé nástroje (právne, ekonomické, administratívne, informačné), ktoré v súčasnosti vzdelávacia politika využíva za účelom dosahovania stanovených cieľov, resp. prostredníctvom ktorých sa vzdelávacia politika implementuje.

3 Vybrané sociálne a demografické faktory a štruktúra populácie

Životná úroveň obyvateľov je značne diferencovaná, ale je možné povedať, že s výnimkou mesta Košice, je životná úroveň vo Východoslovenskom regióne nižšia ako v západnej časti Slovenska

a nedosahuje ani priemer životnej úrovne obyvateľov Európskej únie. Tento stav je ovplyvnený mnohými faktormi. Väčšie mestá majú životnú úroveň vyššiu ako je na vidieku a v malých mestách. Na území sa nachádzajú aj sociálne vylúčené skupiny obyvateľov, ktorých životná úroveň je veľmi nízka (týka sa to napríklad rómskych osád). V národnostnom zložení majú prevahu Slováci, ale na území Východného Slovenska trvale žijú aj príslušníci národnostných menšín. (rusínska, maďarská, rómska a iné). Na území Košického kraja sa nachádza 256 osád s rómskou komunitou. Rómske etnikum žijúce Prešovskom kraji býva okrem iného v aj 241 osadách (Mušinka 2013).

V posledných rokoch sa mierne zvýšil počet obyvateľov regiónu a zvýšil sa aj počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Z celkového počtu 5 450 421 obyvateľov Slovenska (stav k 31.12. 2018) žilo na území Východoslovenského makroregiónu 1 624 tisíc obyvateľov. V súčasnosti žije v mestách 54% a na vidieku 46 % obyvateľov. Najviac obyvateľov - 240 tisíc - žije v Košiciach, v Prešove, ktoré je tretie najväčšie mesto na Slovensku žije približne 89 tisíc obyvateľov. V regióne je tretie najväčšie mesto Poprad s 51 tisíc obyvateľmi. Ostatní obyvatelia žijú v menších mestách a na vidieku (Štatistický úrad SR 2019). Košický samosprávny kraj má menej obyvateľov ako Prešovský samosprávny kraj, ale hustota osídlenia v Prešovskom samosprávnom kraji je nižšia (je nižšia aj oproti priemeru SR o 1/5).

Tabuľka 1 Počet obyvateľov a hustota osídlenia Východného Slovenska v roku 2018

k 31.12.2018	Počet obyvateľov	Hustota osídlenia [počet/km ²]
Východné Slovensko	1 624 239	103,28
Košický kraj	799 815	118,42
Prešovský kraj	824 424	91,88

Zdroj: Štatistický úrad SR (2019)

Priemerný vek obyvateľov v Košickom samosprávnom kraji je 39,27 rokov a v Prešovskom samosprávnom kraji je 38,59 rokov, pričom priemerný vek obyvateľov Slovenska je 46,59 rokov. Kraje z pohľadu priemerného veku patria k najmladším na Slovensku. Medzi dôvody starnutia obyvateľstva patrí pokles prirodzeného prírastku obyvateľov, ktorý sa najvýraznejšie prejavil v 90. rokoch minulého storočia a zvyšovanie počtu obyvateľov nad 65 rokov. Počet obyvateľov nad 65 rokov rastie rýchlejšie ako počet detí. Veková štruktúra obyvateľov a jej vývoj v rokoch 1997 – 2018 je uvedený na grafe.

Graf 1 Veková štruktúra obyvateľov Východoslovenského makroregiónu v rokoch 1996-2018

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

V malých okresoch s veľkým počtom malých obcí do 500 obyvateľov sa prejavuje nepriaznivá geomorfologická asociálno-demografická situácia. Týka sa to hlavne obcí v okresoch Rožňava, Snina, Svidník a Medzilaborce, kde sa znižuje podiel obyvateľov v produktívnom veku a zvyšuje sa počet obyvateľov v poproduktívnom veku (Falt'an - Pašiak 2004: 28).

Na Slovensku žije 15,6% obyvateľov mladších ako 16 rokov. Táto skupina obyvateľov sa stále nachádza v procese vzdelávania a môže ovplyvniť v budúcnosti vzdelanostnú štruktúru obyvateľstva. Východoslovenský makroregión je skupinou osôb mladších ako 16 rokov zastúpený 18,2% a nachádza sa nad Slovenským priemerom. Okresy, ktoré majú najviac zastúpenú túto skupinu obyvateľov, sú na území Prešovského aj Košického samosprávneho kraja. Najvyššie zastúpenie obyvateľov do 16 rokov žije v okresoch Košice – okolie 20,0%, Spišská Nová Ves 20,5%, Kežmarok 24,1%, Sabinov 22,6%, Levoča 20,1%, Stará Ľubovňa 22,3%, Vranov nad Topľou 20,6% a Gelnica 19,8%. V týchto okresoch s vyšším prirodzeným prírastkom obyvateľstva sú tiež sústredené aj početné rómske komunity, ktoré sú charakteristické väčším počtom detí v rodine.

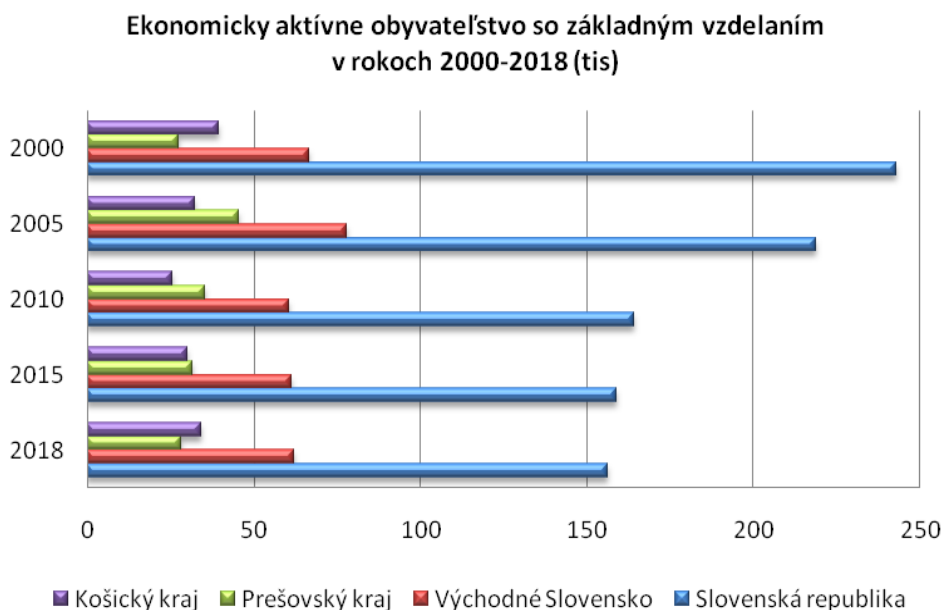
4 Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva sa na Slovensku v posledných dvoch desaťročiach zmenila a je možné povedať, že jeho obyvatelia sú vzdelanejší. Na území Slovenska v období rokov 2000-2018 klesol počet obyvateľov v produktívnom veku so základným vzdelaním a bez vzdelania. Počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí vzrástol.

Vo Východoslovenskom makroregióne sa v sledovanom období počet ekonomicky aktívnych obyvateľov so základným vzdelaním až tak výrazne,

ako na inom území Slovenska nezmenil, hoci ich počet mierne klesol. Viac obyvateľov so základným vzdelaním žije v súčasnosti v Košickom samosprávnom kraji, pričom v roku 2000 ich žilo viac v Prešovskom samosprávnom kraji. Skupinu obyvateľov s najvyšším dosiahnutým základným vzdelaním tvorilo v roku 2018 16,3% obyvateľov Východoslovenského makroregiónu.

Graf 2 Ekonomicky aktívne obyvateľstvo so základným vzdelaním v rokoch 2000-2018

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

V makroregióne Východného Slovenska je dlhodobo podľa údajov Štatistického úradu najpočetnejšie zastúpená skupina ľudí so stredoškolským vzdelaním, ktorá tvorila v roku 2018 49,5% celkového počtu obyvateľstva.

Počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním vzrástol v období posledných 20 rokov na celom Slovensku a makroregión Východného Slovenska, nie je výnimkou. Tu sa počet vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva zdvojnásobil a v roku 2018 táto skupina tvorila 12,4% obyvateľov. Skupina vysokoškolsky vzdelaných ľudí sa sústreďuje prevažne v administratívnych centrách (napr. mesto Košice približne 20%, Prešov 14,5%, Humenné 15,6%).

Vysokoškolsky vzdelané obyvateľstvo je najmenej zastúpené v okrese Gelnica 7,5% v Košickom samosprávnom kraji a v okrese Kežmarok 7,4% v Prešovskom samosprávnom kraji. K ďalším okresom s výrazne nižším podielom obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním ako je priemer vo

Východoslovenskom regióne, patria okresy Trebišov 8,4%, Sobrance 8,9%, Medzilaborce 9,2%, Sabinov 7,9 %, Vranov nad Topľou 8,9%.

Graf 3 Počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním v samosprávnych krajoch Východného Slovenska v rokoch 2000-2018

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019).

Vzdelanostná štruktúra obyvateľov v makroregióne Východného Slovenska v porovnaní s inými regiónmi má isté odlišnosti. Vo všetkých menej rozvinutých okresoch je menej vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov ako je priemer na Slovensku. Stredoškolské vzdelanie má v regióne Východného Slovenska 49,5% obyvateľov, čo je menej ako priemer Slovenska (52,6%). V najmenej rozvinutých okresoch Východoslovenského makroregiónu iba v okrese Sobrance (52,7%), Svidník (52,5%), Snina (52,8%), Medzilaborce (52,6%), Stropkov (51,6) dosahujú priemer Slovenska v zastúpení stredoškolsky vzdelaného obyvateľstva. V ostatných okresoch je táto skupina obyvateľstva zastúpená menej ako je priemer na Slovensku (najmenej v okrese Kežmarok 43,4%).

Tabuľka 2 Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v najmenej rozvinutých okresoch Východoslovenského makroregiónu a na Slovensku v roku 2018

	ZŠ [%]	SŠ [%]	VŠ [%]	žiadne* [%]	Nezistené [%]
Slovenská republika	15,0	52,6	13,9	15,6	2,8
Východné Slovensko	16,3	49,5	12,4	18,2	3,5
Okres Trebišov	17,4	50,0	8,4	18,9	4,8
Okres Michalovce	17,2	48,5	13,4	17,6	3,3
Okres Rožňava	19,8	48,3	10,2	17,3	4,3

Okres Košice - okolie	19,4	46,2	10,9	20,0	3,3
Okres Sobrance	17,5	52,7	8,9	16,4	4,4
Okres Gelnica	20,0	48,2	7,5	19,8	4,4
Okres Bardejov	17,3	48,4	12,8	19,0	2,1
Okres Svidník	17,7	52,5	10,8	15,8	3,2
Okres Snina	15,9	52,8	10,4	15,7	4,8
Okres Medzilaborce	19,7	52,6	9,2	15,0	3,3
Okres Kežmarok	21,3	43,4	7,4	24,1	3,5
Okres Sabinov	21,0	45,4	7,9	22,6	2,9
Okres Levoča	17,7	45,1	12,4	20,1	4,5
Okres Vranov/Topľou	18,7	48,7	8,9	20,6	2,7
Okres Stropkov	18,7	51,6	10,6	16,0	2,9

*Obyvatelia mladší ako 16 rokov

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

Výrazné rozdiely existujú v zastúpení obyvateľstva so základným vzdelaním. Najvyššie ukončené základné vzdelanie má na Slovensku 15% obyvateľov, pričom výrazne pod týmto priemerom sa nachádza iba Bratislavský kraj (9,6%) a mesto Košice (Košice I 8,4%, Košice II 10,2%, Košice III 7,1%, Košice 8,5%). Vo všetkých najmenej rozvinutých okresoch Východoslovenského regiónu je skupina obyvateľov s najvyšším dosiahnutým základným vzdelaním zastúpená viac ako je priemer na Slovensku. Najhoršia situácia je v okrese Kežmarok 21,3%, Sabinov 21,0%, Gelnica 20,0%, Medzilaborce 19,7%, Rožňava 19,8%, Košice – okolie 19,4%. V týchto okresoch má približne každý piaty obyvateľ v produktívnom veku ukončené iba základné vzdelanie.

5 Školstvo a prístup k vzdelaniu

Vo Východoslovenskom makroregióne sú vytvorené podmienky pre získanie všetkých druhov vzdelania. Sieť škôl a školských zariadení umožňuje získať okrem základného vzdelania aj vzdelanie vysokoškolské, stredné odborné, ale aj predprimárne.

Pri zisťovaní počtu škôl sme vychádzali z dostupných údajov Štatistického úradu SR. Pri jednotlivých typoch škôl sú dostupné údaje o počte špeciálnych škôl od roku 1996, o počte stredných odborných škôl od roku 2001 a údaje o počte gymnázií a fakúlt vysokých škôl sú dostupné od roku 2008. Zámerom bolo spracovať údaje o počte škôl za čo najdlhšie obdobie, aby sme dosiahli, čo najpresnejší pohľad na to, akým spôsobom sa odrážajú zmeny v pôrodnosti v regióne v štruktúre školskej siete.

Tabuľka 3 Počty škôl vo Východoslovenskom makroregióne v rokoch 1996-2018

		1996	2001	2005	2008	2010	2011	2015	2017	2018
Materské školy	PSK		559	529	515	506	501	493	493	491
	KSK		499	450	428	425	422	415	415	416
Základné školy	PSK		450	433	419	411	405	377	371	371
	KSK		323	310	299	295	293	279	277	275
Špeciálne školy	PSK	23	81	79	85	96	97	104	109	135
	KSK	42	64	64	67	72	72	94	91	110
Gymnázia	PSK				21	21	21	21	20	20
	KSK				24	24	23	22	22	22
Stredné odborné školy	PSK	55	54	38	83	79	78	74	73	72
	KSK	63	56	44	71	67	60	63	61	61
Fakulty VŠ	PSK				9	9	9	9	9	8
	KSK				16	16	16	16	16	15

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

5.1 Materské školy

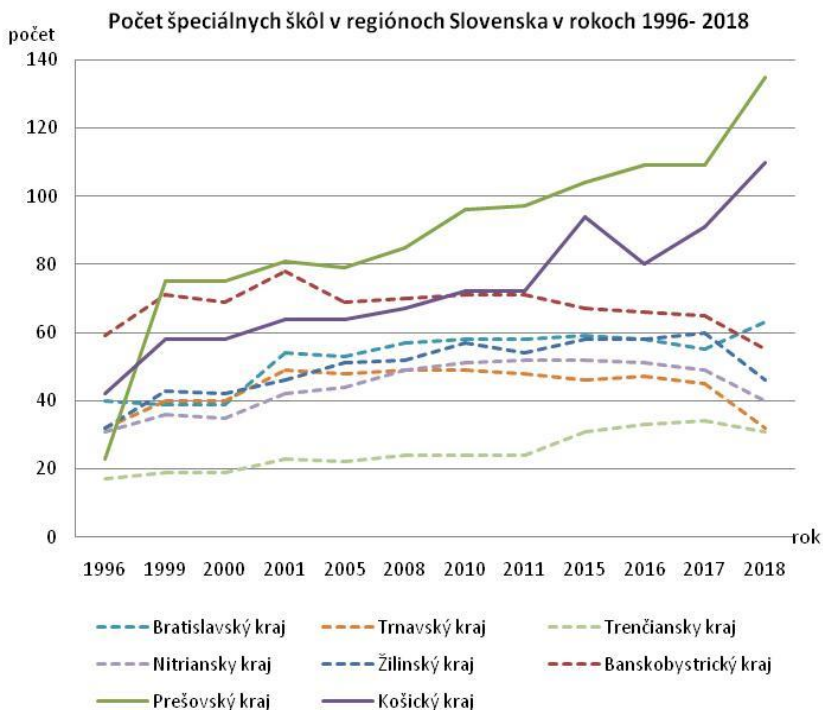
Predprimárny stupeň vzdelávania je zabezpečený v materských školách, ktorých zriaďovateľmi sú obce. V roku 2018 sa v PSK nachádzalo 491 a v KSK 416 materských škôl. Počet materských škôl sa v sledovanom období rokov 2001- 2018 pomaly znižuje v obidvoch samosprávnych krajoch. Tento stav môže súvisieť so znižovaním počtu narodených detí v regióne, ale môže súvisieť aj s tým, že niektoré súkromné zariadenia, ktoré poskytujú starostlivosť o deti do 6 rokov (tzv. „jasle“ a „škôlky“) nepatria do siete vzdelávacích zariadení. Počet týchto zariadení nie je známy, pretože hoci poskytujú predprimárne vzdelávanie rôzneho obsahu a kvality fungujú mimo vzdelávaciu sieť v rôznych formách (napr. občianske združenia, poskytovatelia sociálnych služieb pre zosúladenie rodinného a pracovného života a pod.).

5.2 Základné a špeciálne školy

Základné vzdelanie sa poskytuje na základných a špeciálnych školách (štátne, cirkevné, súkromné), ktoré sa nachádzajú v regióne. Základné školy, ktorých zriaďovateľom je obec, sa nachádzajú vo všetkých mestách aj v menej rozvinutých okresoch Východoslovenského makroregiónu. Na ostatnom území regiónu nie je základná škola v každej obci, ale základnú školu, ktorej zriaďovateľom je príslušná obec navštevujú žiaci z okolitých obcí, ktoré patria do spádového školského obvodu. Počet základných škôl z dôvodu nepriaznivého demografického vývoja klesá na celom území, ale hlavne v malých obciach s nízkym počtom detí. V roku 2018 bol počet základných škôl v PSK 371 (o 79 menej oproti roku 2001) a v KSK bol 411 (o 48 menej ako v roku 2001).

V oblasti špeciálneho školstva sme zaznamenali v sledovanom období odlišnú situáciu. Počet základných škôl sa znižoval, rovnako sa na celom Slovensku aj počet špeciálnych škôl, ale vo Východoslovenskom makroregióne sme zaznamenali, že počet špeciálnych škôl narastal (viď graf 4).

Graf 4 Počet špeciálnych škôl v regiónoch Slovenska (1996-2018)

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

Počas sledovaného obdobia bol počet špeciálnych škôl na Slovensku najvyšší práve vo Východoslovenskom makroregióne a rástol v Prešovskom aj Košickom samosprávnom kraji. V roku 1996 bolo na území KSK 23 a PSK 42 škôl, v roku 2018 už bolo špeciálnych škôl vo Východoslovenskom makroregióne podstatne viac. V súčasnosti je v PSK 135 a v KSK 110 špeciálnych škôl.

Logicky by sa dalo predpokladať, že počet špeciálnych škôl je najvyšší v okresoch, kde je najnižšia vzdelanosť a zvýšenie počtu špeciálnych škôl bude prispievať vo väčšej miere aj k zvyšovaniu vzdelanosti obyvateľov na území, ktorých sa tieto školy nachádzajú. Počet obyvateľov s dosiahnutým základným vzdelaním v obidvoch krajoch Východného Slovenska v sledovanom období mierne stúpol, ale nijako výraznejšie sa nezmenil. Nezistili sme priamu súvislosť medzi zvyšovaním počtu špeciálnych škôl a nárastom vyššej vzdelanosti v regióne.

Tabuľka 4 Počet špeciálnych škôl v rokoch 1996 – 2018 vo vybraných okresoch Východoslovenského makroregiónu a podiel obyvateľov so základným vzdelaním

Špeciálne školy spolu (okres)	1996	2000	2005	2010	2015	2018	Len základné vzdelanie [% obyv.]
Bardejov	3	6	7	5	6	5	17,3
Humenné	1	3	4	5	5	5	14
Kežmarok	0	5	5	6	7	9	21,3
Levoča	1	13	15	17	16	23	17,7
Medzilaborce	0	3	3	4	4	5	19,7
Prešov	8	14	15	26	28	32	14,3
Sabinov	3	4	4	5	6	10	21
Snina	1	2	2	2	3	3	15,9
Stará Ľubovňa	2	5	3	4	4	9	17,8
Stropkov	0	0	0	0	1	1	18,7
Svidník	2	3	3	6	6	7	17,7
Vranov / Topľou	2	3	4	7	8	14	18,7
Gelnica	5	4	3	4	4	7	20
Košice - okolie	2	5	5	7	8	9	19,4
Michalovce	5	9	8	8	11	19	17,2
Rožňava	3	4	5	4	5	8	19,8
Sobrance	1	1	1	1	1	1	17,5
Spišská Nová Ves	7	10	14	15	17	23	18,2
Trebišov	7	10	9	9	8	11	17,4

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

5.3 Stredné odborné školy a gymnáziá

Počet gymnázií sa výraznejšie v sledovanom období nemenil. V roku 2018 sa v KSK nachádzalo 22 a v PSK 20 gymnázií. Gymnáziá sú predovšetkým v okresných mestách. Najviac ich je v krajských mestách, ale aspoň jedno gymnázium nechýba vo všetkých okresných mestách zaostalých okresov s výnimkou mesta Gelnica.

Počet stredných odborných škôl v sledovanom období bol v roku 2008 najvyšší (KSK 71, PSK 82). Postupne sa v období posledných 10 rokov počet týchto škôl začal znižovať a v súčasnosti je v Prešovskom kraji 72 a Košickom kraji 61 stredných odborných škôl.

V zaostalých okresoch sa nachádzajú predovšetkým spojené školy a stredné odborné školy (štátne, cirkevné a súkromné). Tento typ škôl sa nachádza prevažne v okresných mestách a svojim uchádzačom ponúkajú

niekoľko odborov zameraných predovšetkým na oblasť služieb a priemyslu vo forme denného štúdia. V niektorých okresných mestách sa nachádzajú špeciálne stredné odborné školy, ktoré súvisia s možnosťami uplatnenia absolventov v špecifických oblastiach charakteristických pre danú lokalitu. Stredné odborné školy ponúkajú tiež štúdium v skrátenej forme pre tých uchádzačov, ktorí už svoje vzdelanie ukončili v inom odbore a chcú sa rekvalifikovať (napr. stredné zdravotné školy a iné). V niektorých okresoch spojené školy vznikli spojením viacerých odborov a samostatnú organizačnú zložku školy tvorí gymnázium (napr. Spojená škola Čaklov, Spojená škola v Sečovciach, Spojená škola Juraja Henischa, Bardejov).

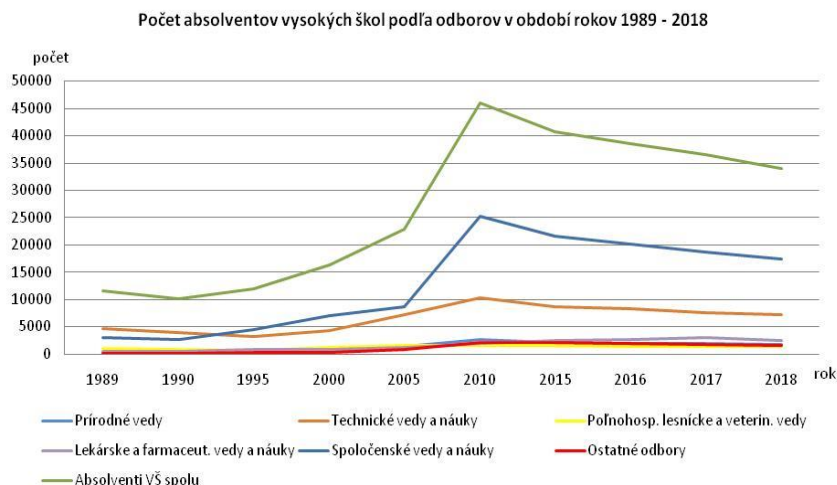
V oblasti stredného odborného školstva je najmenej stredných škôl v okresoch Medzilaborce, Gelnica a Sobrance, v ktorých sa nachádza iba jedna stredná škola. Zhodne po dve stredné školy sa nachádzajú v okresoch Sabinov, Snina, Stropkov a Košice okolie. Najrozvinutejšia sieť stredných odborných škôl je v okresoch Michalovce a Trebišov. V týchto okresoch sa okrem okresných miest stredné školy nachádzajú aj v menších mestách. V oblasti stredného odborného vzdelávania sa na skúmanom území menej rozvinutých okresov sa nachádza niekoľko stredných škôl, ktoré majú zameranie na oblasti, ktoré sú pre danú lokalitu špecifické. Príkladom je Stredná odborná škola drevárska vo Vranove nad Topľou, Škola umeleckého priemyslu v Kežmarku, Stredná odborná škola elektrotechnická v Stropkove, Stredná odborná škola poľnohospodárstva a služieb na vidieku vo Veľkých Kapušanoch. Donedávna medzi nich patrila aj Stredná odborná škola vinársko-ovocinárska vo Viničkách.

V sledovanom období posledných desiatich rokov sa počet stredných škôl a stredných odborných škôl znížil, ale paradoxne sa zdá, že toto súvisí skôr s tým, že sa niektoré školy v menej rozvinutých okresoch s menším počtom žiakov zlúčili do spoločných škôl, prípadne do škôl s dvoma organizačnými zložkami. Vzhľadom k tomu, že sme sa zamerali hlavne na stav stredných škôl v zaostalých okresoch je možné, že nastala situácia, že napriek celkovému zníženiu počtu stredných odborných škôl v nami sledovanom období vo Východoslovenskom makroregióne aj pri úbytku žiakov sa počet stredných škôl znížil iba organizačnou zmenou (spojené školy).

5.4 Vysoké školy

Školstvo v regióne Východného Slovenska nie je možné z pohľadu vysokých škôl hodnotiť iba z regionálneho pohľadu. V regiónoch sa nachádzajú školy, na ktorých študujú študenti z iných regiónov a miestni obyvatelia v iných regiónoch študujú vedné odbory, ktoré sa na vysokých školách v regióne nenachádzajú, alebo sa rozhodnú študovať v zahraničí. Typickým príkladom je štúdium architektúry, veterinárneho lekárstva a mnohé iné. Z uvedených dôvodov sme svoju analýzu spracovávali v niektorých parametroch pre celé územie SR a výsledky analýzy sme porovnávali aj s počtom obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním podľa trvalého bydliska v regióne Východného Slovenska.

Graf 5 Počet absolventov vysokých škôl na Slovensku podľa odborov v období rokov 1989 - 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

V období po roku 1989 sa vysokoškolské vzdelanie stalo dostupnejšie pre všetkých obyvateľov Slovenska. Počet absolventov rástol kontinuálne do roku 2010, keď ich absolútny počet bol najvyšší a v tomto roku ukončilo štúdium 45 882 absolventov (všetky vysoké školy vo všetkých formách štúdia). Najviac študentov počas nami sledovaného obdobia študuje technické vedy. V roku 2010 nastal zvrät a odvtedy sa každý rok počet absolventov znižuje, rovnako ako sa znižuje aj počet novoprijatých študentov na vysoké školy. Uvedený trend znižovania počtu študentov a absolventov súvisí s populačnou anomáliou v 90-tych rokoch minulého storočia, kedy nastal výrazný úbytok novonarodených obyvateľov a bol viditeľný v celej sústave vzdelávania. Na vysokých školách sa tento trend začal prejavovať po roku 2010.

Počet fakúlt vysokých škôl, ktoré sa vo Východoslovenskom regióne nachádzajú (PSK 8 fakúlt a KSK 15 fakúlt) sa v sledovanom období rokov medzi rokmi 2008-2018 zatiaľ veľmi neprejavil. V roku 2017 na území Východného Slovenska zanikli 2 fakulty, jedna v PSK a jedna KSK.

6 Nezamestnanosť absolventov a migrácia za prácou

Miera absolventskej nezamestnanosti poukazuje na nedostatočnú previazanosť medzi vzdelávaním a potrebami trhu práce a má vplyv na to, či sa môže absolvent po ukončení štúdia uplatniť v regióne na trhu práce vo vyštudovanom odbore. Vo Východoslovenskom makroregióne je absolventská nezamestnanosť vyššia ako na inom území Slovenska. V Prešovskom kraji je 23.6% a Košickom 18,1%, pričom do roka sa

nezamestná iba zanedbateľné množstvo absolventov. Najviac evidovaných nezamestnaných všetkých absolventov (60%) vyštudovalo spoločenské vedy a odbor obchod a služby. Na úradoch práce je evidovaných po ukončení štúdia v niektorých študijných odboroch 30% až 50% ich absolventov.

V najmenej rozvinutých okresoch Východoslovenského makroregiónu si ťažko hľadajú prácu po ukončení stredoškolského vzdelania absolventi niekoľkých stredných škôl a absolventi niektorých odborov. Medzi najťažšie uplatniteľných na trhu práce patria absolventi Strednej odbornej školy s vyučovacím jazykom maďarským v Rožňave, kde sa po ukončení štúdia 57,9% absolventov nezamestná, pričom nezamestnanosť absolventov Strednej odbornej školy s vyučovacím jazykom slovenským rovnakého zamerania nižšia, hoci dosahuje 27,6%. Nezamestnanosť absolventov stredných odborných a spoločných škôl je vyššia v okresoch Kežmarok (viac ako 20,1%), Vranov nad Topľou 25,7%, Stropkov 24,5%, Gelnica 17,2%, Trebišov 24,7% (s maďarským vyučovacím jazykom), Michalovce 20,9% (Veľké Kapušany), Svidník 54,5%, Bardejov 32,5%, Levoča 37,9% (Stredná odborná škola lesnícka). Najmenej nezamestnaných absolventov stredných odborných škôl je v okresoch Snina 17,9% Košice - okolie 15,4% (Moldava nad Bodvou) a Medzilaborce 14,1%. Najmenší záujem podľa počtu nezamestnaných absolventov je na skúmanom území o študentov niekoľkých odborov, medzi ktoré patria technika a prevádzka dopravy, ekonomika pôdohospodárstva, pracovník marketingu, krajčír, výroba konfekcie, spoločné stravovanie, lesná výroba, cukrár, agromechanizátor, opravár, praktická žena a stavebná výroba.

Niektoré profesie na Slovensku sú nedostatkové. K takým patria napríklad zdravotné sestry, murári, kuchári a iné. Z našich zistení ale vyplynulo, že absolventi týchto profesií sa často v mieste bydliska stávajú nezamestnaní. Nezamestnaných je 20,0% absolventov Strednej zdravotníckej školy Štefana Kluberta v Levoči a 29,2% absolventov Cirkevnej strednej zdravotníckej školy Milosrdného Samaritána vo Svidníku. Po ukončené štúdia si sa nezamestnanými stávajú aj absolventi v odbore kuchár bolo 33,3% Svidník a 23,8% v okrese Snina. V odbore murár bolo 30,4% v okrese Svidník a 41,7% v okrese Bardejov evidovaných nezamestnaných absolventov. Tieto odbory sú v iných okresoch v regióne nedostatkové a je predpoklad, že práve títo absolventi budú za prácou migrovať.¹⁶

Človek migruje za prácou prirodzene a aj odborná verejnosť nevníma migráciu ľudského kapitálu negatívne, pretože môže znamenať aj prínos v obohatení kultúry, vzdelávania a pod. za predpokladu, že sa osoba sa vráti na územie, ktoré opustila. V histórii sa na území Slovenska opakovane vyskytla vlna vysťahovalectva, keď ľudia z dôvodov prežitia opúšťali svoje domovy a odchádzali za prácou do zahraničia, prípadne do iných častí Slovenska. Vencálek (2017: 18) k problematike vysťahovalectva z Východného Slovenska uvádza: „*Emigrácia z tohoto územia sa na začiatku*

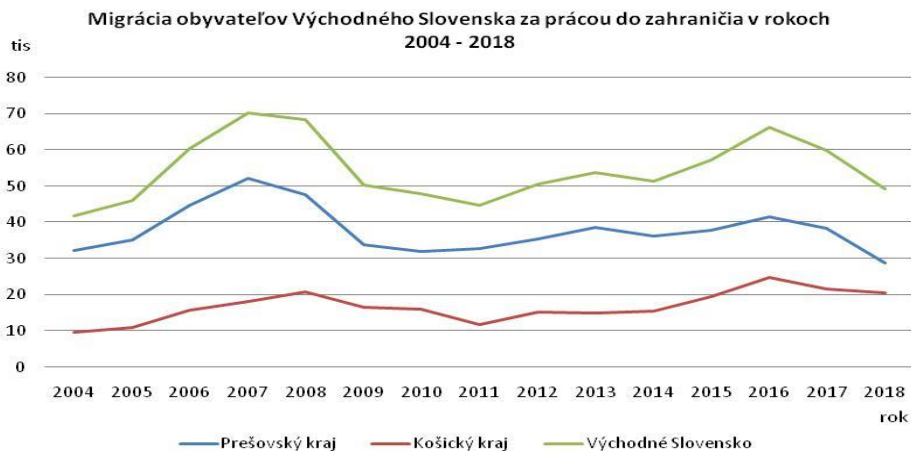
¹⁶ Zdroje dát sú čerpané z informačného systému ÚPSVaR o nezamestnaných absolventoch a CVTI SR o absolventoch škôl pre rok 2019.

21. storočia nijako výrazne nelíšila od procesov, ktoré začali v polovici minulého storočia“. Šprocha (2018) uvádzal, niekoľko etáp vo vývoji zahraničnej emigrácie. Zmeny súviseli s rozpadom Československa a vstupom Slovenska do EU. Odvtedy sa zmenila veková aj vzdelanostná štruktúra emigrantov.

Migrácia za prácou do zahraničia je v makroregióne stále vysoká a vyznačuje sa určitou periodicitou. Dlhodobou je vyššia v Prešovskom kraji. Predpokladáme, že to súvisí s nedostatočným uplatnením sa mladších a vzdelanejších ľudí v mieste ich bydliska. Obyvatelia, v takýchto oblastiach, majú tendenciu zamestnať sa v mestách, alebo v zahraničí. Nie je výnimkou, že mladí ľudia po ukončení štúdia na vysokej škole ostávajú pracovať tam, kde vyštudujú, prípadne hľadajú uplatnenie v zahraničí (napr. absolventi medicíny v Nemecku). Tento trend má nepriaznivý dopad na ekonomické aj sociálne prostredie regiónu. Absolventi vysokých škôl sa na emigrácii podieľajú v súčasnosti približne 25%. Hlavnú rizikovú skupinu emigrujúcich tvoria ľudia s úplným stredoškolským vzdelaním.

Údaje o migrácii za prácou, alebo emigráciou do zahraničia nie sú presné a predpokladá sa, že migrujúcich za prácou do iných krajov alebo emigrantov je viac ako udávajú štatistické údaje. Vplyv na to má fakt, že časť migrantov, alebo emigrujúcich osôb sa neodhlasuje zo svojho trvalého pobytu pri sťahovaní sa, alebo dochádzaní za prácou a v štatistikách sú vedení ako obyvatelia obcí, v ktorých majú nahlásený trvalý pobyt. Oveľa väčšia je migrácia za prácou v regióne medzi okresmi.

Graf 6 Migrácia obyvateľov Východného Slovenska za prácou do zahraničia v rokoch 2004 - 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov, Štatistický úrad SR (2019)

O krátkodobej migrácii nie sú presné údaje a nedá sa presne určiť, koľko obyvateľov migruje za prácou denne medzi dvoma samosprávnymi kraji, z menej rozvinutých okresov do miest, alebo medzi okresmi v regióne.

Sme však toho názoru, že táto migrácia je hlavne u vzdelaného obyvateľstva veľmi vysoká.

7 Politické faktory

7.1 Legislatívne podmienky

Legislatívne podmienky pre rozvoj regiónu sú vytvorené súborom zákonov. Medzi ne patrí Zákon o podpore regionálneho rozvoja č. 503/2001 Z.z. a zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov. Zákon o pomoci zaostalým regiónom mal pomôcť rozvoju v regiónoch a znížiť disparity medzi nimi, ale paradoxne od jeho platnosti v roku 2015 počet zaostalých regiónov na Východnom Slovensku pribudol.

Národná stratégia regionálneho rozvoja SR je strategický dokument vlády, ktorý slúži ako nástroj podpory regionálneho rozvoja. Inštitucionálne sa na regionálnom rozvoji podieľajú Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, vláda SR, ministerstvá, ústredné orgány štátnej správy, samosprávne kraje a na lokálnej úrovni obce. Opatrenia pre hospodársky a sociálny rozvoj a vypracovanie akčných plánov a priorít zabezpečuje úrad podpredsedu vlády. Okresné úrady v sídle najmenej rozvinutých okresov sa podieľajú na tvorbe regionálnej politiky a prípravách návrhov akčných plánov (Zákon č. 336/2015 Z. z. 2019).

V podmienkach Slovenska sa zákony novelizujú a vznikajú často a podľa aktuálnych politických požiadaviek. Kompetencie v oblasti regionálneho rozvoja majú viaceré ministerstvá, čo sa môže meniť aj počas jedného volebného obdobia. Z toho pohľadu sa nám situácia v legislatívnej oblasti javí ako nestabilná, pretože každé voľby predstavujú istú mieru rizika.

7.2 Politické podmienky

Počas posledných 30 rokov sa na Slovensku vystriedalo niekoľko vlád zložených z viacerých politických zoskupení. Každá vláda vo svojom programovom vyhlásení predstavovala program rozvoja regiónov a rovnako reformu školstva. Slovensko prešlo veľkými zmenami a niektoré regióny úspešne zvládli reštrukturalizáciu hospodárstva, ale pre región Východného Slovenska (hlavne Prešovský kraj) doposiaľ politické rozhodnutia nepriniesli želaný efekt v podobe hospodárskeho rastu a rozvoja regiónu.

Na stratégiu rozvoja regiónu majú veľký vplyv politické strany, z ktorých sa po voľbách vytvorí vláda. Na niektoré opatrenia samospráva nemá dostatočné kompetencie a rozhoduje sa o nich na úrovni vlády. V podmienkach Slovenska nemáme dlhodobú stratégiu rozvoja, ktorá vznikla konsenzom naprieč celým politickým spektrom na dostatočne dlhé obdobie. Stratégie rozvoja sú prispôsobené volebnému programu politických strán a po zmene vlády sa priority menia. Problematicky vidíme aj volebný systém, pretože jeden volebný obvod na Slovensku dáva priestor presadiť sa politickým stranám, ale obyvatelia nemajú reálnu možnosť zvoliť si svojho zástupcu, ktorý pochádza z regiónu a zastupoval by ich záujmy v národnom parlamente.

Administratívne usporiadanie makroregiónu Východného Slovenska na dva samostatné samosprávne územné celky si v oblasti rozvoja regiónov prínosných pre makroregión vyžaduje úzku koordinovanú spoluprácu obidvoch krajov pri tvorbe stratégií.

8 SWOT analýza

8.1 Vzdelanosť a školstvo

Hrozby:

- časté zmeny štátnej vzdelávacej politiky podľa aktuálne vládnych strán
- chýbajúca vízia vzdelanosti obyvateľstva a rozvoja školstva s výhľadom najmenej na 20 rokov
- vyľudňovanie niektorých častí regiónu môže zvýšiť náklady na základné školstvo v obciach s nízkym počtom obyvateľov do 16 rokov
- odliv absolventov a vzdelaných ľudí do zahraničia a iných regiónov z dôvodu lepšieho uplatnenia sa
- financovanie založený na normatívoch môže mať za následok zníženie kvality vzdelávania na malých školách
- nárast počtu žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, ich zaradovanie do špeciálnych základných škôl s nedostatočným následným zabezpečením ich ďalšieho vzdelávania
- nedostatok predškolských zariadení v regióne neumožňuje zaradiť všetky deti do predprimárneho vzdelávania, čo má za následok, že deti zo sociálneho prostredia sú vzdelávané v špeciálnych školách
- ponuka vzdelávania v regiónoch so zvýšenou populáciou Rómov nemá kapacity (školy, učitelia) často ani na vzdelávanie na základných školách
- znížený záujem o pedagogické smery štúdia na stredných školách v regióne,
- záujem žiakov o netechnické smery štúdia na SŠ,
- záujem žiakov o učebné odbory, v ktorých nemajú na trhu práce uplatnenie.

Príležitosti:

- vzdelanie prispôbiť potrebám regiónu tak, aby vzdelaná pracovná sila mala motiváciu ostať aj po ukončení vzdelania pracovať v regióne, z ktorého pochádza (napr. kúpeľníctvo, turizmu a podnikanie na vidieku).
- optimalizovanie siete základných škôl a dostupnosť škôl zabezpečiť prostredníctvom školských spojov

- lepšie prepojiť vzdelávanie s potrebami regiónu
- využiť narastajúci záujem firiem o systém duálneho vzdelávania
- pripravovať absolventov stredných odborných škôl v odbornej príprave pre konkrétneho
- spolupráca medzi základnými školami a strednými školami v centrách odborného vzdelávania (COVaP, dielne) pre rozvoj technických zručností na predmetoch odbornej prípravy už v základných školách
- využiť záujem o technické odbory a prijímať viac žiakov na odbory potrebné pre trh práce v regióne
- rozvíjať zručnosti pre potreby IT priemyslu už od základných škôl pokračujúci rozvoj IT firiem
- vytvoriť podmienky pre vzdelávanie nízko kvalifikovaných ľudí, aby získali zručnosti potrebné pre zamestnávateľov v regióne
- vzdelávať pedagógov pomocou výmeny skúsenosti, prostredníctvom stáží pedagógov v zahraničí, prípadne vo výmenných pobytoch s partnerskými školami.

Silné stránky:

- rozvinutá sieť všetkých typov škôl
- existencia štátnych vzdelávacích programov
- možnosť mobility študentov do zahraničia
- záujem zamestnávateľov o spoluprácu so školami v regióne
- dobre diverzifikované kapacity vzdelávania na vysokých školách v oblasti technického smeru pre miestny trh práce
- snaha stredných škôl pripraviť absolventov na trh práce zmenou obsahu vzdelávania a zapojením odborných učiteľov a majstrov odborného výcviku do procesu vzdelávania
- narastá počet nových odborov na stredných školách, ktoré zodpovedajú požiadavkám trhu práce
- spolupráca so zamestnávateľmi hlavne na vysokých školách pri odborných stážach študentov
- postupný nárast duálneho vzdelávania na stredných školách
- spolupráca riaditeľov škôl pri spracovaní strategických materiálov na úrovni krajov
- prezentačné aktivity v krajoch, ktoré sú smerované k zamestnávateľom, základným školám, žiakom, rodičom a pod. (Mosty bez bariér a Správna voľba povolania – príležitosť k úspechu).

Slabé stránky:

- nevyhovujúca vzdelanostná štruktúra obyvateľov v zaostalých regiónoch,
- vysoký podiel obyvateľstva so základným vzdelaním, hlavne v rómskych osadách a na vidieku
- nedostatočné prepojenie vzdelávacieho systému s podnikateľskou sférou
- vysoké náklady malých škôl s nízkym počtom žiakov
- možnosti duálneho vzdelávania sú na vidieku obmedzené z dôvodu nevhodného geografického rozloženia ekonomických aktivít v regióne
- z dôvodu obmedzenej ponuky odborov rastie záujem žiakov o vzdelávanie na školách v Košiciach a Prešove
- chýbajúca ponuka špeciálnych stredných škôl nedáva možnosť ďalšieho vzdelávania žiakov po ukončení základného vzdelania a žiaci zaradení do špeciálnej školy z dôvodu znevýhodneného domáceho prostredia majú obmedzené možnosti ďalšieho vzdelávania
- rodičia problematických žiakov nedostatočne spolupracujú so školami a školy zlyhávajú v ich zapájaní do vzdelávacieho systému
- chýbajúce prepojenie medzi výchovnými poradcami stredných a základných škôl zamerané na trh práce
- stredné školy nedostatočne reflektujú na informácie o evidencii absolventov medzi nezamestnanými na úrade práce z ÚPSVaR a neprispôbujú tomu študijné odbory na školách
- finančná náročnosť gymnázií a stredných škôl z dôvodu nízkych noriem.

8.2 Obyvateľstvo (Ľudské zdroje)

Silné stránky:

- priaznivá demografická štruktúra obyvateľstva s prirodzeným prírastkom
- nárast počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v regióne
- nárast vzdelanosti obyvateľstva v produktívnom veku
- zlepšujúca sa vzdelanostná štruktúra obyvateľov
- zvyšujúci sa podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním
- dostatok kvalifikovanej pracovnej sily pre potreby trhu práce
- dostatok nízko kvalifikovanej pracovnej sily pre pomocné profesie
- ochota ľudí vzdelávať sa celoživotne.

Slabé stránky:

- starnutie populácie

- vyľudňovanie vidieka a nárast počtu obyvateľov v poproduktívnom veku v najmenej rozvinutých okresoch
- nedostatok pracovných príležitostí v regióne pre vysokovzdelaných ľudí mimo veľkých miest
- nevyužitá pracovná sila nízko kvalifikovaných obyvateľov
- veľká migrácia obyvateľov za prácou do miest, v ktorých je koncentrovaný priemysel (mesto Košice, Prešov, Poprad)
- nižšia životná úroveň v porovnaní so západnými regiónmi Slovenska
- neochota ďalšieho vzdelávať sa u určitej skupiny obyvateľov.

Hrozby:

- nedostatok a nevhodná ponuka pracovných pozícií pre nevyzdelaných obyvateľov spôsobuje nezamestnanosť a zvyšuje náklady štátu
- nedostatok pracovných príležitostí pre vzdelaných obyvateľov spôsobuje v okrajových regiónoch vyľudňovanie a odchod vzdelaného produktívneho obyvateľstva
- lepšie podmienky na život v iných regiónoch môžu spôsobiť odliv kvalifikovanej pracovnej sily
- dlhodobá imigrácia vysokoškolsky vzdelaných ľudí za prácou do iných regiónov a miest vyššou životnou úrovňou, kde lepšie zhodnotia svoje vedomosti a zručnosti
- starnutie populácie a vyľudňovanie hlavne zaostalých regiónov
- predčasné ukončenie vzdelania obyvateľov v rómskych komunitách.

Príležitosti:

- na úrovni vlády vhodná stratégia rozvoja hospodárstva s využitím miestnych zdrojov (pôda, lesy, termálne pramene, kultúrne dedičstvo a pod.) môže vytvoriť podmienky na udržanie ľudských zdrojov v regióne
- nízko kvalifikované ľudské zdroje je možné vhodnými opatreniami na úrovni vlády a samosprávy využiť na obnovu infraštruktúry, v službách, poľnohospodárstve, lesnom hospodárstve, cestovnom ruchu a pod.
- využitím a lepším čerpaním eurofondov je možné vytvoriť nové pracovné pozície pre menej kvalifikovaných aj vysokovzdelaných obyvateľov
- spoločná a koordinovaná spolupráca medzi samosprávnymi krajmi a regiónmi pri tvorbe stratégie rozvoja zameraná na rozvoj regiónu s hľadaním spoločne výhodných riešení.

9 Záver

Hlavným cieľom štúdie bolo zistiť, aký má vzdelanie vplyv na rozvoj regiónu. Pre splnenie tohto cieľa sme následne stanovili hlavné ciele výskumu. Prvým cieľom bola analýza jednotlivých konkurenčných charakteristík (výhod/obmedzení) skúmaného územia a ich následné vyhodnotenie prostredníctvom SWOT analýzy. Druhým cieľom bola identifikácia a popis nástrojov vzdelávacej politiky, ktoré sú v súčasnosti uplatňované za účelom aktivizácie disponibilného potenciálu skúmaného územia a tretím cieľom výskumu bola syntéza získaných poznatkov a následná formulácia záverov, ktoré by mohli byť východiskom pre ďalšie nastavenie účinného, efektívneho a kvalitného systému vzdelávania, ktorý zodpovedá požiadavkám tzv. spoločnosti založenej na poznatkoch.

Demografickú štruktúru obyvateľstva v minulosti ovplyvňovalo niekoľko faktorov. Patrí medzi ne vek dožitia, úmrtnosť pri narodení a obdobia vojen. V súčasnosti sa medzi najviac ovplyvňujúce faktory zaraďuje reprodukčné správanie obyvateľov, ktoré má aj najväčší podiel na starnutí obyvateľov. Počet obyvateľov na Východnom Slovensku narastá a zvyšuje sa aj počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Viac obyvateľov žije v súčasnosti v mestách a priemerný vek obyvateľov regiónu je nižší ako na ostatnom území Slovenska, hoci sa oproti minulosti zvyšuje a je v regióne 39,27 v KSK a 38,59 v PSK. Z našej analýzy vyplynulo, že sa zvyšuje aj počet obyvateľov nad 65 rokov a klesá počet detí do 14 rokov. Situácia je horšia v krajských mestách. Odlišná situácia sa dotýka okresov, v ktorých žijú segregované skupiny Rómskeho obyvateľstva. V týchto okresoch je prirodzený prírastok obyvateľov a žije v nich najviac viacdetných rodín.

Z našich zistení vyplynulo, že vzdelanostná úroveň obyvateľov sa mení na celom území Slovenska a rovnaký trend je aj na území Východoslovenského makroregiónu. Klesá počet obyvateľov bez vzdelania a rovnako klesá aj počet obyvateľov iba so základným vzdelaním. V celom makroregióne stúpa počet obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním, a to takmer vo všetkých okresoch kraja, s výnimkou okresov Kežmarok, Gelnica, Sobrance, Trebišov, Medzilaborce, Sabinov a Vranov nad Topľou, pričom zastúpenie obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním je porovnateľné s ostatnými krajinami Slovenska. Narastá počet obyvateľov so stredným odborným a učňovským vzdelaním s maturitou a s úplným stredným všeobecným vzdelaním. Najvýraznejšie rozdiely sme zistili v zastúpení obyvateľstva s najvyšším dosiahnutým vzdelaním základným. V okresoch Kežmarok, Sabinov, Gelnica, Medzilaborce, Rožňava a Košice – okolie, ktoré sú zaradené medzi najmenej rozvinuté okresy je stále približne 20% obyvateľov v produktívnom veku práve so základným vzdelaním. Uvedené okresy, ale zároveň patria aj k okresom s prirodzeným prírastkom obyvateľov a žije v nich najviac obyvateľov vo veku do 16 rokov a doposiaľ sú v procese vzdelávania.

V oblasti vzdelávania sme zisťovali počty škôl a dostupnosť vzdelania. Z našich zistení vyplýva, že medzi regiónom Východného Slovenska a inými regiónmi Slovenska výraznejšie rozdiely v rozmiestnení škôl a prístupe k

vzdelaniu neexistujú. Štátne vzdelávacie programy a štátna vzdelávacia politika je na celom území Slovenska rovnaká. Prístup k vysokoškolskému vzdelaniu majú aj študenti z KSK a PSK a v tomto smere sme nezaznamenali nejaké zhoršené podmienky. V regióne sa nachádzajú vysoké školy, ktoré majú dlhoročnú tradíciu, sú technického aj humanitného zamerania a Vysoká škola veterinárneho lekárstva je dokonca jedinou svojho druhu v SR aj ČR. Jediný rozdiel v štruktúre škôl sme zistili v počte špeciálnych škôl, ktorých je na území KSK a PSK výrazne viac ako v iných samosprávnych krajoch. Tento počet sa začal zvyšovať v 2001 a v posledných 5. rokoch ešte vzrástol. Tento nárast sa nijako neprejavil na zvýšení počtu vzdelanejších obyvateľov a tak vyvstáva otázka, či špeciálne školstvo skutočne prispieva k dosiahnutiu vyššieho vzdelania.

Z nami získaných poznatkov vyplýva, že vzdelávacia politika priniesla zvýšenie vzdelanosti v regióne, ale ľudské zdroje sa vyznačujú tak vysokou mobilitou, že iba politické rozhodnutia v oblasti vzdelávania nepomôžu znížiť rozdiely medzi regiómi.

Dôležité z nášho pohľadu je to, do akej miery samotné vzdelávacie inštitúcie resp. zriaďovatelia škôl budú zohľadňovať prognózované výsledky napr. pri rušení aktuálne neatraktívnych odborov vzdelávania, ako aj to akým spôsobom ovplyvnia výsledky výber školy, či šírenie informácií bude mať pozitívne dopady na štruktúru pracovnej sily v horizonte 10 a viac rokov je viac menej témou na rozsiahlu diskusiu.

V analýze ekonomických faktorov sme sa zamerali na zistenie štruktúry hospodárstva v regióne. Región patrí medzi poľnohospodársko- priemyselné regióny. Štruktúra priemyslu sa zmenila, ale stále sa neukončila jeho úplná transformácia. V minulosti poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel zamestnávali viac obyvateľov ako v súčasnosti. Tradične sa zeleninou a ovocím dopestovaným na Východoslovenskej nížine zásobovali severnejšie časti Východného Slovenska a severné okresy Prešovského kraja patrili k najvýkonnejším v pestovaní zemiakov. Po útlme poľnohospodárstva sa v tomto odvetví zamestnáva stále menej obyvateľov a sebestačnosť Slovenska na potravinách sa znižuje plynule od roku 1989. Tradične na toto odvetvie zamerané okresy Trebišov, Sobrance a Košice- okolie patria v súčasnosti medzi menej rozvinuté okresy. K ďalším odvetviam, ktoré sú oproti minulosti v útlme je ťažobný priemysel a kúpeľníctvo.

Medzi priemyselné odvetvia, ktoré sa najvyššou mierou podieľajú na ekonomických aktivitách sú hutníctvo, strojárstvo, chemický priemysel, potravinárstvo, spracovanie plastov, elektronický priemysel a odevný priemysel. V týchto odvetviach sa tvorí najviac priemyselnej produkcie a tieto odvetvia sa najviac podieľajú na tvorbe HDP v regióne. K najväčším nevýhodám patrí to, že tieto priemyselné podniky sú prevažne sústredené iba vo väčších mestách, čo nepostačuje na rovnomerný rozvoj celého regiónu. Vo Východoslovenskom regióne existujú výrazné rozdiely medzi oboma samosprávnymi kraji, ale doslova priepastné rozdiely medzi okresmi. Príkladom sú napríklad všetky okresy Košice (I, II, III, IV), ktoré patria po

Bratislave k najrozvinutejším okresom a bezprostredne susediacim okresom Košice-okolie, ktoré patrí k najmenej rozvinutým okresom. V týchto okresoch je výrazný rozdiel nie iba v tvorbe HDP na obyvateľa, ale aj vo vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva.

Medzi dôležité zistenia považujeme aj výsledky analýzy migrácie obyvateľstva za prácou do zahraničia. Obyvatelia regiónu sa výrazne podieľajú na migrácii za prácou. Štúdium na vysokej škole je v mieste, kde táto škola nie je, a s tým sa spája aj dočasná migrácia mladých ľudí schopných a ochotných sa vzdelávať. Rehák a Rafaj v tejto súvislosti uvádzajú, že *„ľudia s vyšším ľudským kapitálom sú mobilnejší, pretože majú lepšiu schopnosť získať a vyhodnotiť informácie o pracovných miestach“* a tiež sú názoru, že u týchto ľudí je lepšia schopnosť adaptácie na nové pracovné miesto. Regióny s väčším výberom pracovných miest ponúkajú aj lepšiu možnosť kariérneho rastu. Rast vzdelanostnej úrovne obyvateľstva má vplyv na rast ekonomiky, hlavne z dôvodu zvýšenia ľudského kapitálu, ale ukazuje sa, že to nemusí znamenať zvýšenie ľudského kapitálu aj v regióne. S týmto názorom sa stotožňujeme, pretože z našich zistení vyplynulo, že okrem migrácie za prácou do zahraničia existuje v regióne aj migrácia za prácou v rámci regiónu medzi samosprávnymi krajinami a medzi okresmi. Každému sú známe sťahovania na sviatky, keď železnice posilňujú spoje, na cestách sa tvoria kolóny a ľudia pred sviatkami odchádzajú domov v smere západ-východ. Po sviatkoch nastáva rovnaká situácia v opačnom smere a ľudia hromadne cestujú z východu na západ. Aj na tomto príklade môžeme vidieť, aké veľké sú migračné toky obyvateľov vo Východoslovenskom makroregióne.

V regióne pôsobí najviac firiem v oblasti stavebníctva a cestovného ruchu, ale najviac zamestnancov pracuje v priemysle. Z tohto pohľadu sa javí, že odlišnosti vo vzdelaní obyvateľov regiónu majú svoje opodstatnenie hlavne u starších obyvateľov. Pre pozície v priemysle je vhodné, ak má zamestnanec stredoškolské odborné vzdelanie zamerané na prácu, ktorú vykonáva a z toho pohľadu je najvyššie zastúpenie stredoškolsky vzdelaných obyvateľov v kraji aj výhodné pre trh práce v naviazanosti na existujúci priemysel v samosprávnych krajinách Východoslovenského makroregiónu.

Východné Slovensko ako celok stále patrí stále k najmenej rozvinutým regiónom v SR a v rámci neho existujú rozdiely nielen medzi krajinami Slovenska, ale aj medzi samosprávnymi krajinami, ktoré ho tvoria. V krajinách PSK a KSK existujú tiež veľké disproporcie medzi okresmi. Výrazné regionálne rozdiely medzi samosprávnymi krajinami a ich okresmi sa doposiaľ nepodarilo odstrániť, aj keď sa vzdelanostná štruktúra obyvateľstva výrazne zlepšila. Výrazné rozdiely sú hlavne medzi väčšími mestami a vidiekom. Vzdelanostne kvalitný ľudský potenciál sa sústreďuje vo veľkých mestách, čím sa komplikuje rozvoj menších miest a vidieka. Existujúce regionálne rozdiely vytvárajú odlišné podmienky na rozvoj zaostalých okresov.

Sme toho názoru, že ľudia v regióne môžu byť veľkým potenciálom iba v prípade, že pre obyvateľov existuje aj možnosť uplatniť sa v danom regióne.

Zoznam literatúry

- Falt'an, L. - Pašiak, J. (2004): Regionálny rozvoj Slovenska –východiská a súčasný stav. Bratislava: Sociologický ústav SAV. 88 s. ISBN 80-85544-35-0.
- KSK. 2007. Stratégia rozvoja vidieka Košického samosprávneho kraja. Online. [cit.28.12.2019]. Dostupné z: https://web.vucke.sk/files/dokumenty/pub/regionalny_rozvoj/srv_ksk.pdf
- KSK (2008): Koncepcia rozvoja práce s mládežou v KSK materiál schválený uznesením č. 559/2008.
- KSK (2008): Koncepcia rozvoja odborného vzdelávania na stredných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK Uznesenie č. 450/2008 Zastupiteľstva KSK.
- KSK (2012): Tvorba efektívnej siete škôl, študijných a učebných odborov na stredných odborných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja odpovedajúcej požiadavkám trhu práce (2012) Uznesenie č. 371/2012.
- Majo, J. - Šprocha, B. (2016): Storočie populačného vývoja Slovenska. II.:populačné štruktúry Univerzita Komenského v Bratislave INFOSTAT – Výskumné demografické centrum Centrum spoločenských a psychologických vied SAV ISBN 978-80-89398-31-7
- Mušinka, A. a kol. (2013): Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013. Online. Regionálne centrum Rozvojového programu OSN Pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave. MPSaV. Bratislava. 2013s 122 ISBN: 978-80-89263-18-9
- MŠVVaV SR, (2019): Štátne vzdelávacie programy. Online. [cit. 18.1.2019]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/8387-sk/statne-vzdelavacie-programy/>
- MV SR (2019): Územné a správne usporiadanie Slovenskej republiky. Online. [cit. 19.11.2019]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?uzemne-a-spravne-usporiadanie-slovenskej-republiky>
- MPSVR (2019): Podpora najmenej rozvinutých okresov a regionálny rozvoj. Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. Online. [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.nro.vicepremier.gov.sk/aktuality/okresne-urady-v-najmenej-rozvinutych-okresoch-zverejnuju-vyzvy-na-predkladanie-projektov-pre-rok-2020/index.html>.
- MPSVR SR (2019): Národná stratégia zamestnanosti. Online. [cit. 30.12.2019]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/podpora-zamestnanosti/narodna-strategia-zamestnanosti/>
- MŠVVŠ SR (2017): Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania. Kvalitné a dostupné vzdelanie pre Slovensko. Online. [cit. 20.11.2019]. Dostupné z: https://www.skolskyportal.sk/sites/default/files/downloadable_public/nprvv_msvvas-sr.pdf.

- MŠVVŠ SR (2019): Legislatíva. Online. [cit. 29.11.2019]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/vedenie-ministerstva-skolstva-vedy-vyskumu-a-sportu-sr/>
- PSK (2003): Koncepcia rozvoja škôl a školských zariadení v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja na roky 2003 – 2012. Materiál schválený uznesením Zastupiteľstva PSK č. 133/2003.
- PSK (2017): PHSR PSK na obdobie 2014 – 2020. Online. [cit. 10.12.2019]. Dostupné z https://www.po-kraj.sk › files › phsr_psk_2014-2020_v1_sa_analyticka-cast.
- Šprocha, B. (2018): Kto sú zahraniční migranti Slovenska? Štrukturálna analýza imigrantov a emigrantov. In. Slovenská štatistika a demografia. Vedecký časopis. str. 29-45, 1/2018, ročník 28. Č. 1/2018. Bratislava, Štatistický úrad SR, 2018. s: 66, ISSN: 1339-6854.
- ŠÚ SR (2019): Demografia a sociálna štatistika. Online. Bratislava. 2019. [cit. 18.12.2019]. Dostupné z: www.statistics.sk.
- Vencálek, J. (2017): Fenomén hranice ako garant (nielen) európskej regionálnej rôznosti/Pracovný zošit I; Genius loci ako faktor cezhraničnej spolupráce na slovensko-ukrajinskej hranici/Pracovný zošit II. Prešov: ADIN s.r.o. pre Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity, 2017, 72 s. ISBN 978-80-89540-84-6.
- Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 365/2004 Z. z. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja. 2001. Zbierka zákonov.

Júlia Petrovičová is a doctoral student of political science at the Faculty of Arts of the Prešov University in Prešov, Slovakia.
[e-mail: julia.petrovicova@gmail.com]

Discussion

REGIONÁLNE ROZDIELY NA SLOVENSKU V ČASOCH NORMALIZÁCIE

REGIONAL DIFFERENCES DURING THE NORMALIZATION IN SLOVAKIA

Zsolt HORBULÁK

Abstract: Analysis of regional differences belongs among the most examined research areas of scientific branches such as economics, geography or sociology. The importance of this research rose after the formation of the EU. However the regional differences existed and will exist. It is also important to make research about the eras before the accession of Slovakia to the EU. Regarding our analyses during the years from 1969 to 1989 there were smaller differences among the regions of Slovakia than nowadays. While in those times the difference between the west and the east was fairly narrow, at present time the capital city area is quite considerably more developed compared with any other regions of the country.

Key words: *regional differences, normalization, industrial production, average wage*

1 Úvod

Analýza regionálnych rozdielov je v súčasnosti častou témou vedeckých statí rôzneho rázu. Záujem o problematiku sa zvýšil najmä po vstupe Slovenska do Európskej únie. Ako je známe, jednou z priorit tohto politického a ekonomického zoskupenia je vyrovnať rozdiely medzi jednotlivými členskými krajinami, resp. vo vnútri členských krajín. EÚ tento cieľ sa snaží dosiahnuť rôznymi programami, vytvorením kohéznych fondov, ale aj realizovaním cieľenej regionálnej politiky. Sledovanie a meranie týchto rozdielov patrí medzi pravidelné aktivity pri hodnotení vývoja, či už celej Únie alebo členských krajín. Cieľom dosiahnutia čím lepšej porovnateľnosti v EÚ vytvorili územné jednotky, ktoré uľahčia vzájomnú porovnateľnosť rôznych regiónov. Po vstupe do Európskej únie sa aj pre Slovenskú republiku stal záväzný systém NUTS (La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – Územná štatistická jednotka). Pôvodne existovali tri úrovne, NUTS 1 (veľké socioekonomické regióny), NUTS 2 (základné regióny na aplikáciu regionálnych politík), NUTS 3 (malé regióny so špecifickými diagnózami). Neskoršie ešte pridali dve lokálne úrovne NUTS 4 a NUTS 5, ktoré sú dnes

premenované na LAU 1 a LAU 2 (Local Administrative Units). Ich veľkosť je určená na základe počtu obyvateľstva nasledovne: NUTS 1 od 3 do 7 milión osôb, NUTS 2 od 0,8 do 3 milión osôb a NUTS 3 od 0,15 do 0,8 milión osôb. V prípade Slovenska jednotka NUTS 1 je totožná s celým štátom, NUTS 2 sú Bratislava, Západné Slovensko, Stredné Slovensko, Východné Slovensko a NUTS 3 sa rovná ôsmimi krajinami. LAU 1 sú okresy (v podmienkach SR 79) a LAU 2 sú obce (na Slovensku v roku 2009 ich bolo 2891).

Rozdiely ale existovali vždy a rozhodne budú aj v budúcnosti. Zámerom tohto článku je hodnotiť regionálne rozdiely v Slovenskej socialistickej republike v časoch normalizačného obdobia, od roku 1969 až 1989, pričom výsledky porovnáme so súčasnými rozdielmi.

2 Regionálne rozdiely na Slovensku v súčasnosti

Sledovanie regionálnych disparít je oblasťou skúmania viacerých vedných disciplín, medzi nich patrí ekonómia, geografia, sociológia ale aj viaceré ďalšie, pričom v súčasnosti už existuje aj taký interdisciplinárny vedný odbor ako regionálne vedy, ktorého základnou úlohou bádania je, ako to má aj v názve, analyzovať javy na regionálnej úrovni, okrem iných zmeny a rozdiely.

Vybraná problematika má opodstatnenie. Ako to totiž Pavol Korec a Katarína Kozáková (2006) hovoria, „všeobecne akceptovaným faktom je, že rozdiely medzi regiónmi Slovenska vo výkonnosti ich ekonomiky a v životnej úrovni ich obyvateľov sú veľmi veľké.“ Čoskoro pridajú, že „veľký podiel na súčasných regionálnych rozdieloch má najmä 40 rokov "komunistického" vývoja a Slovenska.“

Pod pojmom regionálne rozdiely rôzni odborníci chápajú rôzne javy, resp. kladú dôraz na iné stránky. My tu uvádzame len jedno chápanie, ktoré pochádza od Michala Víturku (2010: 131): regionálne rozdiely sú „nerovnomernosti, rozdiely, heterogenity či diferencie“.

Poukázanie na existujúcich regionálnych rozdielov a ich analýza je v súčasnosti témou mnohých vedeckých statí, ktoré analyzujú problematiku z rôzneho pohľadu. Niektorí skúmajú problematiku všeobecne (Polačková 2019; Rievajová – Klimko 2018; Michálek – Podolák 2014; Švecová – Rajčáková 2014), iní zase z pohľadu zamestnanosti (Workie – Štefánik 2014), ďalší rozoberajú vplyv investičných stimulov na znižovanie regionálnych rozdielov (Darmo 2018), ale často sledovaným ukazovateľom sú aj mzdové rozdiely (Katarína Moravčíková 2019) a v súčasnosti stále väčší význam majú ľudské zdroje (Rajčáková – Švecová 2018). Je pravda, že regionálne rozdiely na Slovensku sú výraznejšie, ako v Českej republike (Koišová – Masárova – Habánik 2018). Existujú na Slovensku aj také regióny, kde v súčasnosti sa rozdiely nie len nemenia, ale dokonca prehlbujú. Takou oblasťou je Banskobystrický kraj (Liptáková 2017).

V súčasnosti základným cieľom hospodárskej politiky štátu je znižovanie regionálnych rozdielov. To platí aj pre Slovenskú republiku. V 1990. rokoch sa regionálna politika krajiny sformovala pozvoľna. Výrazným

krakom vpred bolo schválenie dokumentu vládou s názvom *Zásady regionálnej politiky Slovenskej republiky* v roku 2000. *Národný rozvojový plán* prijali o dva roky neskoršie. Postupne schválili aj operačné programy pre štyri sektory. V spolupráci s EÚ prijali *Národný strategický referenčný rámec 2007-2013*, ktorý okrem iných slúžil na čerpanie kohéznych fondov EÚ. Podobné programy pre ďalšie obdobia boli prijaté aj neskoršie.

Prvým inštitucionálnym gestorom regionálnej politiky v SR roku 1999 sa stalo Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja. Neskoršie vybudovali sieť Regionálnych rozvojových agentúr a ďalších podobných organizácií. V súčasnosti regionálny rozvoj na úrovni vlády zastrešuje podpredseda vlády pre investície a informatizáciu. Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu je ústredným orgánom štátnej správy pre riadenie, koordináciu a dohľad nad využívaním finančných prostriedkov z fondov Európskej únie, pre oblasť informatizácie spoločnosti, pre oblasť investícií a zároveň pre oblasť regionálneho rozvoja.

3 Metodológia výskumu

Cieľom tejto práce je zmerať regionálne rozdiely na Slovensku v období normalizácie (1969 – 1989). Základnou výskumnou metódou bola analýza verejne publikovaných štatistických údajov. Túto úlohu zásadne uľahčí fakt, že už v tomto období vydávali štatistické údaje aj na regionálnej úrovni. Každoročne vydané štatistické ročenky okrem celorepublikových údajov sprístupnili údaje na úrovni krajov, a rovnakou periodicitou publikovali štatistické ročenky so štandardným názvom *Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR*, v ktorých zverejnili čísla na okresnej úrovni.

Ďalšou otázkou bolo, aký geografický celok považujeme za východiskový. Je známe, že v normalizačnom období bolo platné odlišné územnosprávne členenie, počet okresov a krajov a ich hranice na území Slovenska boli iné. V časoch socializmu sa veľké reorganizácie uskutočnili v roku 1948 a 1960. Roku 1960 počet krajov počtom šesť redukovali na tri, v prípade okresov počet 89 znížili na 33. Na konci 1960. rokov nastali menšie zmeny, vytvorili ďalšie štyri okresy a jeden kraj – hlavné mesto. Približne na jeden rok kraje zrušili. Po roku 1996 znovu nastali významné zmeny. Počet krajov sa zvýšil na osem, okresov na 72. Základné údaje okresov v normalizačnom období boli nasledovné:

Tabuľka 1 Rozloha a počet obyvateľov okresov v r. 1970 a 1989

okresy/mestá	rozloha r. 1989 [km ²]	poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989
Bratislava	367	283 539	438 065
Bratislava vidiek	1 240	155 268	146 354
Dunajská Streda	1 075	94 575	109 862
Galanta	986	134 196	145 485

Komárno	1 100	107 078	110 226
Levice	1 551	120 285	122 101
Nitra	1 442	194 276	211 230
Nové Zámky	1 347	148 590	154 819
Senica	1 691	133 861	148 114
Topoľčany	1 360	141 175	161 306
Trenčín	1 310	164 109	180 329
Trnava	1 390	205 957	236 365
Banská Bystrica	2 075	143 547	177 652
Čadca	935	113 244	123 368
Dolný Kubín	1 661	93 539	117 778
Liptovský Mikuláš	1 969	118 809	132 528
Lučenec	1 304	94 654	96 747
Martin	1 129	91 960	112 621
Považská Byst.	1 197	138 685	168 096
Prievidza	960	113 886	138 647
Rimavská Sobota	1 823	98 044	99 373
Veľký Krtíš	847	44 796	47 585
Zvolen	1 721	107 062	120 292
Žiar nad Hronom	1 264	90 304	94 677
Žilina	1 097	154 445	182 663
Bardejov	1 013	64 030	78 314
Humenné	1 910	98 355	111 407
Košice-mesto	243	145 027	234 071
Košice-vidiek	1 534	101 030	99 165
Michalovce	1 310	104 474	111 174
Poprad	1 963	117 347	153 432
Prešov	1 417	161 896	198 162
Rožňava	1 620	81 337	86 335
Spišská N. Ves	1 529	129 918	145 587
Stará Ľubovňa	624	38 859	47 071
Svidník	862	37 915	43 333
Trebišov	1 320	114 466	119 374
Vranov n. Topľou	848	61 555	72 771

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR, 1971, 161, 168, 186, 204; Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy, 1990, 129, 133, 144, 155

Nakoľko našim zámerom bolo aj dlhodobejšie porovnanie, preto pre skúmané obdobie sme sa rozhodli vytvoriť iné, vlastné členenie, ktoré viac zodpovedá vytýčenému cieľu. Z okresného zriadenia platného v rokoch 1970 až 1989 sme vytvorili osem fiktívnych územných celkov, ktorých hranica približne zodpovedá súčasným krajom, a pomenovali sme ich aj podľa nich. Ich základné údaje uvádzame v nasledujúcich tabuľkách:

Tabuľka 2.1 „Región Bratislava“

okresy/mestá	Bratislava vidiek, Bratislava
rozloha r. 1989 [km ²]	1 607
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	438 807
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	584 419
rozloha [km ²]	2 053

Tabuľka 2.2 „Región Trnava“

okresy/mestá	Senica, Trnava, Dunajská Streda, Galanta
rozloha r. 1989 [km ²]	5 142
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	568 589
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	639 826
rozloha [km ²]	4 146

Tabuľka 2.3 „Región Trenčín“

okresy/mestá	Trenčín, Považská Bystrica, Prievidza
rozloha r. 1989 [km ²]	3 467
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	416 680
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	487 072
rozloha [km ²]	4 502

Tabuľka 2.4 „Región Nitra“

okresy/mestá	Nitra, Topoľčany, Nové Zámky, Komárno, Levice
rozloha r. 1989 [km ²]	6 800
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	711 404

poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	759 682
rozloha kraja [km ²]	6 344

Tabuľka 2.5 „Región Žilina“

okresy/mestá	Čadca, Žilina, Martin, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš
rozloha r. 1989 [km ²]	6 791
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	571 997
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	668 958
rozloha [km ²]	6 809

Tabuľka 2.6 „Región Banská Bystrica“

okresy/mestá	Banská Bystrica, Zvolen, Žiar nad Hronom, Veľký Krtíš, Lučenec, Rimavská Sobota
rozloha r. 1989 [km ²]	9 034
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	578 407
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	636 326
rozloha kraja [km ²]	9 454

Tabuľka 2.7 „Región Prešov“

okresy/mestá	Prešov, Poprad, Stará Ľubovňa, Bardejov, Svidník, Humenné, Vranov nad Topľou, Michalovce
rozloha r. 1989 [km ²]	9 947
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	684 431
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	815 664
rozloha [km ²]	8 973

Tabuľka 2.8 „Región Košice“

okresy/mestá	Košice-mesto, Košice-vidiek, Rožňava, Spišská Nová Ves, Trebišov
rozloha r. 1989 [km ²]	6 246
poč. obyvateľov k. 1. dec. 1970	571 778
poč. obyvateľov k. 30. júnu 1989	684 532
rozloha [km ²]	6 755

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR, 1971, 161, 168, 186, 204; Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy, 1990, 129, 133, 144, 155, vlastné spracovanie

Napriek tomu, že územie súčasných krajov je odlišné od územia analyzovaných „regiónov“, avšak sme sa snažili, aby tento rozdiel podľa možnosti bol čím menší. Napriek týmto odlišnostiam považujeme za užitočné porovnať hospodársku silu súčasných krajov.

Nasledujúcou úlohou bolo vymedzenie používaných ukazovateľov. Nakoľko existuje veľké množstvo údajov, selekcia sa mohla realizovať jedine výberovým spôsobom, pričom sme sa pokúsili zohľadniť ich dôležitosť. Snažili sme vybrať také ukazovatele, ktoré boli rovnako významné vo všetkých okresoch krajiny. Nakoľko v danom historickom období, ale ešte viac v socialistických štátoch, mala mimoriadny význam priemyselná výroba, rozhodli sme ju zobrať do skupiny skúmaných ukazovateľov. Druhým vybraným ukazovateľom bola priemerná mzda.

Je vhodné poukázať na to, že v dnešných analýzach (Goliáš 2017) veľkú váhu majú rôzne sociálne ukazovatele, ako nezamestnanosť alebo miera ohrozenia chudobou. Takéto ukazovatele v časoch socializmu, samozrejme, neboli sledované. Sociálne rozdiely predsa boli merateľné. Mzdy, aj keď len málo, ale v jednotlivých regiónoch predsa boli rozdielne. Takisto sektor služieb mal oveľa menšiu váhu koncentroval sa na zopár odvetví ako obchod alebo ubytovanie.

4 Regionálna politika v Československej socialistickej republike

V časoch socializmu Slovensko zažilo búrlivé obdobie zmien. Spoločenská, politická a hospodárska štruktúra krajiny sa výrazne zmenila a nastúpila na cestu modernizácie. Pravda, nemožno zabudnúť na tienisté stránky týchto zmien. Zmeny sa realizovali počas diktatúry, preto často neboli organické a veľakrát sa uskutočnili násilným spôsobom. Neprihliadali na záujem obyvateľov, neraz práve na regionálne záujmy, preto z tohto pohľadu ako proces bol rozporuplný. V tejto stati však nie je priestor na celkové hodnotenie obdobia, na to odporúčame iné state (Žatkuliak 1998; Kolář 2016), môžeme vymenovať len hlavné črty zmien, preto náš pohľad ďalej zúžime na základné rysy hospodárskych zmien z pohľadu regionálnej politiky uskutočnených v časoch normalizácie.

V súčasnosti o problematike normalizácie sa už pravidelne vydávajú vedecké práce. Medzi najvýznamnejšími zmlcami normalizácie môžeme radiť okrem iných Juraja Marušiaka, Michala Štefanského, Pavla Jablonického (1932-2012), Jána Pešeka, Ivana Lалуhu, Norberta Kmeťa či Jozefa Žatkuliaka (1954-2017).

Od konca 1960. rokov sa začali lokalizovať výrobné kapacity v krajine rovnomernejšie. Novovybudované priemyselné závody sa stali akýmsi symbolom miest, resp. regiónu. Takýmito závodmi a mestami na Slovensku

boli Duslo a Šaľa, Calex a Zlaté Moravce, Bučina a Zvolen, Podpolianske strojárne a Detva, JAS a Bardejov či Chemko a Strážske. (Korec 2005: 42)

Začiatok hospodárskej politiky husákovskej éry určil 14. zjazd KSČ, na ktorej schválili zásady 5. päťročného plánu platné pre roky 1971 až 1975. V pláne bolo uvedené, že objem priemyselnej výroby v celej ČSSR by mal zvýšiť o 34%, na Slovensku až o 55%. Pre poľnohospodársku výrobu určili čísla 14, resp. 16%. Naďalej platil cieľ, že na ekonomickej úrovni Slovensko treba vyrovať s Českom. Na realizovanie tohto ambiciózneho cieľa však chýbali kompetencie slovenských orgánov. Až 80% riadiacich centier výrobných jednotiek sa nachádzal v Čechách. Naďalej platil, že „slovenský priemysel sa profiloval ako doplnok českého.“ (Štefániková 2003: 190-194)

Diela napísané v časoch normalizácie socializmu (Kollár 1980) prízvukujú širokospektrálny hospodársky rozvoj Slovenska. V období normalizácie vymenujú nasledovné investičné projekty: výstavbu jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach, vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros, vodnú elektrárňu Čierny Váh a niektoré menšie elektrárne a teplárne. V 1970. a 80. rokoch dali do prevádzky petrochemický komplex Slovnaft, rozšírili výrobné kapacity v podnikoch Chemlon Humenné, Slovenský hodváb Senica, Chemko Strážske, Bukóza Vranov, Chemosvit Svit, Chemické závody Juraja Dimitrova v Bratislave, Cementárske závody Záhorie, vo Východoslovenských železiarňach Košice, vo Švermových železiarňach v Podbrezovej, Bratislavských automobilových závodoch, Trnavských automobilových závodoch, Považských strojární, atď.

Na Slovensku mal ekonomický vývoj iné špecifické znaky. Vypuklejšie tu vystupovala nevhodná štruktúra priemyslu vyplývajúca z nanútenej a pre podmienky Slovenska nevhodnej koncepcie industrializácie orientáciou na ťažký priemysel, zbrojárstvo, hute atď. Bez odozvy ostali upozornenia z roku 1968, aby sa ekonomika orientovala na ľahký priemysel. V 1970. rokoch naďalej rástli materiálno a energeticky náročné odvetvia. Napriek týmto štruktúrnym problémom treba spomenúť, že strojový park a budovy na Slovensku, v porovnaní českými, boli modernejšie. (Štefániková 2003: 195)

5 Regionálne rozdiely na Slovensku v časoch normalizácie a v súčasnosti

Regionálne rozdiely boli predmetom záujmu aj v čase socializmu. V tomto období, ako sme to videli vyššie, hlavným deklarovaným cieľom bolo vyrovanie úrovne Slovenska s českými krajinami a mal aj významný politický rozmer.

V časoch normalizačného obdobia regionálna politika bola úzko spätá s urbanizačným procesom. V 1970. rokoch na Slovensku určili 13 mestských regiónov – metropolitných (3 – bratislavský, banskobystrický, košický), veľkomestských (4 – nitriansky, trnavský, žilinský a prešovský) a základných (6 – trenčiansky, dolnonitriansky, turčiansky, podtatranský, zemplínsky a novohradský). Centrá týchto regiónov sa pospájali tzv. urbanizačnými

osami. V nasledujúcom desaťročí sa v záujme zvyšovania životnej úrovne začali spracovávať plány regionálneho rozvoja, ktorých vykonávanie však zastavila zmena režimu. (Korec 2005)

Teraz si pozrieme na priemyselnú výrobu z pohľadu „regiónov“ Slovenska.

Tabuľka 3 Priemyselná výroba

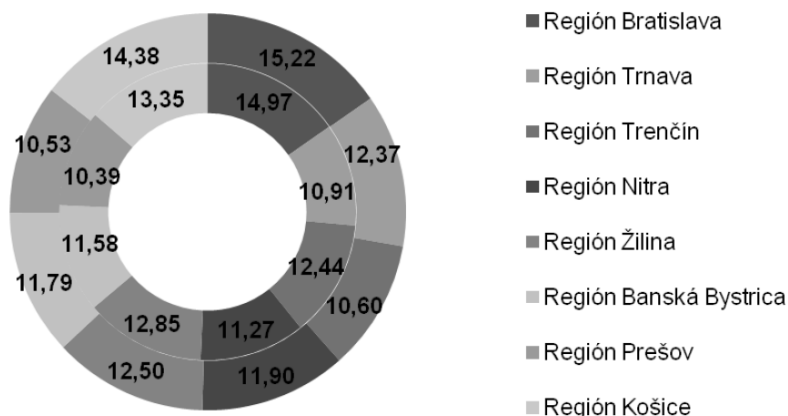
„región“	1970	1989	nárast [%]
	[mil. Kčs]		
Bratislava	13 110	42 563	325
Trnava	9 561	34 598	362
Trenčín	10 893	29 637	272
Nitra	9 874	33 284	337
Žilina	11 252	34 957	311
Banská Bystrica	10 144	32 975	325
Prešov	9 103	29 446	323
Košice	11 691	40 203	344

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR, 1971, 161, 168, 186, 204; Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy, 1990, 129, 133, 144, 155; vlastné spracovanie

V husákovom období priemyselným centrom krajiny bola Bratislava. Pravda, jej náskok pred ďalšími „regiónmi“ nebol veľký. Je zaujímavé, že hlavné mesto nasledovalo Košice, „región“ z východu. Na druhej strane protiklad západ – východ už v tom čase existoval, lebo na chvoste sa umiestnil druhý východný „región“ a to Prešovský. Treba pritom prízvukovať, že tento rozdiel nebol veľký, lebo ďalších západných „regiónoch“ ako Trnavský a Nitriansky priemyselná produkcia bola podpriemerná.

Je dobré si pozrieť aj na to, že v tomto približne dvojdesaťročnom období ako sa menili relatívne pomery. Na grafe 1 vidíme, že sa rozdiely, síce nie celoplošne, ale prehĺbili. Silná Bratislava a silné Košice sa stali silnejšími. Je zaujímavé, že získali aj ďalšie štyri „regióny“ a na strate sa podieľali len Žilinský, ale najmä Trenčiansky.

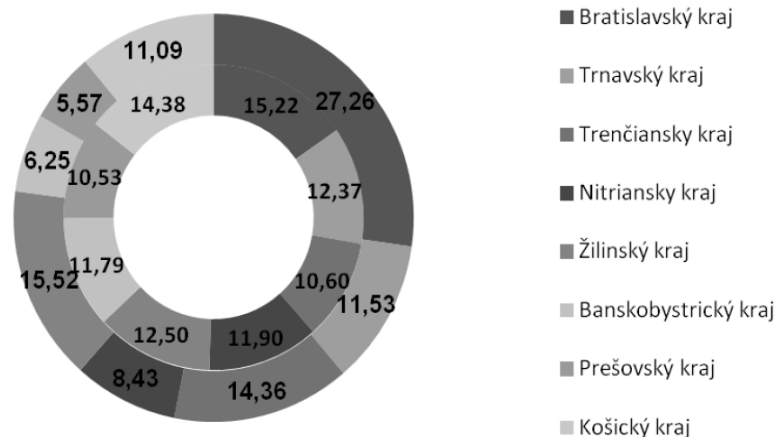
Graf 1 Pomer priemyselnej výroby „regiónov“ v r. 1970 a 1989 v %

Zdroj: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR, 1971, 161, 168, 186, 204; Československo 1989 v čísle. Kraje a okresy, 1990, 129, 133, 144, 155; vlastné spracovanie. Pozn.: vnútorný kruh označuje r. 1970, vonkajší r. 1989

Nasledujúci graf nám priblíži vývoj od čias nežnej revolúcie až po súčasnosť.

Graf 2 Pomer priemyselnej výroby „regiónov“ v r. 1989 a pridanej hodnoty krajov v r. 2017 v %

Zdroj: Československo 1989 v čísle. Kraje a okresy, 1990, 129, 133, 144, 155; Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2018 (2019), 274-275; vlastné spracovanie. Pozn.: vnútorný kruh označuje r. 1989, vonkajší r. 2017

Z grafu 2 jednoznačne vyplýva, že v súčasnosti ekonomická sila krajov je značne odlišná. Za takmer tri desaťročia Bratislava svoj nárast takmer zdvojnásobila a veľmi úspešný bol aj kraj Trenčiansky a Žilinský, teda práve tie, ktoré v čase normalizácie strácali. Váha Banskobystrického a Prešovského a Banskobystrického kraja sa v podstate rozdvajila. Vyše štvrtinu svojej váhy stratil Nitriansky a takmer toľko aj dakedy druhý kraj, Košický a teraz padol na piate miesto.

Druhým analyzovaným ukazovateľom bola priemerná mzda. Ako to tabuľka 4 prezentuje, v normalizačnom období rozdiely boli ale aj ostali nepatrné. Je zaujímavé, že „najlepšie regióny“ Bratislava a Košice nenapredovali rýchlejšim tempom, skôr naopak. Najviac získalo stredné Považie a najviac stratila Banská Bystrica.

Tabuľka 4 Priemerná mesačná mzda pracovníka

„región“	1970 [Kčs]	pomer [%]	1989 [Kčs]	pomer [%]	zmena 1970 - 1989 [%]
Bratislava	2 046,50	104,61	3 102,50	104,04	152%
Trnava	1 923,75	98,33	2 955,00	99,09	154%
Trenčín	2 042,00	104,38	3 135,00	105,13	154%
Nitra	1 911,80	97,72	2 938,20	98,53	154%
Žilina	1 926,00	98,45	2 927,40	98,17	152%
Banská Bystrica	1 970,33	100,71	2 949,00	98,89	150%
Prešov	1 861,25	95,14	2 866,38	96,12	154%
Košice	1 969,60	100,67	2 983,40	100,04	151%

Zdroj: Československo v číslech 1989. Kraje a okresy, 1990, 221

Je opäť možnosť porovnať údaje posledného roku normalizačného obdobia rokom 2017. Nakoľko počas tohto obdobia došlo k výrazným hospodárskym zmenám, medzi ktorými treba spomenúť aspoň pomerne vysokú infláciu na začiatku posledného desaťročia 20. storočia a zavedenie inej meny roku 2009, absolútne porovnanie miezd za také búrlivé obdobie stráca na význame, preto uvádzame iba pomer miezd v krajoch v porovnaní priemernou mzdou.

Tabuľka 5 Pomer priemernej mzdy v krajoch a nárast od r. 1989 v %

kraje	pomer v r. 2017	zmena pomeru od r. 1989 do r. 2017
Bratislavský	136,38	131,09
Trnavský	101,15	102,08
Trenčiansky	101,72	96,76
Nitriansky	89,67	91,01
Žilinský	97,17	98,98
Banskobystrický	91,72	92,75
Prešovský	83,42	86,79
Košický	98,76	98,72

Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2018 (2019), 102-103; vlastné spracovanie

Kým v rokoch 1970 a 1989 mzdové rozdiely boli minimálne, v roku 2017 to už vôbec neplatil. V plnej miere sa prejavil protiklad západ – východ, zamestnanci v troch krajoch zarábali nadpriemerne, v piatich podpriemerne, pričom vysoko na vrchole stál Bratislavský kraj. Z toho jednoznačne môžeme odvodiť zmenu miezd. Kým v rokoch 1970 až 1989 boli celkovo vyrovnané, v rokoch 1989 až 2018 boli už extrémne nevyrovnané, a získali len dve západné kraje.

6 Záver

Na získanie hlbších poznatkov o regionálnych rozdieloch v časoch normalizácie je nutné analyzovať viac ukazovateľov. V tomto článku boli spracované štatistické ukazovatele vzťahujúce sa na priemyselnú produkciu a na priemernú mzdu na úrovni okresov. Na ďalšie bádanie je teda priestor. Naším záverom je to, že v normalizačnom období západné a východné „regióny“ sa nachádzali približne na rovnakom úrovni hospodárskeho vývoja. Nasledujúcim zistením je to, že od konca normalizačného obdobia, teda od nežnej revolúcie po súčasnosť regionálne rozdiely sa výrazne prehĺbili, pričom najvýznamnejším rozdielom je ostrý protiklad medzi západom, prioritne okolím hlavného mesta a ostatnými regiónmi krajiny, v prvom rade východnými krajinami.

V nasledujúcom období plánujem výskum rozšíriť a porovnať hospodársku a spoločenskú vyspelosť regiónov použitím ďalších štatistických ukazovateľov cieľom zistenia presnejších výsledkov.

Zoznam literatúry

- Československo 1989 v číslech (1990). Kraje a okresy. Praha, Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský statistický úřad.
- Darmo, L. (2018): Investment Incentives in the Slovak Republic – Regional Aspect. Stanislaw, L. et al (ed.): *Ekonomia przyszłości: państwo efektywne czy sprawiedliwe?* Cracow, Foundation of the Cracow University of Economics, 241-254.
- Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČŠR, SSR (1971). Praha, Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský statistický úřad.
- Goliaš, P. (2017): Regionálne rozdiely v SR – prehľad dôležitých štatistík. INEKO.
<https://euractiv.sk/section/regionalny-rozvoj/news/regionalna-politika-na-slovensku/>
- Koišová, E. – Masarová, J. – Habánik, J. (2018): Regional Differences in the Labour Market in Slovakia and the Czech Republic. In *Journal of Competitiveness*, vol. X, no. 2, 104-117.
- Kolář, P. (2016): *Co byla normalizace?* Praha, Nakladatelství Lidové noviny, Ústav pro studium totalitních režimů.
- Kollár, J. a kol. (1980): Slovensko v podmienkach socialistickej výstavby. Pravda.
- Korec, P. – Kozáková, K. (2006): Geografická podmienenosť regionálneho vývoja Slovenska v období spoločenskej transformácie. *Folia geographica*, vol. XLV, no. 10, 250-265.
- Korec, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004. Bratislava.
- Liptáková, K. (2017): Regionálne disparity na trhu práce v Banskobystrickom kraji. In *Ekonomické rozhľady*, vol. IVL, no. 3, 245-272.
- Menbere Workie, T. – Štefánik, M. (2014): Trh práce na Slovensku: Analýzy a prognózy. Bratislava, Ekonomický ústav SAV.
- Michálek, A. – Podolák, P. (2014): Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, sústavný stav a konzekvencie. Bratislava, Geografický ústav SAV.
- Moravčíková, K. (2019): Mzdové rozdiely na Slovensku. 100 rokov štatistiky v Československu: aktuálne otázky a odpovede. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava. 118-126.
- Polačková, Z. (2019): Reduction of the Regional Disparities in the Context of the Act on the Lagging Regions. *Prognostické práce*, vol. 11, no. 1, 46-62.
- Rajčáková, E. – Švecová, A. (2018): Ľudské zdroje - regionálne disparity v kontexte politiky súdržnosti EÚ 2007-2013 na Slovensku. In *Geografický časopis*, vol. XXL, no. 1, 79-96.
- Rievajová, E. – Klimko, R. (2018): Regional Disparities in the Slovak Republic. Economic and Social Development. Book of Proceedings. 31th International Scientific Conference on Economic and Social Development – Legal Challenges of Modern World. Varazdin.

Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2018 (2019). Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky.

Štefániková, A.: Ekonomické aspekty normalizácie (1969-1989). In Kmeť, N. – Marušiak, J. (zostav.) (2003): Slovensko a režim normalizácie. Prešov, Ústav politických vied.

Švecová, A. – Rajčáková, E. (2014): Regionálne disparity v sociálno-ekonomickej úrovni Slovenska v rokoch 2001-2013. In Regionálne dimenzie Slovenska 3.2. Univerzita Komenského, Bratislava, 257-294.

Viturka, M. (2010). Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky. In Geografie, vol. CX., no. 2, 131-143.

Žatkuliak, J. (1998): Slovakia in the Period of "Normalization" and Expectation of Changes (1969-1989). Sociológia, vol. XXX, no.3, 251-268.

Zsolt Horbulák is an assistant professor at Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava.
[e-mail: zsolt.horbulak@euba.sk]

Reviews

Bušša, M.: *Political System of the Slovak Republic. Trenčín: Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2019. 96 s. ISBN 978-80-8075-884-4.*

Pavol STRUHÁR

Vysokoškolská učebnica *Political System of the Slovak Republic* si kladie za cieľ poskytnúť komplexný základný obraz o politickom systéme Slovenska v angličtine. Takáto publikácia na Slovensku pomerne prekvapivo doposiaľ chýbala, čo tvorilo prekážku pre oboznamovanie sa cudzincov s pravidlami slovenskej politiky, vzťahmi medzi najvyššími ústavnými inštitúciami, či politickými zvyklosťami. Veľmi to sťažovalo aj v angličtine vedenú výučbu predmetov ako je Politický systém SR na katedrách politológie. Podobne zamerané publikácie dokonca nie sú príliš početné ani v slovenčine.

Väčšina textu sa drží logiky, akou bola napísaná Ústava SR a jednotlivé kapitoly učebnice postupne pojednávajú o základných právach a slobodách v kapitole 3, zákonodarnej moci v kapitole 4, výkonnej moci, ktorú predstavuje Prezident SR a Vláda SR v kapitole 5 a súdnej moci v kapitole 7. Nie je celkom jasné, prečo učebnica neobsahuje žiadnu časť o prokuratúre a možno to hodnotiť ako jeden z jej najväčších nedostatkov, ktorý by bolo vhodné do budúcnosti napraviť. Autor sa väčšinou vyhýba tomu, aby tieto kapitoly boli len strohým prerozprávaním daných častí ústavy a ilustruje ich príkladmi z politického života na Slovensku, dopĺňa užitočnými teóriami k danej téme, či prerušuje špeciálnymi sekciami textu, vzťahujúcimi sa k danej téme. V niektorých častiach textu, ako napríklad v časti o legislatívnom procese v NR SR, ale Bušša v tomto úsilí poľavuje a text sa potom stáva veľmi technickým a trochu neprehľadným. Väčšinou je to vysvetliteľné povahou danej témy.

Výnimkami z ústavou určovanej postupnosti textu sú úvodná kapitola a kapitoly 2, 6 a 8. Tie odbiehajú od formálno-legálnej štruktúry štátu a vzťahov jeho najvyšších ústavných inštitúcií a venujú sa politológii bližším témam, čo je až na kapitolu 8 výrazné plus. Dá sa povedať že ide o najzaujímavejšie časti učebnice. Text tu nezabíha do prílišných právno-technických detailov, ale drží sa toho, čo je pre porozumenie slovenského politického systému podstatné a prínosné. Úvodná a druhá kapitola sa zaoberajú dedičstvom komunistického režimu, osamostatnením Slovenska, definíciou liberálnej demokracie a procesom tvorby Ústavy SR. Šiesta kapitola sa zase v nadväznosti na kapitoly o zákonodarnej a výkonnej moci venuje politickým stranám na Slovensku ako dôležitej súčasť politického systému, aj keď ich úloha je v Ústave SR určená len vo veľmi základných rysoch. Aj táto kapitola patrí medzi podarenejšie v rámci práce, keďže dopĺňa spomenuté

ústavne definované vzťahy štátnych inštitúcií a poskytuje tak iný pohľad na opisované politické procesy. Kapitola osem sa venuje slovenskej občianskej spoločnosti ako ďalšej neformálnej súčasti politického systému, ktorá má na fungovanie jeho ostatných zložiek podobne zásadný vplyv ako politické strany. Túto kapitolu možno kritizovať za prílišné sústredenie sa na opis minulosti, najmä deväťdesiatych rokov a zanedbanie súčasného stavu, aj keď v dobe vydania učebnice dochádzalo k novému a dôležitému vývoju. Aj tu je do budúcnosti priestor na zlepšenie.

Učebnica je primárne určená pre študentov zo zahraničia, ktorí sa potrebujú komplexnejšie oboznámiť so slovenským politickým systémom v angličtine. Počet takýchto študentov sa bude do budúcnosti len zvyšovať, preto je vytvorenie a vydanie tejto publikácie výrazným prínosom. Zároveň vie byť užitočná aj pre slovenských študentov za predpokladu, že prekonajú jazykovú bariéru.

Pavol Struhár is Assistant Professor at the Department of Political Science at Trenčín University of Alexander Dubček in Trenčín, Slovakia.
[e-mail: pavol.struhar@tnuni.sk]

Politologické fórum Prispievania do časopisu

V časopise možno uverejňovať niekoľko druhov textov. Rubrika **Štúdie** tvorí hlavnú časť časopisu. Do nej prijímame rozsiahle analytické články s veľkosťou min. 15 a max. 30 strán (asi 5000 – 8000 slov).

Ďalšou rubrikou je **Diskusia**, v ktorej sú umiestňované kratšie články s rozsahom 5-10 strán (asi 1500 až 3000 slov). Tieto články majú vyjadrovať pohľad autora na vybranú tému čísla, poprípade predstaviť nový, zaujímavý názor autora.

Treťou tradičnou časťou odborných časopisov je rubrika **Recenzie**. Autor v nej môže zhodnotiť zaujímavé knihy, ktoré nedávno vyšli v rámci jeho sféry záujmu. Recenzie sú spravidla v rozsahu 1 až 5 normostrán (asi 500 až 2500 slov).

Všetky zaslané príspevky sú posudzované redakciou časopisu a vybrané články sú poslané oponentom. V prípade ich odporúčenia bude článok zaradený na vydanie. Rozhodnutie o vydaní sa oznámi autorovi. Ak nie sme informovaní o opaku, predpokladáme, že ponúkaný článok je doteraz nepublikovaný a nebol súbežne s nami zaslaný žiadnemu inému časopisu, alebo zborníku. **Stručná informácia o autorovi** a jeho súčasnom, či minulých pracovných umiestneniach, ako aj plná kontaktná adresa, by mali byť priložené v sprievodnom liste k článku.

Príspevky je možné zasielať výhradne v elektronickej forme na e-mailovú adresu marian.bussa@tnuni.sk v jednom z uvedených bežných formátov (.doc, .rtf, alebo .docx).

Formát príspevkov

Nadpis: arial, veľkosť 13, tučné písmo, veľké písmená

Nadpis v anglickom jazyku: arial, veľkosť 13, normálne písmo, veľké písmená

Meno a priezvisko autora: arial, veľkosť 11, priezvisko veľkými písmenami

Abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu 100 až 150 slov. Mal by obsahovať presnú tému článku, používanú metódu a zistenia autora. (arial, veľkosť 11)

Kľúčové slová: 4-6 (arial, veľkosť 11, kurzivá)

Text

Veľkosť stany: B5

Písmo: Arial, veľkosť 11

Odstavec: riadkovanie 1, žiadne medzery za a pred odsekom
Formát: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Poznámky sú v texte priebežne umiestňované pod čiarou a označené arabskými číslicami. Nemali by byť zbytočne rozsiahle. **K tabuľkám**, grafom a obrázkom je potrebné uvádzať zdroj a číslovať ich.

Abecedný zoznam literatúry na konci textu

Citácie a odkazy

meno autora vo vlastnom texte:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Meno autora mimo vlastný text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Mená viacerých autorov:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

Viacero diel od rovnakého autora s rovnakým rokom vydania:

Fiala (1998a; 1998b)

(Fiala 1998a; 1998b)

formát citácií

citovaný text je ohraničený dvojitými úvodzovkami („citácia“), bez kurzívy

Zoznam literatúry

monografie:

Mair, P. (1997): *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments*, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

zborník:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): *The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation*, London, Frank Cass.

príspevok v zborníku:

Kirchheimer, O. (1966): *The Catch-all Party*, In: Mair, P. (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

článok v časopise:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czechoslovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php>> [Accessed 30. April 2006].

V prípade elektronických zdrojov je nutné uviesť, dátum ku ktorému sú aktuálne.

Political Science Forum Contributing to the journal

It is possible to publish several kinds of manuscripts in Political Science Forum. The **Studies** section constitutes the main part of the journal. To this section belong bigger analytical articles with the format of 15 to 30 pages (5000 – 8000 words).

The next section is called **Discussion** and shorter articles are placed there. An article in this section should be between 5 to 10 pages (1500 -3000 words) long and it should be presenting specific view of its author on the theme of the particular issue or alternatively to present a new interesting finding.

The last traditional section of scientific journals is **Reviews**. Authors can evaluate latest interesting books in their field of interest. Reviews are usually 1 to 5 page long (500 - 2500 words).

It is possible to submit manuscripts in electronic form to e-mail address of the address marian.bussa@tnuni.sk in standard formats (.doc, .rtf or .docx).

All submitted manuscripts are evaluated by the editorial staff and selected manuscripts are sent out to peer review. In case of positive review the article will be listed for publishing. Every author will be informed about the decision to publish or to return the article. Unless informed otherwise we presume every manuscript we receive has not been published yet and was not submitted separately to be published elsewhere. Brief information about the author and his current and past positions along with full contact address should be attached in covering letter to the manuscript.

Style Guidelines for Manuscripts:

Title: arial, size 13, bold, all caps

Title in English language: arial, size 13, all caps

Name and surname: arial, size 11, last name in capital letters

Abstract in English and length of 100 to 150 words. It should contain exact topic of the manuscript, used method and authors' findings. (arial, size 11)

Key words: 4-6 (*arial, size 11, italic*)

Text:

Page format: B5

Font: arial, size 11

Paragraph: 1 line spacing, no extra space before or after paragraph

Format: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Mark **footnotes** with Arabic numbers. Footnotes should be placed on the same page as the text reference, with the same number in the manuscript. To **tables, graphs and pictures** please state the source and mark them with Arabic numbers.

The reference list in alphabetical order at the end of the paper.

Some Examples of the Preferred References Style:

Name of author in the text:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Name of author outside of the text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Names of authors:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

More sources by the same author in the same year of publication:

Mair (1997a; 1997b)

(Mair 1998a; 1998b)

Quotation format:

Quoted text is marked by double quotes, not by Italic.

List of References:

Books:

Mair, P. (1997): Party System Change: Approaches and Interpretations, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

Edited Volumes:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation, London, Frank Cass.

Chapters from Monographs:

Kirchheimer, O. (1966): The Catch-all Party, In: *Mair, P.* (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

Articles in Journals:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php>> [Accessed 30. April 2006].

In case of using Internet sources it is necessary to state the date of access.